

Centrul de Investigatii Strategice și Reforme

Moldova în tranziție

PRIVIRE ECONOMICĂ

Nr. 6, 2000

Chișinău, iulie 2000

CENTRUL
*de Investigații Strategice
și Reforme*

CENTER
*for Strategic Studies
and Reforms*

MOLDOVA ÎN TRANZIȚIE

privire economică

Nr. 6, 2000

Chișinău, iulie 2000

CUPRINS

<i>PREFAȚĂ</i>	3
1. INDICATORI MACROECONOMICI ȘI PROBLEME	4
1.1. EVOLUȚIILE ÎN SECTORUL FINANCIAR ÎN PRIMUL SEMESTRU AL ANULUI 2000	4
1.2. OBSERVAȚII ASUPRA UNOR PROBLEME ECONOMICE CURENTE	14
2. REFORMA AGRARĂ: PAȘI CORECȚI?	18
3. IMPACTULUI NEGATIV AL SECETEI DIN ANUL 2000 (DIGEST)	21
4. BUSINESS-UL MIC ȘI MIJLOCIU: MEDIUL ȘI PROBLEMELE	36
5. CLIMATUL INVESTIȚIONAL	40
6. STANDARDUL DE TRAI	46
6.1. EVOLUȚIA CALITĂȚII VIEȚII A POPULAȚIEI	46
6.2. UN DIAGNOSTIC AL MECANISMULUI DE PROTECȚIE SOCIALĂ	59
7. ANUL POLITIC 2000	64
<i>ANEXE</i>	68

PREFAȚĂ

Anul 2000 pentru Republica Moldova a început în circumstanțe extrem de grele după o criza guvernamentală dramatică (noiembrie - decembrie 1999) și refuzul Parlamentului de a privatiza câteva întreprinderi vinicole și de tutunărit, ceea ce a blocat relațiile cu FMI și BM. Moldova cu adevărat s-a confruntat cu de pericolul default-ului urmat de turbulențe financiare și sociale.

Guvernul Dumitru Braghiș a reușit să mențină sub control situația creată: au fost respectate promisiunile privind datoria externă, au fost rambursate o parte din datoriile față de Banca Națională, au fost menținute în limitele admisibile inflația și rata cursului de schimb al monedei naționale, a fost înregistrată ameliorarea situației privind colectarea taxelor. În condițiile lipsei susținerii financiare externe Guvernul a încercat să recurgă la rezervele interne prin activizarea sectorul real, bazându-se pe reforme structurale, suportul businessului mic și mijlociu, îmbunătățirea climatului investițional și promovarea exportului. Însă situația se redresează prea lent. Acest fapt constituie cauza principală a crizei pe piața de muncă, precum și migrația în masă preponderent ilegală, în căutarea mijloacelor de existență; înrautățirea standardelor de viață a populației. Concluzia lamentabilă este că după zece ani de reforme sărăcia a devenit o realitate depresivă pentru majoritatea populației țării.

Problema cheie, care acum atrage atenția în Republica Moldova, este calitatea guvernării. Țara, care era considerată “modelul reformelor corecte, laboratorul perfect pentru implementarea lor” (The Economist, martie 1995), acum s-a transformat în una din cele mai sărace și slab guvernate țări din Europa. Apare întrebarea: “Poate oare situația în Moldova să se înrăutățească?” (The Economist, iulie 2000).

Cu părere de rău, procesul de consolidare a statalității și de implementare a reformelor au fost efectuate sub impactul puternic negativ al factorilor politici și totodată fără o Strategie Națională pentru Dezvoltare unică, și pe termen lung, care ar face posibilă o consecutivitate în acțiunile Guvernelor ce se schimbă.

Prezentul studiul include cercetări efectuate de CISR și alți experți. Opiniile și concluziile prezentate aparțin în întregime autorilor și nu exprimă neapărat punctul de vedere al unor organizații oarecare sau a structurilor guvernamentale.

Autorii capitolelor sunt: O. Șcerbațchi (1.1), J. Osiatynski, CASE, Polonia, (1.2), A. Muravschi (2), R. Flick, (CPBR, USAID), I. Cernioglo, Sim. Certan, A. Gudîm, A. Muravschi, O. Petrușin (3), A. Gudîm, V. Țurcan, S. Șuleanschi (4), M. Jarocinski, CASE, Polonia (5), D. Vaculovschi (6.1), C. Zaman, Universitatea Paris, Franța (6.2) și O. Nantoi (7).

Studiul, la fel ca și multe alte ediții ale Centrului de Investigații Strategice și Reforme, sunt accesibile pe pagina WWW: <http://cistr.home-page.org>.

Vă invităm la colaborare.

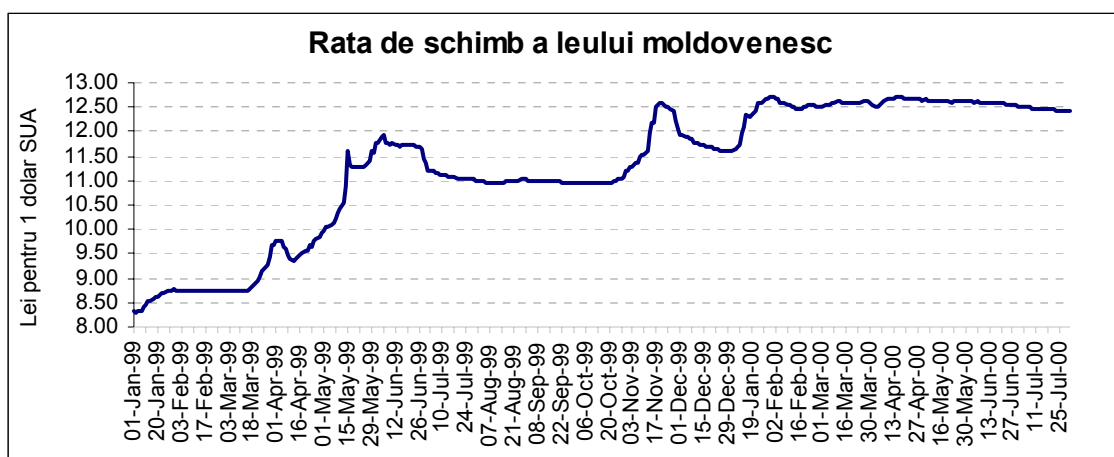
Centrul de Investigații Strategice și Reforme
Str. Sfatul Țării 27, Chișinău, Republica Moldova, MD-2012
Tel. (373-2) 237116; fax (373-2) 237104; e-mail: cistr@un.md
Adresa pe Web: <http://cistr.home-page.org>

1. INDICATORI MACROECONOMICI ȘI PROBLEME

1.1. EVOLUȚIILE ÎN SECTORUL FINANCIAR ÎN PRIMUL SEMESTRU AL ANULUI 2000

Contrar așteptărilor îngrijorătoare ce prevalau la începutul anului 2000 în decursul primei jumătăți a anului s-a reușit menținerea sub control a situației în sectorul financiar. Aceasta a avut loc datorită acțiunilor echilibrate și consecvente ale Guvernului și a Băncii Naționale în colaborare cu organismele financiare internaționale și cu susținerea țărilor donatoare.

Evoluția ratei de schimb nominale a leului moldovenesc în raport cu dolarul SUA a arătat pe parcursul primei jumătăți a anului 2000 o stabilitate remarcabilă. Dacă în perioada 1 ianuarie-31 iulie 1999 leul s-a depreciat de la 8.32 lei/1US\$ la 10.99 lei/1US\$, adică cu 32% (exprimare în moneda națională), atunci în aceeași perioadă a anului curent deprecierea nominală a constituit doar 7%. De fapt, ar trebui de remarcat că în anul curent o depreciere mai accelerată a fost doar în luna ianuarie, picul fiind atins la 1 februarie (12.72 lei/1US\$), după care a urmat perioada de stabilitate („coridorul” de 12.5-12.7 lei/1US\$ în februarie-iunie), însoțită chiar de aprecierea leului față de dolar în anumite perioade de timp. Cea mai semnificativă apreciere s-a început la 15 aprilie (12.695 lei/1US\$) și continuă până la momentul scrierii prezentului raport (la începutul lunii august rata de schimb a fost 12.4 lei/1US\$).

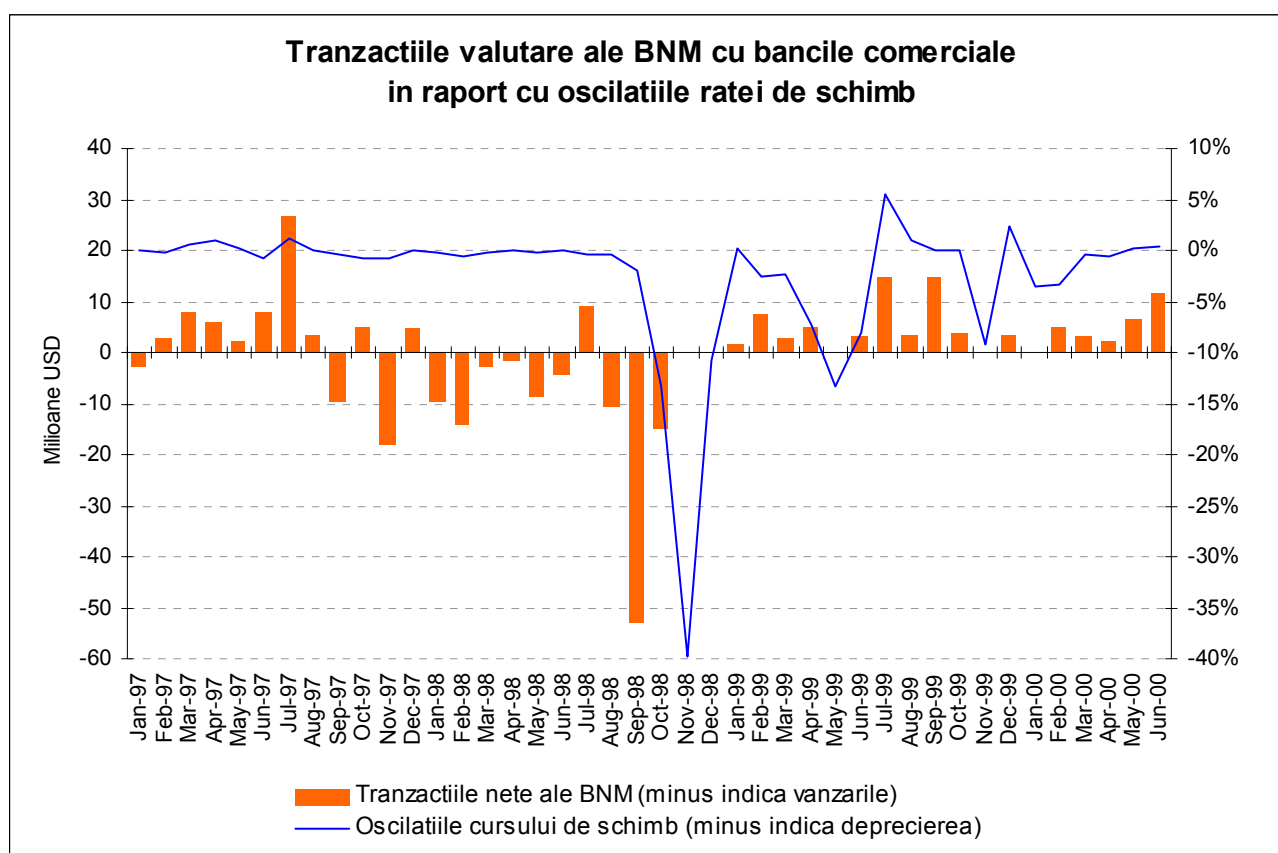
Această apreciere a monedei naționale față de dolarul SUA a fost cauzată de surplusul de valută străină de pe piață. Și aceasta a avut loc în pofida procurării valutei de către BNM (în primele 6 luni ale anului BNM a cumpărat de la băncile comerciale cca. 30 milioane dolari SUA, ceea ce denotă că surplusul a fost semnificativ).

Cauzele apariției acestui volum de valută străină au fost:

- majorarea de către BNM a cerinței față de capitalul minim al băncilor comerciale (de la 1 iulie – 24 milioane lei pentru licența bancară de bază, comparativ cu normativul de 16 milioane lei introdus de la 1 ianuarie 2000). Pentru a-și menține licențele de activitate, băncile, pe lângă alte măsuri, au convertat în lei o parte a activelor valutare cu scopul de a acumula mijloacele necesare;
- venirea unor investitori străini în Moldova. Deși volumul investițiilor străine în economia Moldovei încă este scăzut în anul 2000, totuși au fost și apariții spectaculoase, așa ca -
în sectorul energetic: venirea pe piață a companiei Union Fenosa (25 milioane dolari

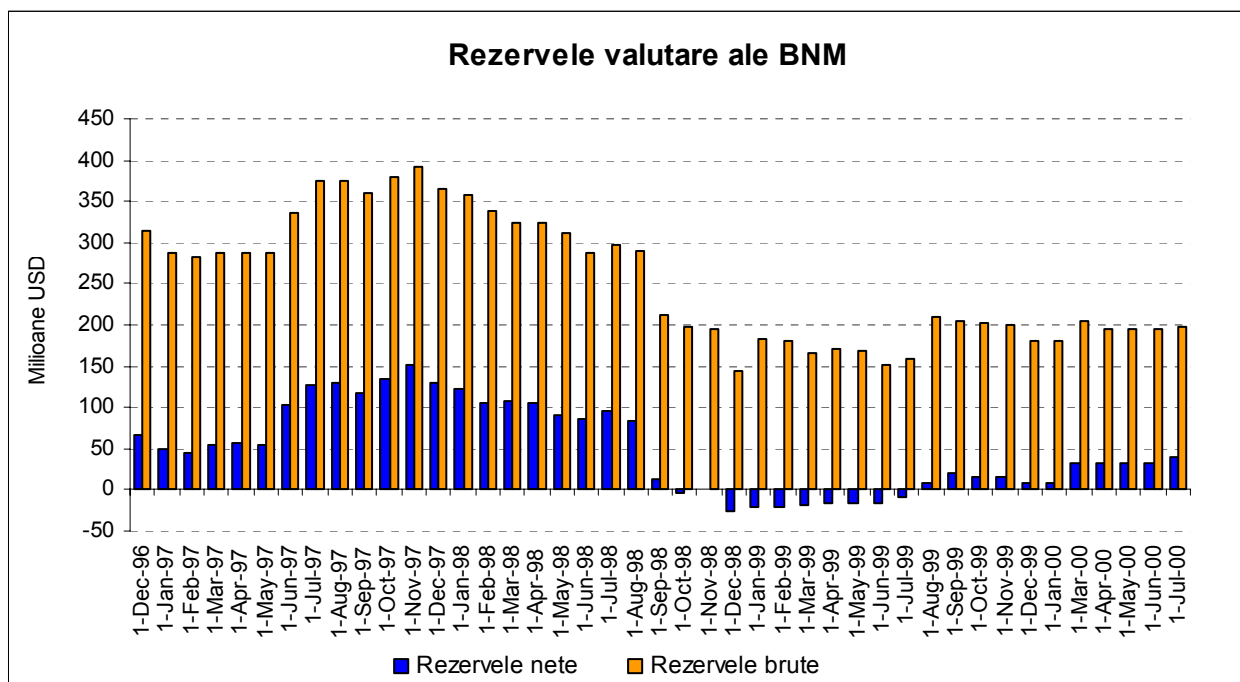
SUA transferați în contul Guvernului Moldovei ulterior utilizați în special pentru serviciul datoriei externe),
 în sectorul bancar: Banca Turco-Română (care a adus în țară cca. 4 milioane dolari pentru a-și forma capitalul), etc.;

- veniturile rezidenților Republicii Moldova ce lucrează peste hotare estimate anual la 100-150 milioane dolari (conform datelor Balanței de plăți a Moldovei această cifră a fost de 110 milioane în 1999, estimarea pe trimestrul I al anului 2000 fiind de cca. 30 milioane dolari). Doar o parte din aceste venituri este transferată în Moldova prin intermediul sistemului bancar, restul fiind adus în numerar;
- anumită înviorare a exportului moldovenesc. Conform datelor statistice, în prima jumătate a anului curent exporturile au atins cca. 200 milioane dolari, adică cu 12.2% mai mult ca în aceeași perioadă a anului precedent;
- tendințele sezoniere.

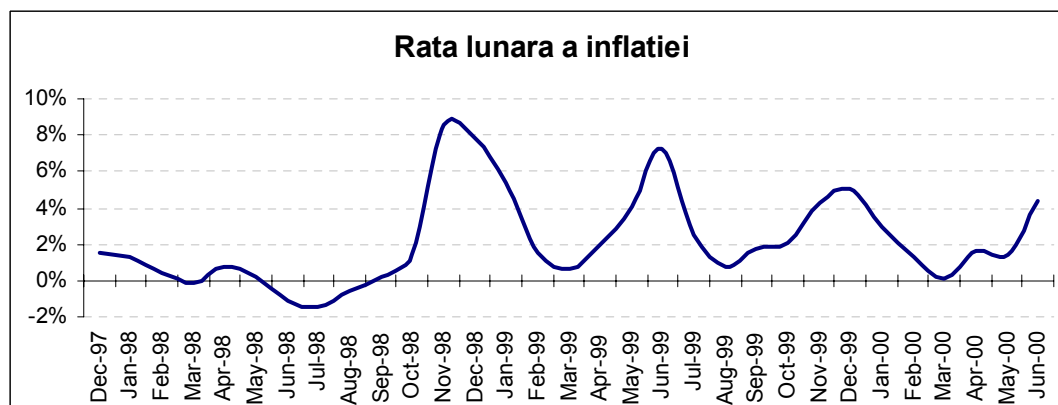

Grație strategiei reușite pe piața valutară Banca Națională în anul curent, ca și pe parcursul anului 1999, și-a consolidat rezervele valutare epuizate în 1998. Astfel, în rezultatul cumpărărilor de valută străină și administrării reușite a rezervelor, rezervele valutare brute ale BNM s-au majorat în prima jumătate a anului curent de la 180 milioane dolari SUA până la cca. 200 milioane dolari (în pofida faptului că a BNM a achitat cca. 20 milioane dolari pentru rambursarea datoriei către FMI). În așa fel, rezervele valutare ale BNM pot acoperi actualmente peste 1.5 luni de importuri de mărfuri și servicii.

Începând cu februarie 1999 au început să se majoreze continuu rezervele nete ale BNM, care în anul de criză 1998 s-au redus de la cca. 130 milioane dolari până la minus 25 milioane. În august-septembrie 1999 rezervele nete au devenit pozitive, iar mai-iunie 2000 ele au atins cota de 30 milioane dolari.

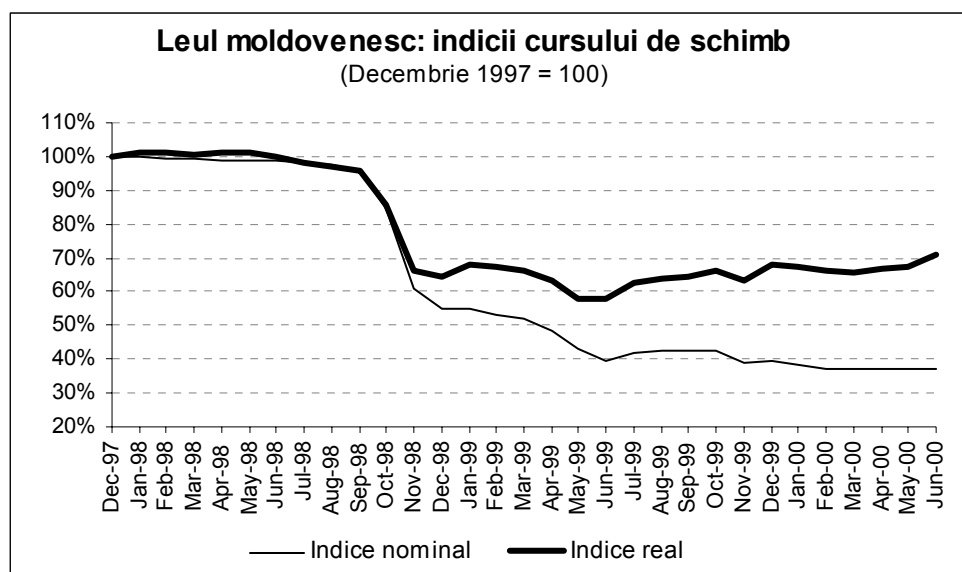
Rata inflației s-a menținut stabilă (chiar prea joasă conform unor opinii), cu excepția ultimilor luni (iunie – 4.4%), când au crescut considerabil prețurile la unele mărfuri, în special la pâine și combustibil, cât și serviciile comunale. Ca și în anii precedenți inflația are un caracter preponderent nemonetar, fiind dictată în special de majorările de prețuri la mărfuri și servicii.

Rata cumulativă a inflației în primele 6 luni ale anului curent este de 12.2% (în aceeași perioadă a anului 1999 ea a fost de 22.5%), prognoza BNM pentru finele anului 2000 fiind de 15-18% (Politica monetară pentru 2000), iar prognoza FMI este de 18% (misiunea din iulie 2000).

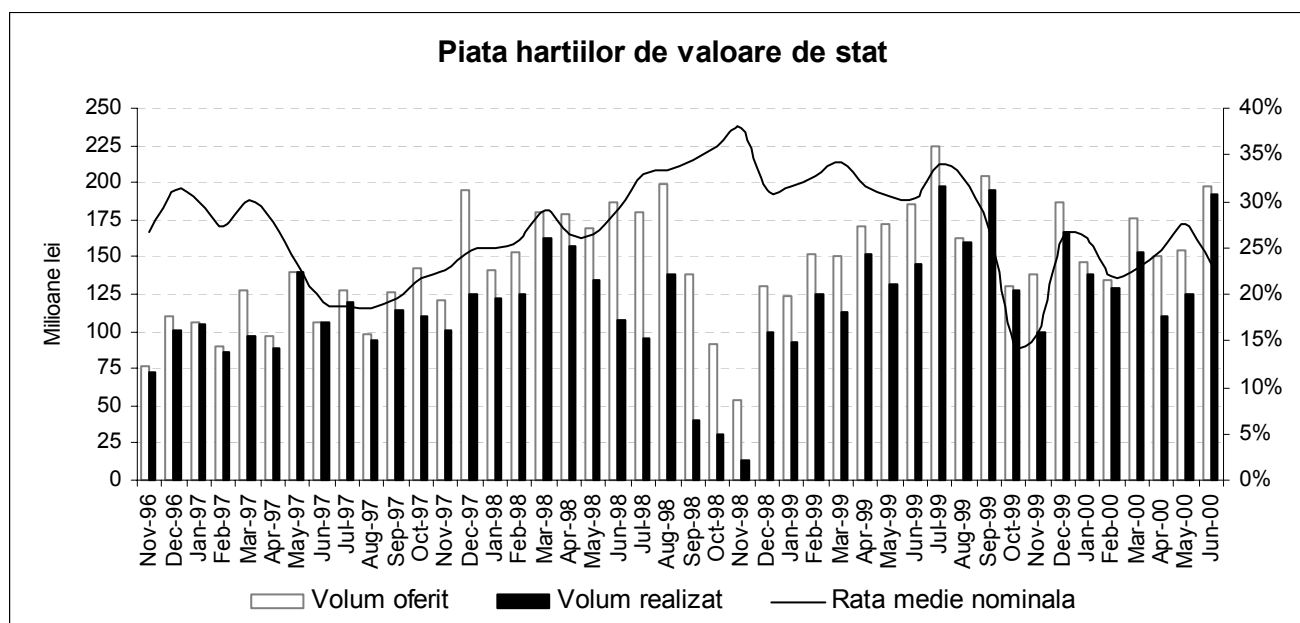
Analizând evoluția cursului de schimb al leului moldovenesc față de dolarul SUA în termeni reali, remarcăm că aprecierea nominală a leului manifestată în aprilie-iunie, a fost însoțită de asemenea de o apreciere reală a leului față de dolar, ceea ce este oglindit în graficul și tabelul alăturate.

	Nominal	Real
Dec-99	100.0	100.0
Jan-00	96.6	99.4
Feb-00	93.5	97.4
Mar-00	93.2	97.2
Apr-00	92.7	98.3
May-00	92.8	99.8
Jun-00	93.2	104.6

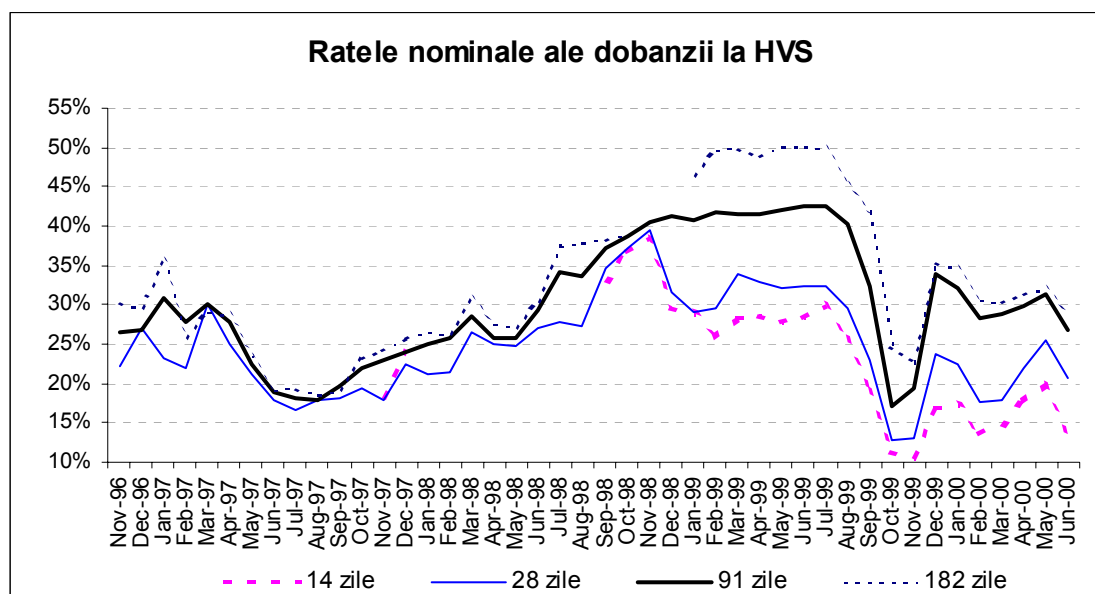
Situația de pe piața hârtiilor de valoare de stat (HVS) se menține stabilă. Ministerul Finanțelor nu întâmpină dificultăți în plasarea noilor HVS și răscumpărarea celor aflate în circulație. În perioada ianuarie-iunie curent în cadrul licitațiilor de la BNM au fost oferite HVS în volum total de cca. 950 milioane lei, volumul realizat fiind de 820 milioane lei, adică în medie câte 130 milioane lei pe lună. În aceeași perioadă a anului 1999 au fost realizate HVS de cca. 750 milioane lei, volumul total pe 1999 fiind de cca. 1650 milioane lei.

Volumul de HVS răscumpărate de MF în prima jumătate a anului curent a fost de cca. 770 milioane lei (ceea ce înseamnă volumul net a fost de cca. 50 milioane lei, acești bani intrând în bugetul de stat), pe când în aceeași perioadă a anului 1999 au fost răscumpărate HVS în volum de 715 milioane lei (respectiv volumul net fiind de cca. 20 milioane lei).

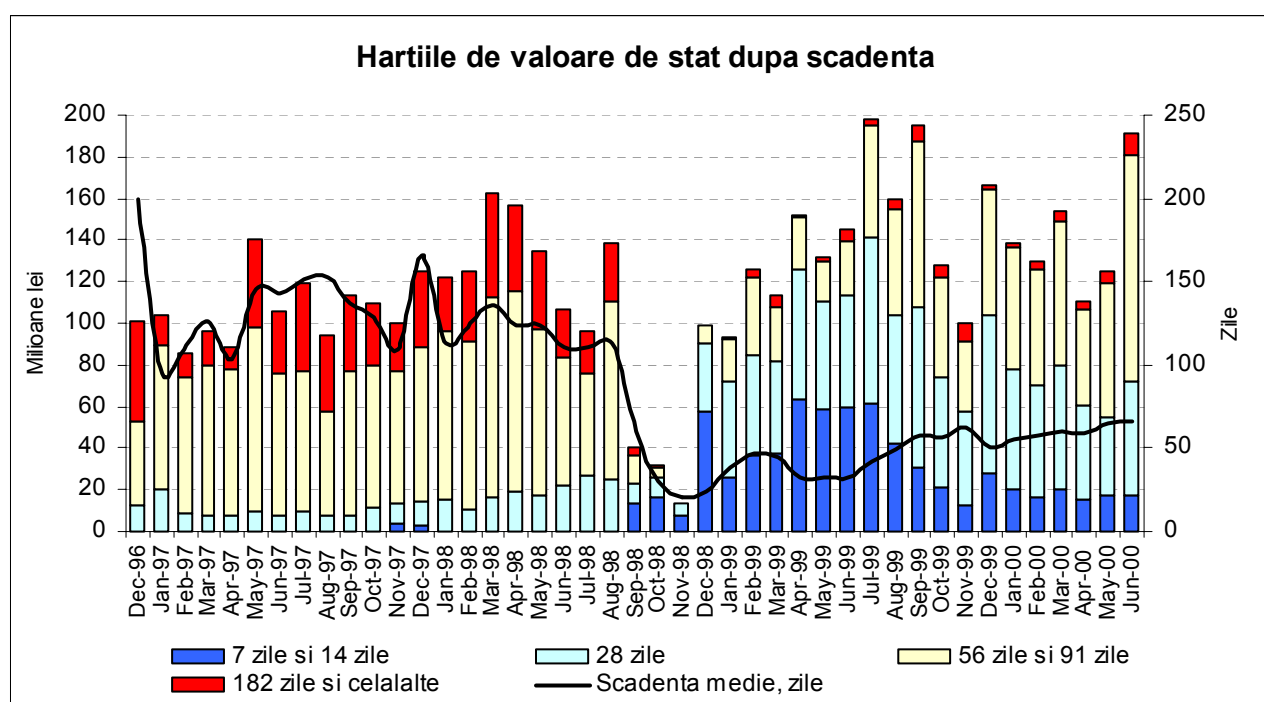
Rata medie a dobânzii se află în descreștere față anul precedent: în primele 6 luni a anului curent rata nominala a alcătuit 24.3% (toate scadențele), în timp ce în aceeași perioadă a anului precedent ea a fost egală cu 31.8%, iar media totală pe anul 1999 fiind de 28.8%. Această reducere ratelor dobânzii la HVS exprimă un vot de încredere guvernului, care a reușit să mențină stabilitatea pe piața bonurilor de tezaur – cererea la HVS este mare și aceasta permite

Ministerului Finanțelor să reducă rata dobânzii, astfel micșorând cheltuielile de deservire a hârtiilor de valoare emise.

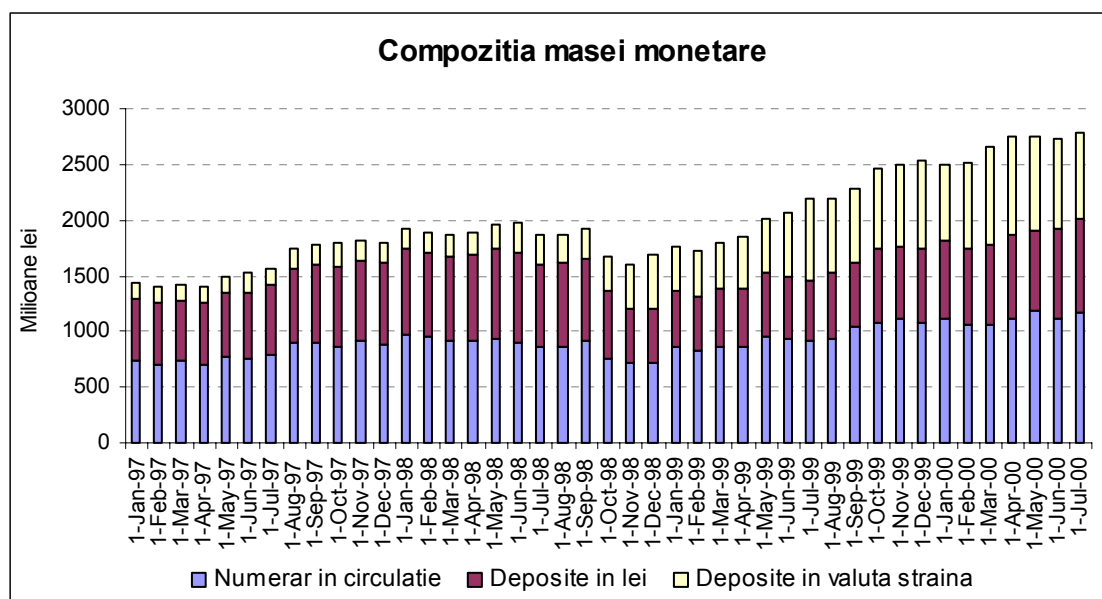
Analizând distribuția HVS realizate după scadență observăm tendința pozitivă de majorare a volumului HVS realizate cu o scadență mai mare. După criza din toamna anului 1998 bonurile de trezorerie cu scadențe de 182 zile și mai mult nu au putut fi realizate decât începând cu primăvara anului 1999. De asemenea, după criza sus-menționată au apărut HVS cu scadență foarte mică (7 și 14 zile), volumul căruia se afla în creștere rapidă, atingând în vara anului 1999 cota de 40% din HVS realizate.

Ulterior, grație eforturilor Guvernului și a BNM de stabilizare a situației la nivel macroeconomic, s-a redus treptat volumul HVS de durată scurtă, iar după 20 iulie 1999 HVS cu scadența de 7 zile nu au mai fost realizate. La 25 aprilie 2000 au fost introduse în circulație hârtiile de valoare de 56 zile (ce se bucură de cerere pe piață), pentru a acoperi mai bine segmentul dintre bonurile cu scadența de 28 și 91 zile.

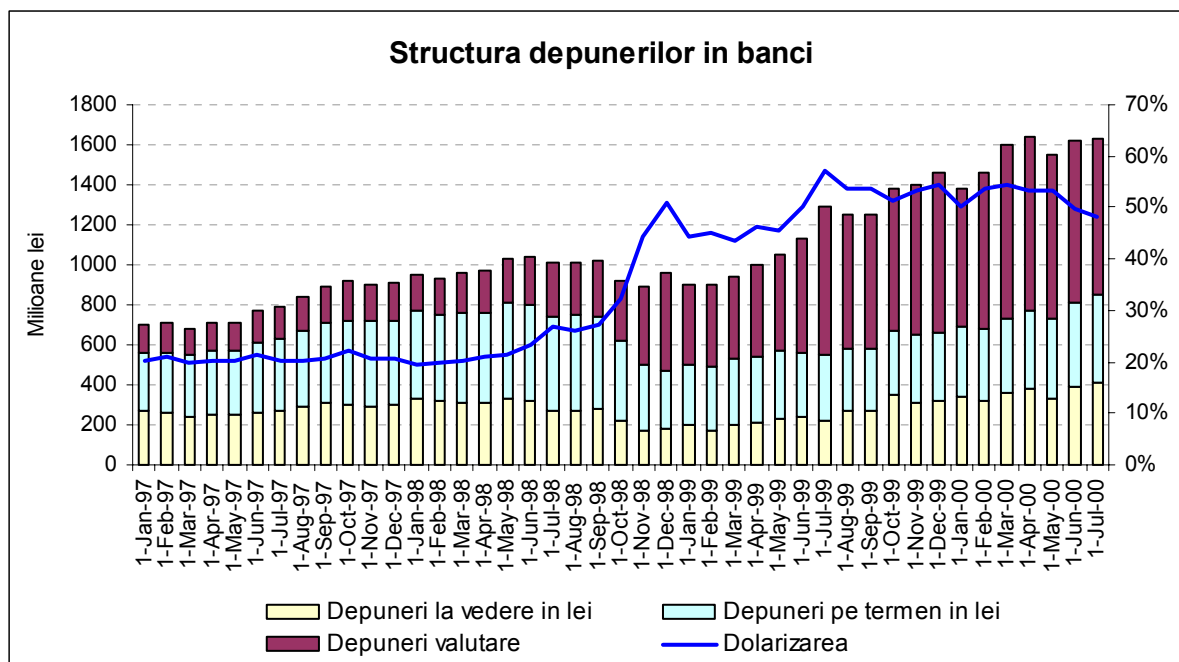
În ceea ce privește scadența medie pe sistem, remarcăm tendința pozitivă de majorare a acestui indice pe parcursul anului 1999 și în special creșterea continuă din anul 2000. Dacă până la criza din Rusia din 1998 scadența medie la toate HVS depășea 100 zile, în noiembrie același an ea a căzut până la 20 zile, ulterior majorându-se continuu și atingând 55 zile în ianuarie 2000 (65 zile în iunie).

Evoluția agregatelor monetare urmează, de asemenea, în primele 6 luni ale anului curent o traiectorie de stabilitate. Volumul de lei în circulație – M_0 – s-a majorat doar cu 3.3% (baza monetară a crescut cu 7.8%, iar masei monetară – M_3 – cu 11.4%), iar în aceeași perioadă a anului 1999 creșterea respectivă fiind de 6.4% (baza monetară – cu 17.9%, masa monetară – cu 25.3%). Confruntând oscilația numerarului în circulație cu evoluția ratei inflației, primim confirmarea precum că inflația în Moldova nu are caracter monetarist.

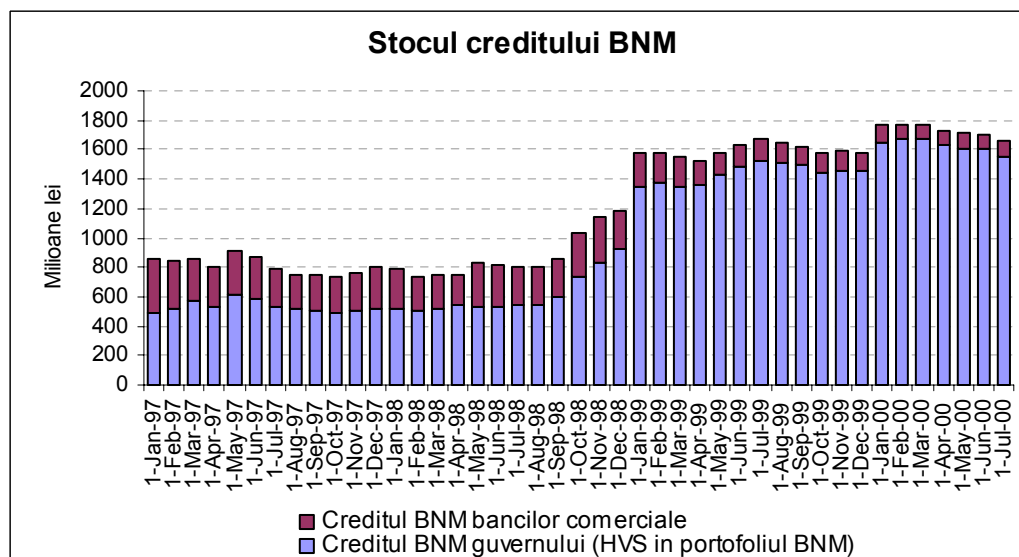

Este îmbucurătoare creșterea mai mare a masei monetare comparativ cu agregatul M_0 – aceasta denotă majorarea depunerilor în sistemul bancar (cu 18%), ceea ce exprimă încrederea populației și agenților economici în bănci.

De asemenea remarcăm tendința pozitivă de creștere continuă a depunerilor la termen în lei (cu 20%) pe parcursul primei jumătăți a anului curent, în timp ce volumul depunerilor valutare s-a aflat în scădere lentă începând cu luna martie. În așa fel, în trimestrul 2 al anului 2000 coeficientul de dolarizare a depunerilor bancare a început să se reducă treptat de la 53% la 48%.

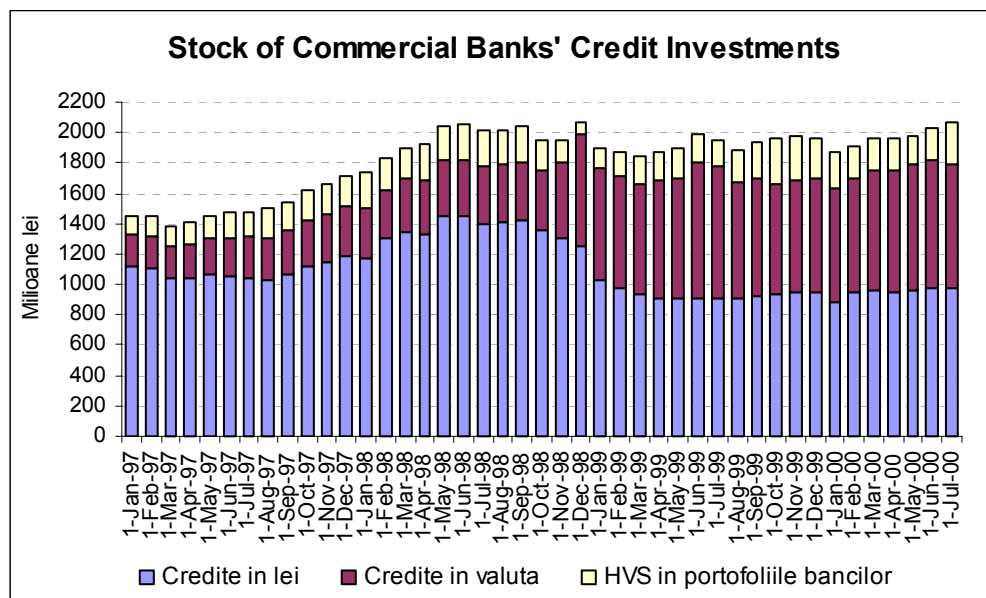

În prima jumătate a anului curent s-a redus datoria guvernului față de BNM exprimată prin reducerea stocului hârtiilor de valoare de stat aparținând BNM - de la 1644 milioane lei până la 1557 milioane, adică cu 5.6%. Conform Legii Bugetului pe anul 2000 Ministerul Finanțelor trebuie să înotoarcă Băncii Naționale 256 milioane lei, din care cca. 90 milioane s-au rambursat deja. Aparent în a doua jumătate a anului 2000 Ministerul Finanțelor nu va mai putea rambursa datoria către BNM din lipsă de mijloace, însă în același timp este important ca BNM să reziste presiunilor de a extinde noi credite Guvernului.

Stocul creditului BNM băncilor comerciale a rămas, în ianuarie-iunie 2000, practic la același nivel. În lipsa licitațiilor de refinanțare principalul instrument de acordare a creditelor băncilor comerciale sunt operațiunile pe piața deschisă efectuate de BNM – în majoritate REPO-urile de vânzare și vânzările directe, volumul cărora în perioada de referință a alcătuit cca. 100 milioane lei.

Însă, după toate aparențele, băncile posedă suficiente resurse creditare și nu sunt prea interesate în luarea de credite noi de la BNM. Una din cauzele de bază a creditării insuficiente a sectorului productiv nu e lipsa resurselor financiare ci lipsa unor proiecte eficiente de investiții și numărul încă redus de agenți economici solvabili, care ar putea utiliza eficient creditele luate și a le rambursa la timp.

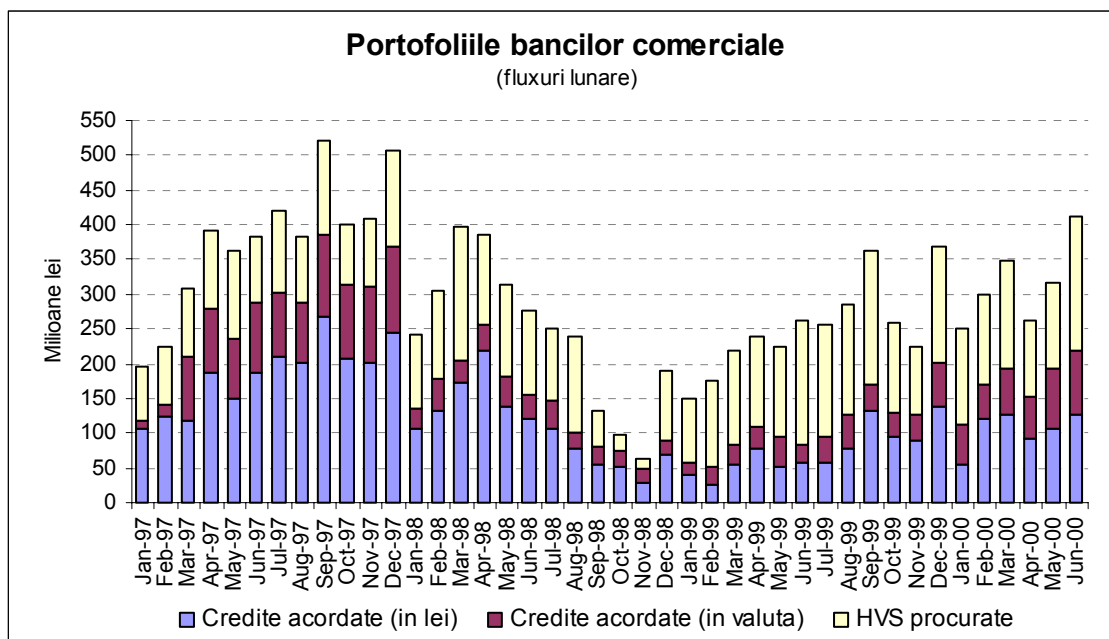

Analizând activitatea de creditare a băncilor comerciale, remarcăm și aici o stabilitate relativă (ca și în anul precedent, de altfel) – stocul investițiilor creditare ale băncilor a crescut în ianuarie-iunie 2000 cu 10% (în aceeași perioadă a anului precedent – crescuse cu doar 1%), atingând la 1 iulie curent 1796 milioane lei. În structură – cca. jumătate din stocul creditelor acordate sunt creditele valutare și acest raport se menține constant: cota creditelor valutare la total (dolarizarea creditelor) a alcătuit la 1 iulie curent 45.4% față de 45.8% la începutul anului (în 1999 respectiv 49.2% la 1 iulie și 41.6% la 1 ianuarie).

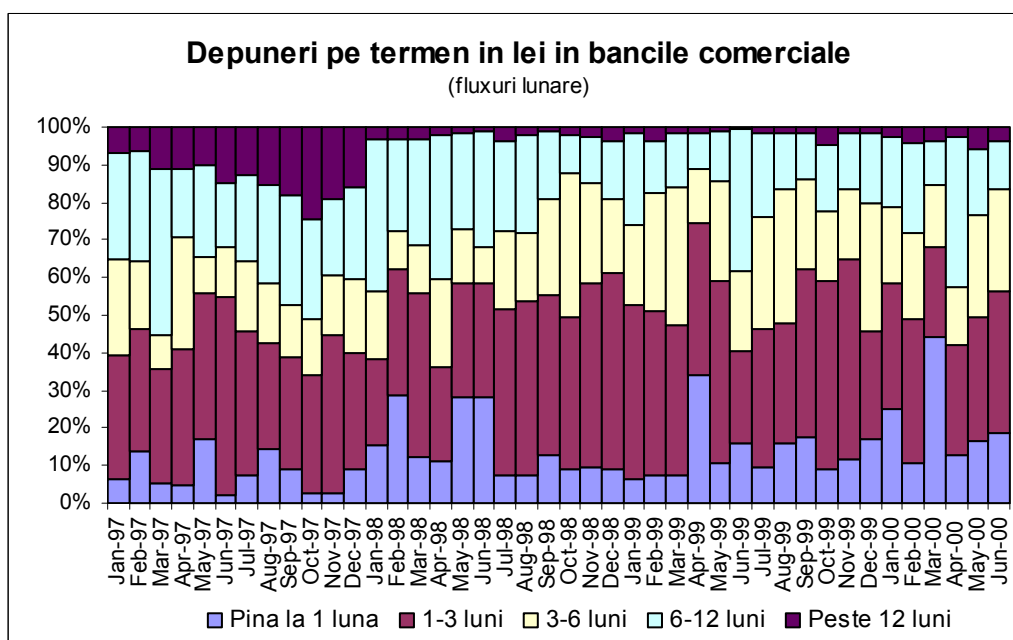
În ceea ce privește stocul HVS în portofoliile băncilor, el a oscilat în limitele 190-220 milioane lei în ianuarie-mai curent, majorându-se până la 271 milioane la 1 iulie 2000, comparativ cu 237 milioane la începutul anului.

O imagine mai dinamică, însă, oferă datele fluxului lunar al creditelor băncilor comerciale. Observăm că în luna ianuarie curent băncile au acordat 55 milioane lei credite în lei, iar în lunile următoare această cifră practic s-a dublat (în timp ce în prima jumătate a anului 1999 creditele în lei alcătuiau cca. 50 milioane lei lunar).

Volumul creditelor acordate în valută a fost de cca. 60 milioane lei lunar în ianuarie-aprilie, urcând până la 90 milioane în mai-iunie (în prima jumătate a anului 1999 creditele în valută erau în echivalent de cca. 30 milioane lei lunar).

Aruncând o privire asupra structurii pe scadențe a depunerilor bancare și a portofoliului de credite bancare, putem observa că în anul 2000, ca și în 1999, depunerile sunt preponderent de scurtă durată (96% sunt până la 1 an), ceea ce determină și scadența respectiv redusă a creditelor acordate de bănci (83% sunt până la 1 an). Evident că băncile nu pot credita pe termen lung în timp ce depozitele clienților sunt pe termen scurt.

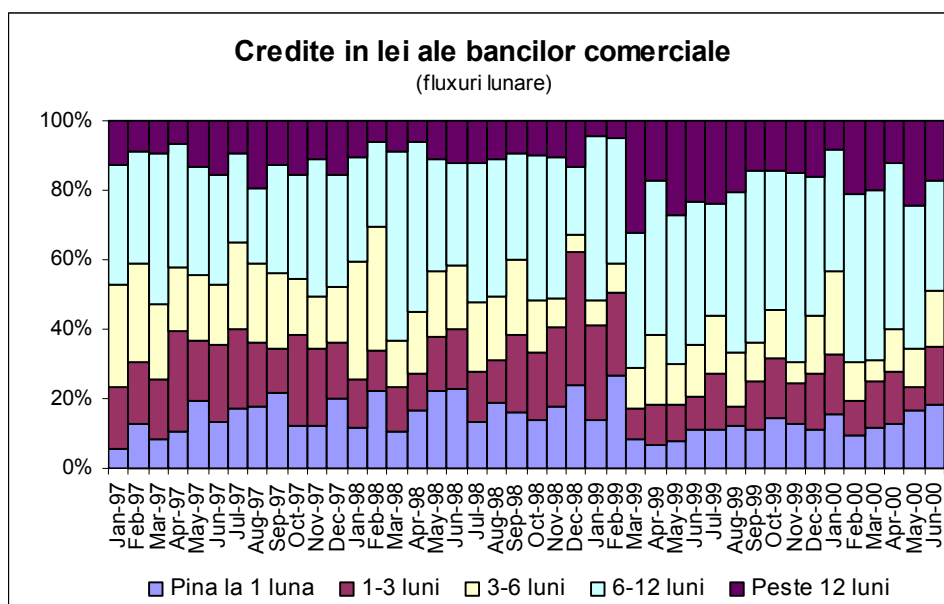

Structura depunerilor după termen (media):

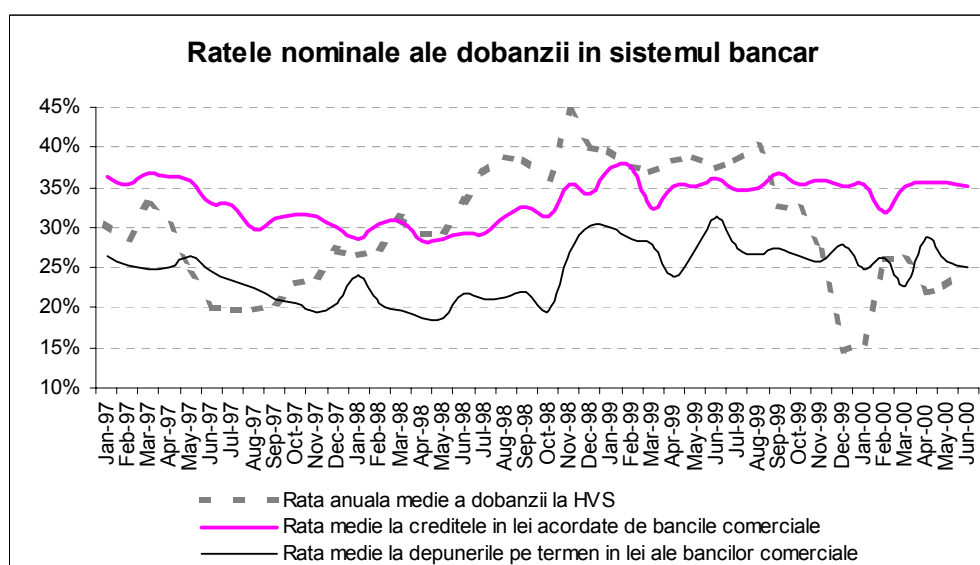
Termen:	Jan-Jun 1999	Jan-Jun 2000
<1 luni	13.6%	21.2%
1-3 luni	40.6%	32.7%
3-6 luni	25.3%	21.5%
6-12 luni	18.8%	20.7%
>12 luni	1.7%	3.9%

Structura creditelor după scadența (media):

Termen:	Jan-Jun 1999	Jan-Jun 2000
<1 luni	12.5%	14.1%
1-3 luni	15.2%	13.1%
3-6 luni	12.3%	13.5%
6-12 luni	41.7%	42.1%
>12 luni	18.3%	17.2%

Există o problemă certă a disponibilității și costului creditelor, cauzată într-o măsură anumită de concurența limitată în sectorul bancar comercial, care continuă să mențină costul real al creditului la un nivel înalt. În 2000, ca și în 1999, ratele dobânzii la depunerile în băncile comerciale și la creditele acordate de bănci nu au variat semnificativ.

Necesitățile mari ale Guvernului în atragerea de mijloace financiare, în condițiile unui nivel redus al economiilor interne, au condus în ultimii ani la rate înalte ale dobânzii pe piața financiară. Ratele atractive ale dobânzii la bonurile de trezorerie au redus investițiile creditare din sectorul privat, și aceasta a dus la situația când portofoliile multor bănci sunt formate preponderent din hârtii de valoare de stat profitabile și cu risc minim. Pe de altă parte, riscul sistemic înalt, alimentat de slăbiciunea cadrului judiciar și mediului legal, au redus motivațiile de căutare a oportunităților profitabile de creditare.

1.2. OBSERVAȚII ASUPRA UNOR PROBLEME ECONOMICE CURENTE

După cum arată experiența multor țări în tranziție, inclusiv a Republicii Moldova, **stabilitatea și coeziunea socială sunt factorii fundamentali, care asigură dezvoltarea economică** și stabilitatea macroeconomică continuă, instituirea unui mediu sănătos de afaceri și continuarea reformelor structurale dificile, care sunt dureroase din punct de vedere social, dar sunt și atât de necesare. De mai bine de un an mediul politic pare a fi cel mai destabilizator factor pe fundalul evenimentelor economice relativ favorabile, în pofida efectelor secetei severe, urmate de ploile torențiale din lunile iunie-iulie, care au adus mari prejudicii, în special în sudul Moldovei. Cu toate că în toată țara existau stocuri suficiente de grâne, în luna mai la Chișinău au fost organizate greve și proteste cu coloratură politică. Există temeri că acest scenariu poate fi repetat în octombrie, când deficitul de grâu și alte culturi cerealiere poate fi real și pierderile veniturilor țăranilor și ale celor ce își câștigă existența în industria de prelucrare a produselor agricole vor fi semnificative. Luând în considerare tensiunile politice cauzate de încercările de modificare a sistemului politic din Moldova și schimbările propuse în Constituția Moldovei, care limitează considerabil atribuțiile Președintelui, mandatul căruia expiră la mijlocul lunii ianuarie, chiar și fără efectele secetei (urmată de ploile cu grindină), se pare că scena este bine pregătită pentru o nouă rundă de lupte politice, care ar destabiliza dezvoltarea economică.

În aceste condiții este recomandabil ca Guvernul Braghiș să păstreze distanțarea de la jocul politic, după cum a făcut-o în ultimele patru luni, contrar presiunilor crescânde din partea tuturor părților implicate. Pe de altă parte, este important să menționăm o anumită **dezinteresare** a celor mai mari fracțiuni politice din Parlament față de schimbările rapide efectuate de actualul Guvern.

O estimare profesionistă a pierderilor cauzate de secetă a fost pregătită de Centrul de Investigații Strategice și Reforme și de Centrul pentru Reforma Businessului Privat, pe baza studiului pe teren extensiv (*vezi capitolul 3 al prezentului Raport*). Pierderile sunt estimate la circa 4-5% din PIB și se concentrează în județele sudice ale țării, unde pierderile culturilor cerealiere au depășit 40% din roada preconizată, pe când pierderi a roadei estimate la 20% au fost înregistrate în majoritatea țării. Pentru a determina pierderile cumulative ale secetei și ploilor torențiale, studiul va fi repetat în viitorul apropiat. Este clar, însă, că Moldova are nevoie stringentă de ajutor umanitar și posibil în cantități mai mari decât se aștepta inițial. Declarațiile recente ale Președintelui Clinton, prin care promitea acordarea unei asistențe bilaterale în jurul a 70 milioane dolari nu sunt doar un semnal a cunoașterii profunde a situației economice din Moldova, dar și o recunoaștere a poziției politice delicate a acesteia.

Cu toate acestea, cred că trebuie luate în considerare următoarele puncte ce țin de **administrarea acestui ajutor umanitar**.

- Ajutorul trebuie să ajungă fizic la mijlocul lunii august pentru a livra fermierilor semințe de grâu și îngrășăminte necesare pentru sezonul de toamnă și pentru completarea stocurilor de hrană pentru creșterea animalelor pierdute.
- Dacă ajutorul ajunge destul de devreme, acesta va diminua pericolul tulburărilor politice organizate de cei afectați cu adevărat de secetă și ploi și, mai mult ca atât, va preveni inițierea acțiunilor cu motivații politice în septembrie - octombrie, în special când va fi clar că în caz dacă aceste acțiuni sunt realizate, ajutorul umanitar va fi suspendat, ceea ce va aduce pierderi evidente populației ocupate în agricultură.

- Și în ultimul rând, administrarea acestui ajutor prin intermediul ONG-urilor și guvernelor locale este de o importanță critică nu doar din cauză că această măsură ar preveni corupția și folosirea neadecvată a granturilor, dar cu mult mai important, ar fi un exercițiu de promovare a democrației locale, instaurare a instituțiilor, procedurilor transparente și a responsabilității publice.

Revizuirea Constituției Moldovei va acorda Guvernului puterea de a aproba orice proiect de privatizare prin consultare cu Parlamentul. Aceasta ar permite adoptarea proiectelor de privatizare a industriei vinului și, astfel, rambursarea celei de-a doua tranșe a Creditului de Ajustare Structurală a Băncii Mondiale (SAC). Cu toate acestea, pentru eliberarea creditului către sfârșitul anului 2000, alte câteva condiții structurale (unele din care sunt de o importanță mai mică, dar trebuie îndeplinite pentru aprobarea rambursării) trebuie reexaminat și clarificate.

Deoarece nu dispunem de timp, această sarcină trebuie să fie considerată de prioritate maximă de către Guvernul Braghiș și Banca Mondială. În martie aceste măsuri prevedeau, pe lângă altele următoarele:

- **Abolirea unor privilegii la plata pentru energie și reducerea semnificativă a altor privilegii** (măsurile 2, 3 și 4 de pe lista acțiunilor prioritare a Memorandumului cu privire la S.A.C.)
- **Capitolele cu privire la administrarea accizelor și impozitelor din codul fiscal** trebuie **expuse Parlamentului** (măsura 5), și **capitolul codului fiscal cu privire la impozitul pe avere** trebuie **aprobat de Guvern** (măsura 6)
- Lansarea **tenderului pentru celelalte două rețele electrice de distribuție** (măsura 7) a fost **finalizată, pregătirile pentru tenderul de vânzare a companiilor electrice-termice** (măsura 8) **vor fi finalizate, ca și Legea cu privire la Agenția independentă de reglementare a sectorului telecomunicațiilor** (măsura 9).
- În ceea ce privește amendamentele la **Legea cu privire la licențe** (măsura 10), **prevederile Anexei 17 din proiectul Bugetului pentru anul 2000** (măsura 10) **sunt insuficiente, deoarece trebuie revăzută Legea cu privire la licențe** și nu este clar dacă aceste revizuiți au fost deja luate în considerație de Guvern.
- **Planurile individuale de privatizare a industriei tutunului și a celor cinci fabrici de vin** (măsura 11) **vor fi aprobate de către Parlament odată cu adoptarea sus menționatei schimbări în Constituție.**
- **Abolirea anumitor limite asupra numărului de birouri notariale** (măsura 12) **este mai puțin relevantă**, odată cu introducerea taxei maxime pentru serviciile acestora. Cu toate acestea, numărul insuficient de birouri notariale poate tergiversa perfectarea documentelor legate de obținerea drepturilor de proprietate.
- **Înregistrarea în masă în oficiul de cadastru teritorial a titlurilor de pământ privatizat** (măsura 13) rămâne a fi problematică; desigur recente atacuri și confiscarea bunurilor Proiectului „Pământ” agravează problema viitorului acestui proiect. Recunoașterea abaterilor și numirea de către Guvern a persoanelor responsabile pentru încălcarea legii și acordurilor internaționale pare a fi o precondiție pentru continuarea cu succes a Proiectului Pământ.
- În final, **proiectul Codului Civil** (măsura 14) trebuie **prezentat Parlamentului**, cu toate că până nu demult proiectul Codului era doar la etapa inițială de prezentare Guvernului.

Aceste condiții sunt suplimentate de câteva **normative structurale** (incluse în Anexa II a Memorandumului SAC), care trebuie clarificate înainte de rambursarea celei de-a doua tranșe a SAC. Printre altele, acestea includ următoarele măsuri:

- **Proiectul codului impozitelor și taxelor locale;**
- **Reducerea în continuare a ratei medii a taxelor;**
- **Revocarea deciziei Guvernului care cere ca companiile electrice să-și efectueze tranzacțiile bancare prin Banca de Economii;**
- **Lichidarea completă a 300 ferme de stat și înregistrarea titlurilor pentru fermierii individuali;**
- **Inițierea procedurilor de lichidare a 24 întreprinderi din industria de producere și prelucrare a produselor agricole și restructurarea altor 24 întreprinderi de stat, generatoare de pierderi.**

Desigur, sunt și câteva condiții structurale ale Anexei II a Memorandumului SAC, care urmau a fi implementate cel târziu către sfârșitul lunii martie 2000. Pe baza celor expuse mai sus, acceptarea celei de-a doua tranșe SAC mai necesită timp și eforturi. Dacă Moldova nu dorește să piardă acești bani, mai avem mult de lucrat.

În timpul recente sale vizite în Moldova, șeful misiunii FMI și-a exprimat satisfacția cu politicile macroeconomice ale Guvernului Braghiș și a declarat că FMI este pregătit să restabilească relațiile financiare normale cu Moldova, imediat după ce noul program FMI de finanțare va fi elaborat și semnat. Programul pregătit recent, cum ar fi proiectul cu privire la Strategia Interimară de Reducere a Sărăciei, este foarte complex și cred că nu va fi prezentat către sfârșitul anului 2000. Mai mult ca atât, mai sunt câteva probleme care trebuie luate în considerație la pregătirea programului și la implementarea acestuia, ceea ce este cu mult mai important.

- Programul reprezintă o combinație între un program standard al FMI de finanțare și câteva programe structurale ale Băncii Mondiale, unele dintre care se află la etapa de pregătire sau de implementare. Aceasta cere o cooperare strânsă între cele două instituții în elaborarea proiectului și monitorizarea implementării acestuia. În special, criteriile de implementare a programului trebuie echilibrate și precis definite.
- Dimensiunile programului cer coordonarea strânsă a eforturilor cu Guvernul Moldovei, mai presus de standardele curente. Crearea unui grup special pentru elaborarea și implementarea programului este recomandabil. Liderul grupului trebuie să aibă acces liber la Prim Ministru, deoarece va fi necesară coordonarea eforturilor ministerelor vizate.
- Persoanele ce vor elabora documentul proiectului, trebuie să înțeleagă că **sărăcia în Moldova este cauzată în primul rând de lipsa oportunităților de angajare în câmpul muncii**, fapt ce se întâlnește preponderent în familiile cu un părinte și cu mulți copii (și nu numai decât printre pensionari și oameni în etate). **Astfel, programul de eradicare a sărăciei în Moldova trebuie să abordeze în primul rând problemele de creare a locurilor de muncă, dezvoltarea sectorului privat (în special a întreprinderilor mici și mijlocii), și apoi schimbările structurale și de infrastructură, doar după care va urma problema beneficiilor sociale și schemele de siguranță pentru șomeri și săraci. Într-un cuvânt, programul trebuie să pună accent pe strategia de dezvoltare a țării, și nu pe strategia sindicatelor sale.**

În pofida aprecierii pozitive de către FMI a politicii macroeconomice din Republica Moldova în ultimele patru luni, datele cu privire la performanța economică a Moldovei în prima jumătate a anului par a fi parțial incorecte.

- Datele indicate în *www.infomarket.md [inspecțiile fiscale]*, arată că colectările medii zilnice în lunile iunie și iulie 2000 sunt mai mici decât cele din iunie și iulie anul trecut, precum și comparativ cu colectările zilnice de la începutul acestui an. Este oare acesta un semn al tendinței continue de descreștere a colectării veniturilor generate de impozite? Deoarece fermierii practic nu plătesc alte impozite în afara impozitului funciar (plata căruia a fost amânată din cauza secetei, dar acest fapt nu poate explica descreșterea colectării impozitelor) iar impactul secetei asupra întreprinderilor de prelucrare a produselor agricole nu va fi simțit decât toamna, sunt și alți factori ce cauzează această tendință.
- După o mică descreștere și stabilizare a arieratelor la salariile lucrătorilor bugetari, acestea au început să crească începând cu luna mai. La prima vedere se pare că, creșterile lunare ale arieratelor corespund aproximativ cu mărirea salariilor acestor angajați începând cu 1 aprilie. Cu toate acestea, chestiunea merită a fi investigată.
- Deservirea datoriei externe a fost mai mult ca satisfăcătoare, în special luând în considerație lipsa surselor externe de finanțare. De asemenea deservirea datoriei în a doua jumătate a anului nu ne îngrijorează. Cu toate acestea, situația în ceea ce privește finanțarea internă a deficitului bugetar nu este favorabilă. Cu toate că Guvernul Braghiș este primul în istoria recentă a Moldovei, care a plătit cel puțin parțial datoriile sale față de Banca Centrală (a rambursat 93 milioane lei în prima jumătate a anului), probabil suma rămasă de 163 milioane lei, preconizată în bugetul pentru anul 2000 nu va fi achitată. Din cauza vânzărilor scăzute pe piața hârtiilor de valoare de stat creditul acordat de BNM se negociază la momentul de față. Sperăm că nu vor fi noi finanțări nete din partea BNM către Guvern, dar aceasta este o evidentă deviere de la bugetul 2000 acceptat.
- Nu există îndoială că decizia BNM de a ridica limita capitalului băncilor comerciale în două etape, către sfârșitul lunii iunie și sfârșitul lunii decembrie 2000 a contribuit la stabilizarea ratei de schimb a leului. Dar, luând în considerație deficitul crescând al contului curent a balanței de plăți și în caz dacă băncile comerciale vor decide să se consolideze, fără a emite noi acțiuni, leul se va deprecia în ultimul semestru al anului 2000.

În ceea ce privește ideea Guvernului de a completa rezervele de grâu, plata pentru care se va efectua prin emiterea hârtiilor de valoare ale Guvernului, care vor fi procurate de Banca Centrală și plătite de Guvern din contul veniturilor generate la comercializarea acestor rezerve în caz de necesitate, consider că proiectul este aplicabil cu condiția că aceste rezerve nu vor dispărea înaintea apariției necesității și înainte ca veniturile să egaleze costurile.

În sfârșit, cu privire la preferința FMI pentru Unitatea Contribuabililor Mari (UCM) din cadrul sistemului de administrație a impozitelor de stat, care ar neglija colectarea impozitelor de la întreprinderile mici ce reprezintă aproape o pătrime din veniturile și vânzările din țară, trebuie luate în considerație următoarele momente: (i) UCM este intenționat să opereze pe lângă unitățile standarde ale Administrației Impozitelor de Stat și operațiile respective ale acestora, nu să le înlocuiască; (ii) în ceea ce privește contribuabilii mici, este util să examinăm experiența recentă din Uzbekistan, care aparent a avut succes la combinarea impozitării directe și indirecte a sectorului businessului mic și mijlociu.

2. REFORMA AGRARĂ: PAȘI CORECȚI?

Sectorul agrar reprezintă un sector cheie pentru economia națională și de reușita reformelor în acesta depind în mare măsură atât indicatorii macroeconomici ai țării, cât și bunăstarea populației. După cum se cunoaște, realizarea practică a reformei agrare în Moldova a început cu întârziere, doar în a doua jumătate a anilor 90. Începând cu anul curent Guvernul și-a focalizat atenția asupra următoarelor direcții prioritare : reforma funciară, privatizarea și restructurarea întreprinderilor agricole; susținerea producerii agricole; politica financiar – creditară și de prețuri.

Reforma funciară, privatizarea și restructurarea întreprinderilor agricole. Guvernul în conformitate cu acordul memorandum – încheiat cu Banca Mondială a finalizat realizarea programului național „Pământ”. Atitudinea față de acest program în țară nu e univocă, dar toți sunt de acord cu un fapt – pământul trebuie să aibă un stăpân concret.

În conformitate cu Hotărârea Guvernului Nr.173 din 25.02.2000, care a stabilit orarul realizării programului „Pământ”, numărul potențial al participanților la program a fost stabilit de 918 gospodării din cele 1223 existente în republică. Către 1 iulie 2000, 901 gospodării au semnat contracte oficiale cu Departamentul Privatizării și Administrării Proprietății de Stat din cadrul Ministerului Economiei și Reformelor, în 865 de gospodării au fost efectuate licitații pentru repartizarea pământului și a proprietății, 787 gospodării au publicat anunțuri de lichidare în "Monitorul oficial" și 594 gospodării au fost lichidate, pe baza lor au fiind creați agenți economici noi, fundamentați pe proprietatea privată asupra pământului și mijloacelor de producție.

În conformitate cu datele Agenției Naționale de Cadastru, resurse funciare și geodezie, la 1 iulie 2000, circa 634 mii țărani au primit acte de confirmare a dreptului de proprietate a posesorilor asupra cotelor de pământ, din care în cadrul proiectului „Pământ” erau 544 mii (86%).

La 1 iulie anul 2000, din numărul total de cetățeni cărora le-au fost repartizate loturi din contul cotelor de pământ echivalent, peste 239 mii persoane (51% din numărul total) au format și au înregistrat peste 177 mii gospodării țărănești (de fermieri).

De la începutul procesului de privatizare peste 414 mii persoane ce au primit acte de proprietari de pământ (cărora nu le-au fost repartizate individual cotele de teren echivalent) au transmis în folosință altor persoane fizice sau juridice peste 664 mii hectare. Aceste loturi au fost transmise spre a fi utilizate la 1088 de formațiuni noi, din care: 426 gospodării țărănești (de fermieri) și 529 – societăți cu răspundere limitată.

Un moment important în promovarea reformei agrare îl reprezintă deschiderea în aprilie 2000 a oficiului programului „Pământ” în or. Comrat și includerea în program a gospodăriilor din UTA Găgăuză. În acest mod în program participă întreprinderile agricole din toate unitățile teritorial- administrative de pe malul drept al Republicii Moldova. În luna iulie un grup de reprezentanți ai Guvernului și a programului „Pământ” au condus un seminar special cu conducătorii și specialiștii raionului Râbnița, care examinează problema de extindere a programului și asupra regiunii Transnistrene.

Astfel, politica Guvernului în prima jumate a acestui an se caracterizează prin acțiuni concrete și logice în efectuarea reformei agrare în conformitate cu principiile aprobate anterior.

Susținerea producerii agricole. Politica Guvernului prevede acordarea susținerii producătorilor agricoli în următoarele direcții prioritare:

- subsidii financiare directe;
- înlesniri la plata impozitelor;
- dereglementarea procesului de organizare și funcționare a întreprinderilor agricole.

În scopul stimulării participanților la procesul de privatizare și restructurare a întreprinderilor agricole, Guvernul a continuat promovarea politicii de acordare a ajutorului financiar de o singură dată noilor proprietari asupra pământului și a prevăzut în Bugetul de Stat din anul 2000 suma de 100 mln. lei, din care 90 mln. trebuie să fie utilizate la achitarea financiară directă pentru proprietarii de pământ din raportul a 150 de lei la hectar, și 10 mln. lei – pentru crearea unui fond special de susținere a agriculturii. Mijloacele financiare trebuie repartizate primăvara pentru efectuarea la timp și calitativ a lucrărilor agricole de primăvară. Însă datorită dificultăților financiare, către luna mai au fost alocate doar aproximativ 25 mln. lei, repartizate printre proprietarii particulari în doar trei județe. Restul sumei conform asigurărilor Guvernului va fi plătită la toamnă. Însă, luând în considerare situația financiară reală, probabilitatea îndeplinirii acestei promisiuni e destul de mică, ceea ce va avea urmări negative în atitudinea țăranilor față de politica reformelor. Un prim semnal în acest sens ne poate servi greva în masa a fermierilor din județul Cahul și promisiunea Federației Naționale a fermierilor de a efectua o grevă națională. În legătură cu aceasta, Guvernul de urgență ar trebui să revadă alte articole din buget și în baza reducerii acestora, în special celui cu privire la investițiile capitale, să îndeplinească obligațiunile asumate în fața fermierilor.

Un factor deosebit de pozitiv îl reprezintă succesul obținut de către Guvern la tratativele de aderare a Moldovei la OMC, în sensul determinării limitei sumei totale a subsidiilor ce pot fi acordate agriculturii. Această limită a fost determinată în volum de 5% din PIB. Un rol important în constituirea acestui indicator l-au avut acțiunile Guvernului în continuarea programului de restructurare a datoriilor întreprinderilor agricole. La 1 iulie 2000, de la întreprinderile agricole ce au trecut restructurarea au fost anulate prin diverse metode 1 mlrd, 200 mil. lei (aproximativ 50% din suma totală de datorii a sectorului agrar).

Politica fiscală a Guvernului, în linii mari e favorabilă sectorului agrar. Conform datelor investigațiilor Agenției de restructurare a întreprinderilor agricole (ARA) sarcina fiscală asupra agriculturii constituie 11-13% din produsul global din sectorul agrar (luând în considerare nivelul de colectare a impozitelor e și mai puțin – 2,5%), în același timp, când în mediu pe economia națională e de – 35-40%. În legătură cu acest fapt nu pot fi considerate drept pozitive un șir de măsuri, prezentate de către Guvern în Legea bugetului de stat pentru anul 2000, și în particular următoarele:

- lărgirea listei mărfurilor de import, în baza căreia se acordă vacanțe fiscale la plata TVA. De fapt agricultura din aceasta nu câștigă nimic, pentru că aceste mărfuri (îngrășămintele, chimicalele, adaosurile furajere, ș.a.) sunt importate în masă nu de întreprinderile agricole, ci de firme specializate, care vând acestea producătorilor de producție agricolă la prețuri de piață reale, fără a scădea TVA. În acest fel, această hotărâre, care a fost aprobată ca urmare a unei presiuni de lobbism din partea unor grupuri interesate, de fapt e îndreptată la creditarea importatorilor fără dobândă din partea statului. Pe lângă aceasta, practica din anii precedenți ne arată, că după expirarea vacanțelor fiscale o sumă considerabilă de TVA rămâne neachitată. Pentru rezolvarea acestei probleme ar trebui să se întoarcă la practica depozitelor vamale, ce au fost lichidate de asemenea sub presiunea grupurilor interesate în păstrarea posibilităților importului de contrabandă.

Printre măsurile de susținere organizațională a sectorului agrar trebuie de remarcat pozitiv acțiunile Guvernului în vederea simplificării procedurilor de înregistrare a întreprinderilor și în particular a gospodăriilor țărănești, oferirea pentru conducătorii organelor administrației publice locale a dreptului de a efectua anumite operațiuni notariale. În același timp, practic, nu s-au produs schimbări calitative a direcțiilor agricole locale, care trebuie să dețină un rol mai important în acordarea susținerii juridice, informaționale și consultative pentru sectorul agrar din teritoriu.

Deopotrivă, cu acțiunile pozitive ale Guvernului în dereglementarea agriculturii, au fost întreprinse diverse măsuri, care pot avea urmări negative asupra ramurii. În special, Hotărârea Guvernului, care interzice exportul de grăunțe. Trimiterile la faptul că cantitatea principală de grăunțe este exportată la prețuri diminuate (sau că sunt scoase fictiv), ca apoi să fie importate la

prețuri umflate, nu sunt convingătoare. Cifrele numite în Parlament nu sunt confirmate prin documente. Între timp, conform datelor Departamentului Vamal, prețul mediu al grâului exportat în anul 1999 a constituit 60 dolari SUA pe tonă, iar a celui importat – aproximativ 70 dolari. Luând în considerație faptul că din volumul total al importului o parte a grâului – e cu un conținut al glutenului mai înalt, diferența e neesențială. Absența unei piețe alternative de desfacere și a posibilității de a vinde marfa pentru bani reali, pune producătorii agricoli în condiții nefavorabile în fața furnizorilor resurselor material – tehnice, în primul rând a carburanților, care prin afaceri barter achiziționează grâu la prețuri mai joase, agravând astfel și mai tare problemele financiare din sectorul agrar.

Politica financiar – creditară și de prețuri. Cu toate că Guvernul nu este un creditor direct al sectorului agricol, politica sa în acest domeniu exercită o influență considerabilă asupra stării financiare a sectorului agrar. În continuare una din problemele principale în agricultură o constituie lipsa banilor reali, creditarea insuficientă și practic lipsa totală de investiții incluzând aici și pe cele străine. Drept unul din motive este continuarea și chiar extinderea politicii de împrumut de stat prin obligațiunile trezoreriei de stat. Hotărând problemele bugetare curente, Guvernul abate sectorul bancar de la necesitatea căutării unei metode eficiente de lucru cu clienții sectorului productiv, în particular cu cei din agricultură. Luând în considerare faptul că această metodă este susținută activ de către Fondul Monetar Internațional, Guvernul ar trebui să fie mai insistent la tratative și să reducă această piramidă.

Provoacă o deosebită îngrijorare ultimele tendințe ale Guvernului în domeniul reglementării prețurilor. Propunerile de creare a unui departament special al prețurilor, întoarcerea la metoda unei limite normative de rentabilitate, amestecarea activă în mecanismul de formare a prețurilor prin măsuri administrative și subiective, în condițiile în care mecanismele de piață de abia încep a se organiza, în primul rând vor cauza pierderi producătorilor agricoli. Din acest motiv accentul principal trebuie pus nu pe reglementarea prețurilor, ci pe perfecționarea sistemului de susținere socială directă pentru păturile vulnerabile ale populației.

Evaluând rezultatele politicii Guvernului din prima jumătate a anului ele pot fi apreciate în general mai curând pozitive, dacă luăm în considerare condițiile climaterice dificile din acest an. Situația e ținută sub control. Cu toate acestea, atrage atenția acel fapt, că noul Guvern până când nu a înaintat practic nici o inițiativă cu caracter strategic, optimală, pentru a schimba cardinal situația din această ramură. Nu s-a produs nici o schimbare în metodele și modul de lucru ale Ministerului Agriculturii și Industriei Prelucrătoare, care a pierdut posibilitățile de conducere administrativ – de comandă asupra ramurii, și care încă nu s-a adaptat la lucrul în condițiile economiei de piață.

3. IMPACTULUI NEGATIV AL SECETEI DIN ANUL 2000 (Digest)

Studiul prezent a fost efectuat la solicitarea USAID – Moldova având drept scop efectuarea unor evaluări independente a pierderilor cauzate de seceta din primăvară, a potențialului economic și a consecințelor sociale, precum și a acțiunilor pe termen scurt ce pot fi recomandate pentru ameliorarea impactului secetei. Lucrarea a fost executată de Centrul de Investigații Strategice și Reforme (CISR) și Centrul Reformelor Businessului Privat (CRBP) din data de 20 iunie până în 12 iulie.

Chestionarea în teren a fost perfectată în toată țara de către specialiștii CRBP de monitorizare și sondaje, care lucrează în cadrul Programului Funciar Național. Au fost efectuate interviuri cu fermieri particulari, locuitori din zonele rurale și reprezentanți ai autorităților locale în 10 județe și U.T.A. Găgăuzia (în total 275 primării). La sondaj au participat persoane fizice și / sau grupuri de conducere din 678 întreprinderi agricole, inclusiv 460 gospodării țărănești, 188 societăți cu răspundere limitată, 20 cooperative și asociații, 10 societăți pe acțiuni. Aceasta reprezintă 15.4% din toată suprafața terenurilor agricole a țării sau aproximativ 207500 hectare.

Tradițional, Republica Moldova este situată într-o zonă de risc pentru practicarea agriculturii. Datele meteorologice din ultimii 150 de ani, precum și datele statistice indică că țara periodic este supusă unor calamități naturale – secete, înghețuri (primăvara târzie și toamna devreme), ploi cu grindină, inundații, ploi torențiale și alunecări de teren. Pentru combaterea consecințelor acestor calamități naturale, se presupune efectuarea permanentă a unor măsuri pentru adaptarea repartizării culturilor agricole, tehnologiilor și organizarea lucrărilor.

Agricultura Moldovei este subiectul unor riscuri și calamități, după cum urmează:

- *Primăvara târzie și înghețurile timpurii de toamnă* – în decursul primelor decade ale lunii septembrie, martie și începutul lunii mai, există un risc substanțial de înghețuri. Primele înghețuri, care au avut loc în zona centrală în 1990-1993, au fost în prima decadă a lunii septembrie, pe când ultimele înghețuri de primăvară au avut loc la începutul lunii mai;
- *Alunecările de teren și erodarea solului* – au loc în urma circumstanțelor naturale (ploi torențiale, furtuni și aplicarea necorespunzătoare a tehnologiilor, în special pe suprafețele înclinate). Suprafețele agricole afectate de eroziuni au constituit 23.6% în 1965, 32.9% în 1997 și circa 35% în prezent. Pierderile anuale de sol fertil în urma eroziunilor sunt raportate la 26 milioane tone. În ultimii 25 ani, suprafețele afectate de alunecări de pământ constituie 62000 hectare;
- *Precipitațiile atmosferice* – cea mai periculoasă perioadă pentru furtunile torențiale, care cauzează pagube serioase pentru roadă, este în perioada anotimpului de vară. Spre exemplu, pe data de 10 iunie și 9 iulie 1948, regiunea Chișinău a acumulat 220 mm și respectiv 184 mm de precipitații în timp de 24 ore, ceea ce constituie jumătate din norma anuală. Anual, sunt înregistrate ploi torențiale, deseori cu grindină, care distrug plantațiile, serele și cauzează erodări ale solului. Rata precipitațiilor și temperatura atmosferică, precum și nivelul acumulării umidității solului, sunt extrem de importante pentru creșterea culturilor agricole;
- *Seceta* – este un fenomen natural tipic pentru Moldova, în particular pentru zona de sud, mai frecvent secetele au fost înregistrate în special în perioada anilor 90. Deseori secetele au loc doi ani la rând, de exemplu: în 1952-1953, 1982-1983, 1986-1987, 1989-1990. Cea mai dramatică a fost seceta din 1945-1947, care a generat foamă și numeroase victime. *Frecvența acestui fenomen a sporit recent, de*

exemplu: în perioada anilor 1945-1970 au avut loc 7 secete, în 1971-1996 – 9 secete. Începând cu 1982 fenomenul secetei s-a repetat fiecare al treilea an și din 1989 – fiecare al doilea.

Condițiile dificile din primăvara anului 2000, după care a urmat un „șoc de căldură” și lipsa precipitațiilor după sărbătorile de Paști în perioada mai-iunie, au impus ajustări considerabile în pronosticurile efectuate. Conform datelor oferite de Serviciul „Hidrometeo”, temperatura aerului a depășit norma lunii aprilie cu 2.5°-4.0° C și a ajuns la 12.5°-14.0° C, respectiv în luna mai cu 1°-20° C și a atins 16.5°-17.5° C, în luna iunie temperatura a fost aproape de normă 18.5°-20.5° C. Temperatura maximă a aerului în luna aprilie s-a ridicat până la 25°-29° C, în luna mai până la 29°-32° C și în luna iunie până la 32°-35° C. Rezervele de apă acumulate în sol au fost destul de mici și precipitațiile atmosferice au fost extrem de puține. Volumul precipitațiilor în perioada lunii aprilie a constituit numai 30-90% din valorile medii anuale, în luna mai – 2-20% din media anuală și în luna iunie a constituit 10-25%.

Stația meteorologică din regiunea Chișinău a înregistrat în luna mai precipitații de numai 5mm, nivel mai scăzut decât în orice an începând cu 1995. Anul curent în regiunea Chișinău s-au înregistrat numai 6% de precipitații în comparație cu anul 1998. Stația din Briceni a înregistrat respectiv 85.7% din cantitatea de precipitații a anului 1995 și 33% din volumul anului 1998; stația din Cahul a raportat 16.7% și respectiv 9.6%. În termeni teritoriali, cele mai puține precipitații, de numai 4mm, au fost înregistrate în luna mai în Județul Lăpușna. Consecutiv pe data de 28 iunie, rezervele de umiditate productivă în stratul de 1m al solului de pe suprafețele cultivate au constituit numai 40-65% din normă. Cantitatea de apă, care se varsă în râul Nistru și Prut, precum și în alte râuri mai mici, în perioada lunii iunie a constituit 40-55% din mediile anuale.

Tabelul 3.1.

Cantitatea de precipitații față de rata medie multi-anuală pe județe ale Republicii Moldova, 2000

		Edineț	Soroca	Bălți	Ungheni	Orhei	Chișinău	Lăpușna	Tighina	Cahul	Taraclia	Gaguzia	Total-Moldova
A	B	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	Ianuarie, mm	26	31	25	39	33	41	44	59	46	35	42	38
	în % procente față de normă	81	106	78	101	100	130	145	191	131	109	131	118
2	Februarie mm	33	28	31	42	34	28	25	26	25	26	26	29
	în % procente față de normă	106	102	104	113	100	84	88	82	71	68	73	90
3	Martie mm	25	29	31	41	25	22	16	16	18	11	12	22
	în % procente față de normă	82	108	105	141	87	74	61	62	69	41	47	80
4	Aprilie mm	38	48	44	66	25	24	14	45	16	44	27	36
	în % procente față de normă	86	131	106	150	59	62	39	138	40	113	46	88
5	Mai mm	24	13	13	7	8	6	4	17	7	16	13	12
	în % procente față de normă	39	22	22	11	14	11	7	31	13	29	18	20
6	Iunie mm	57	38	37	18	33	11	17	27	17	22	22	27
	în % procente față de normă	79	55	53	23	47	16	25	42	26	34	32	39

Sursa: datele Hidrometeo

Tabelul 3.1, elaborat în baza datelor oferite de către serviciul „Hidrometeo” indică faptul, că în perioada februarie-aprilie volumul precipitațiilor în comparație cu nivelul normal a atins numai 8-90% la diferite stațiuni, în luna mai 29% și în luna iunie respectiv 39%. Diagramele 3.1 și 3.2 prezentate mai jos indică o primăvara extraordinară și o vară timpurie în 2000, dacă ne referim la precipitații.

Proгноza oficială pentru anul 2000 cuprinde indici macroeconomici și prognoze pentru anumite culturi agricole. Potrivit macro-prognozei Ministerului Economiei și Reformelor (M.E.R.), producția agricolă în anul 2000 a fost estimată la 7.3 mlrd. lei (în timp ce producția

reală în 1998 a fost de 4.8 mlrd. lei și în 1999 - 5.4 mlrd. lei); valoarea adăugată reală în 1998 a fost de 2.4 mlrd. și în 1999 - 2.7 mlrd. lei. Luând în considerație faptul, că anul 1999 a fost nefavorabil pentru sfecla de zahăr, fructe și alte culturi, în anul 2000 a fost schimbată structura suprafețelor agricole (ponderea cerealelor, tutunului și altor culturi a fost sporită) și a fost prognozată o creștere de circa 9% a producției agricole (pe când în 1998 a fost înregistrat un declin de 11% și 9% - în 1999). Vezi tabelul 3.2.

Proгноza pentru recolta 2000 a Ministerului Agriculturii și Industriei Prelucrătoare (M.A.I.P) pentru anumite culturi a presupus 50% creștere în comparație cu recolta din anul 1999. Estimările gospodăriilor private intervievate au fost la fel de optimiste – circa 20% de creștere.

Tabelul 3.2.

Volumul de producție a principalelor culturi agricole în toate categoriile de gospodării (mii tone)

	Culturi	1999	Media pentru 1994-1999	Planificat pentru 2000	
				Ministerul Agriculturii și Industriei Prelucrătoare	Întreprinderi agricole
1	Grâu de toamnă	797.8	881.9	1171.0	980.8
2	Orz	182.6	235.4	233.0	226.8
3	Porumb	1140.3	1096.1	1620.0	1231.2
4	Plante leguminoase	58	54.5	165.0	79.2
5	Sfeclă de zahăr	1008.8	1556.5	1725.0	1257.4
6	Floarea soarelui	285.6	212.1	340.0	291.9
7	Soia	13.7	5.2	24.0	21.5
8	Tutun	22.4	26.3	48.0	33.0
9	Cartofi	329.5	373.4	400.0	490.1
10	Legume	488.8	434.9	600.0	436.9
11	Fructe și pomușoare	136.3	518.4	600.0	458.3
12	Struguri	464.9	560.1	600.0	467.7

Sursa: Nota informativă cu privire la impactul secetei (MAIP)

Prețurile utilizate de către MAIP la calcularea estimărilor pentru anul 2000 sunt considerabil mai ridicate decât prețurile curente pe piața internă. Majorarea prețurilor utilizată în estimările oficiale la fel depășește semnificativ indicele inflației prevăzut în macro-proгноza MER.

Diagrama 3.1.

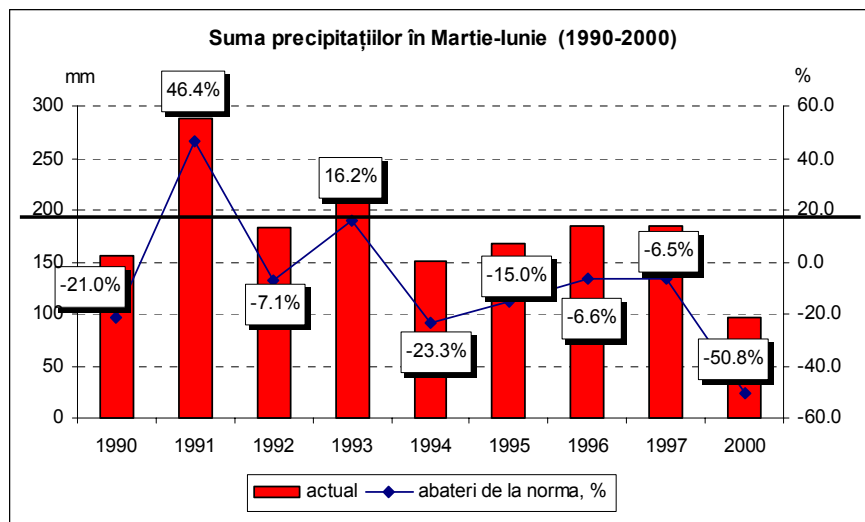
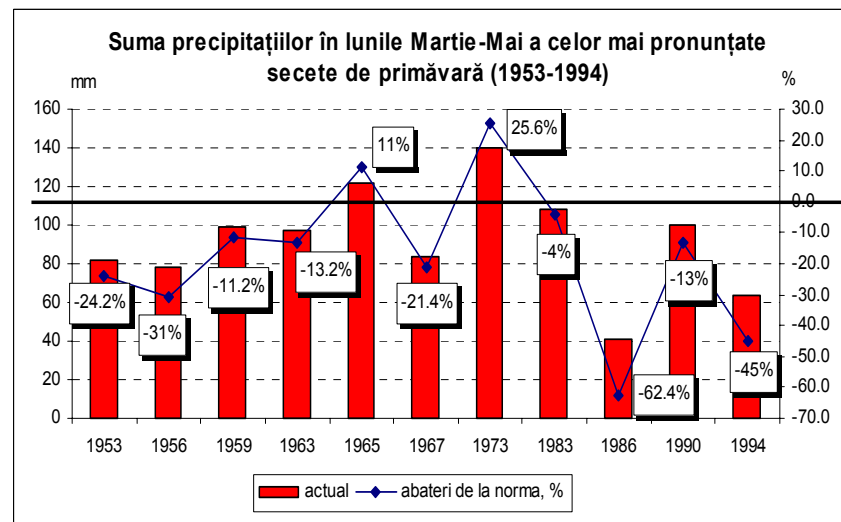

Diagrama 3.2.

De aceea prognoza recoltei a MAIP, cu utilizarea cantităților planificate și prețurilor estimate, constituie 11 mlrd. lei, pe când prognoza MER pentru producția agricolă în anul 2000 a fost de numai 7.3 mlrd. lei.

Astfel, există o inconsecvență între macro-prognoză și prognoza recoltei pentru anumite culturi agricole, care a fost admisă și care reprezintă o evaluare destul de optimistă a recoltei viitoare (Vezi Tabelul 3.3). Din acest motiv, când s-au prognozat pierderile în urma secetei, estimările inițiale au fost bazate pe prognosticul inflației 2000, care nu era justificat științific decât în baza estimărilor efectuate de către oficialitățile locale și, care nu au trecut prin sursele oficiale ale MAIP.

Tabelul 3.3.

Recolta principalelor culturi agricole la toate categoriile de întreprinderi, chintale/ha

	Culturi	Media pentru 1971-1980	Media pentru 1981-1990	Media pentru 1991-1999	Planificat pentru 2000	
					Ministerul Agriculturii și Industrii Prelucrătoare	Întreprinderi agricole
1	Grâu de toamnă	32.8	34.4	29.4	33.0	28.8
2	Orz	37.4	30.5	25.1	23.5	22.5
3	Porumb	35.7	37.7	32.2	36.0	29.0
4	Plante leguminoase	15.6	16.5	12.3	20.0	13.2
5	Sfeclă de zahăr	278	267	228	230.0	193.5
6	Floarea soarelui	17.1	18.8	12.8	17.0	14.5
7	Soia	8.8	10.7	9.6	12.0	12.6
8	Tutun	13.9	17	14.2	16.0	15.0
9	Cartofi	83	87	66	100.0	74.3
10	Legume	145	157	77	109.0	89.2
11	Fructe și pomușoare	66.9	73	38	42.0	32.7
12	Struguri	61.3	64	39.2	42.0	33.4

Sursa: Nota informațională cu privire la impactul secetei (MAIP)

Evaluarea oficială a impactului și consecințelor secetei a fost efectuată de către două ministere menționate mai sus – MER și MAIP. Macro-prognoza pierderilor este estimată la 1.2 mlrd. lei pentru producția agricolă și 0.6 mlrd. lei pentru valoarea adăugată. Aceasta a provocat MER să ajusteze prognoza creșterii pentru anul 2000 de la 2% de creștere la un declin ulterior între patru și cinci procente.

Impactul negativ al secetei, evaluat de către MAIP în a doua jumătate a lunii iunie, este în creștere: pierderile inițiale au fost estimate în sumă de 2.157 mlrd. lei, mai târziu 3.315 mlrd. lei. După unele informații de presă și televiziune, s-au menționat pierderi și mai mari. Necătând la aceasta, Prim-ministrul nici odată nu a raportat oficial o sumă mai mare de 2.2 mlrd. lei (Vezi Raportul cu privire la adunarea națională a primarilor din 6 iulie 2000).

Evaluarea CISR/CPBR. Evaluarea consecințelor secetei a fost efectuată cu condiția analizei datelor colectate de la diferite interviuri, executate de către specialiștii de monitorizare și sondaje a CRBP, cu întreprinderi agricole selectate la întâmplare: 460 gospodării țărănești, 188 societăți cu răspundere limitată, 20 cooperative de producere și asociații, 10 societăți pe acțiuni (în total 678 unități).

Sondajul a inclus 10 județe și unitatea teritorială autonomă Gagauzia și a inclus gospodării localizate în 275 primării. Suprafața totală cultivată inclusă în sondaj a reprezentat 207490 hectare, ceea ce constituie aproximativ 15.4% din totalul suprafeței arabile a țării (Vezi tabelul 3.4).

Bazându-se pe rezultatul studiului, CISR a calculat trei variante de evoluare a secetei, luând în considerație consecințele secetei. *Varianta optimistică* este cea mai importantă, pornind cu faptul că de la începutul ploilor în prima jumătate a lunii iunie și

condițiilor relativ îmbunătățite după aceasta, pierderile cauzate de secetă nu vor fi în creștere și prețurile se vor menține la acel nivel, care a fost calculat..

Tabelul 3.4.

Numărul întreprinderilor agricole intervievate pe județe

	Județe	Numărul total al primăriilor examinate	Numărul întreprinderilor agricole intervievate	Inclusiv					Suprafața totală semănată (excluzând plantele furajere), mii ha	Suprafața semănată examinată (excluzând plantele furajere), mii ha	Ponderea suprafeței însemănțate examinate în suprafața totală însemănțată %
				Gospodării țărănești	Societăți cu răspundere limitată	Societăți pe acțiuni	Cooperative	colhozuri și firme agricole			
1	Edineț	23	56	31	24		1		149.1	17.12	11.5
2	Soroca	33	94	64	27	1	2		139.1	20	14.4
3	Bălți	25	56	35	21				220.2	14.6	6.6
	Total în Zona de Nord	81	206	130	72	1	3	0	508.4	51.72	10.2
1	Ungheni	19	47	40	7				75.8	4.69	6.2
2	Orhei	45	100	65	32		3		161	24.04	14.9
3	Chișinău	41	104	74	26	1	2	1	97.3	19.12	19.7
4	Lăpușna	22	73	55	17		1		124.5	24.5	19.7
	Total în Zona Centrală	127	324	234	82	1	6	1	458.6	72.35	15.8
1	Tighina	23	51	31	19		1		141.7	26.01	18.4
2	Cahul	25	66	53	11			2	129.7	22.72	17.5
3	Taraclia	4	5	1		2	1	1	29.6	9.2	31.1
4	Gagauzia	15	26	11	4	6	2	3	78	25.49	32.7
	Total în Zona de Sud	67	148	96	34	8	4	6	379	83.42	22.0
	Moldova	275	678	460	188	10	13	7	1346	207.49	15.4

Scenariul I pesimist prevede creșterea pierderilor culturilor agricole, care vor fi recoltate toamna târziu.

Scenariul pesimist – varianta 2 presupune că cererea pentru produsele agricole brusc va crește (în special pentru grâu), de asemenea vor crește și prețurile (vezi tabelele 6, 7 și 8).

Pierderile estimate: scenariul optimist – 1.9 mlrd. lei, care constituie 25% din volumul recoltei prevăzut în estimările fermierilor intervieuți în perioada efectuării studiului pe teren. Pierderile conform scenariului pesimist – prima variantă constituie 2.6 mlrd. lei sau 34.5% din volumul recoltei prevăzut în prognoza gospodăriilor în perioada efectuării studiului pe teren, și conform celui pesimist – varianta 2 constituie 3.2 mlrd. lei sau 34.4% din volumul recoltei prevăzut în prognoza gospodăriilor intervievate. Aceste prognoze nu se reflectă *la pierderile recente în urma ploii torențiale și a inundației, care au avut loc în săptămâna de 10 iulie în unele regiuni ale Moldovei.*

Conform variantei de bază, cele mai mari pierderi sunt prevăzute în producția de cereale, de exemplu grâu de iarnă - 29.5%, orz - 36.8%, porumb - 36.6%, plante leguminoase - 51.9%, și în producția fructelor -52.9%.

Aspectul teritorial. De obicei, în cazul secetei, pierderile sunt mai mari de la nord spre sud, datorită diferenței zonale a precipitațiilor. În 2000, conform estimărilor din teren, pierderile au fost determinate nu numai de factorii naturali, *dar asemenea și de calitatea tehnologiilor aplicate în agricultură*, adică pregătirea lucrărilor de toamnă, calitatea semințelor, rotația culturilor, îngrășămintele etc.

Evaluarea totală a pierderilor producției agricole în urma secetei 2000, începând de la intervievarea gospodăriilor agricole, este prezentată în tabelul 3.5 (scenariul de bază optimist). În baza acestor circumstanțe și conform datelor studiului efectuat pe teren, grâul de toamnă a înregistrat cele mai mari pierderi (30-34%) și acestea sunt anticipate în județele Ungheni, Orhei, Tighina, Cahul și Lăpușna – 44%. În ceea ce privește orzul, cele mai mari pierderi au fost estimate în județul Tighina - 41%, în județele Chișinău și Gagauzia circa

50%. În partea de sud a țării sunt cele mai serioase pierderi de porumb – Cahul, Tighina, Gagauzia – 45-50%, Lăpușna - 57% și Taraclia - 65%. Mari pierderi de fructe sunt prognozate în zona centrală, județul Orhei, și toate județele de sud – Tighina, Taraclia, Cahul și U.T.A. Găgăuzia (65-80%).

După cum este indicat în Tabelul 3.5, pierderile în urma secetei, variază de la nord spre sud, cu cele mai mari consecințe la sud. Chiar și în Edineț, Soroca și Bălți, unii fermieri au suferit mult în urma pierderilor de recoltă. Spre exemplu, producătorii de struguri din Edineț au raportat pierderi de circa 45.5 la sută, pe când pierderile de legume în regiunea Soroca au constituit 70 la sută. În același timp, pierderile de orz în regiunea Bălți au fost de 30 la sută.

În tabelul 3.5 se prezintă pierderile la nivel de 20, 30 și 40 la sută.

Tabelul 3.5.

Pierderile sumare cauzate de secetă pe județe

Pierderi >40% pe culturi	Edineț	Soroca	Bălți	Ungheni	Orhei	Chișinău	Lăpușna	Tighina	Cahul	Taraclia	Găgăuzia
Grâu de toamnă							43.9				
Orz						50.8		40.7			50.8
Porumb							57.2	44.0	47.0	64.7	49.1
Plante leguminoase					45.0		48.6		47.0	50.5	65.3
Sfeclă de zahăr					44.4				48.0		
Floarea soarelui							43.6				
Soia									62.0		62.0
Tutun									50.0		50.0
Cartofi											
Legume		70.0									
Fructe					71.4	57.5	42.9	75.0	80.0	66.7	66.7
Struguri	45.5					50.0					

Pierderi >40% pe culturi	Edineț	Soroca	Bălți	Ungheni	Orhei	Chișinău	Lăpușna	Tighina	Cahul	Taraclia	Găgăuzia
Grâu de toamnă				34.0	32.8		43.9		33.0		32.7
Orz			30.0		34.0	50.8	32.6	40.7	37.5	37.6	50.8
Porumb				39.0	32.5		57.2	44.0	47.0	64.7	49.1
Plante leguminoase					45.0		48.6		47.0	50.5	65.3
Sfeclă de zahăr					44.4				48.0		
Floarea soarelui				32.7			43.6			35.0	
Soia				30.8					62.0		62.0
Tutun									50.0		50.0
Cartofi											
Legume		70.0							30.0	30.0	33.0
Fructe					71.4	57.5	42.9	75.0	80.0	66.7	66.7
Struguri	45.5					50.0					

Pierderi >40% pe culturi	Edineț	Soroca	Bălți	Ungheni	Orhei	Chișinău	Lăpușna	Tighina	Cahul	Taraclia	Găgăuzia
Grâu de toamnă	23.2	28.7	25.1	34.0	32.8	23.2	43.9		33.0	29.3	32.7
Orz	19.1	21.4	30.0	18.7	34.0	50.8	32.6	40.7	37.5	37.6	50.8
Porumb				39.0	32.5		57.2	44.0	47.0	64.7	49.1
Plante leguminoase	22.5				45.0	25.3	48.6	22.3	47.0	50.5	65.3
Sfeclă de zahăr		19.5			44.4			28.0	48.0		
Floarea soarelui				32.7	26.4		43.6		27.1	35.0	
Soia				30.8		25.0			62.0		62.0
Tutun					25.7			20.0	50.0	27.6	50.0
Cartofi					21.7		24.8	24.8	24.8		
Legume		70.0							30.0	30.0	33.0
Fructe		28.0	20.0	26.7	71.4	57.5	42.9	75.0	80.0	66.7	66.7
Struguri	45.5	28.0				50.0					

Tabelul 3.6.

Scenariul optimist

Evaluarea pagubelor la producția agricolă cauzate de seceta 2000 și înregistrate la întreprinderile din **Moldova**, conform studiului extraordinar, la data de 1.07.2000

	Culturi	Suprafața examinată, mii ha	Recolta (tone la ha)		Pierderi de recoltă (tone/ha)	Suprafața totală, mii ha	Recolta totală, mii tone		Pierderi de recoltă (mii tone)	Prețurile de piață medii pe 2000 (lei/tonă)	Planificată pentru 2000	Pierderi de venit (mil lei)	Ponderea pierderilor în total %
			Planificată pentru 2000	Scontată pentru 2000			Planificată pentru 2000	Scontată pentru 2000			mil. lei		
A	B	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	Grâu de toamnă	87.5	2.88	2.03	-0.85	341	980.8	691.2	-289.6	1000	980.8	-289.61	-29.5%
2	Orz	14.5	2.25	1.42	-0.83	101	226.8	143.4	-83.3	870	197.3	-72.51	-36.8%
3	Porumb	36.9	2.90	1.84	-1.06	424	1231.2	780.6	-450.7	900	1108.1	-405.59	-36.6%
4	Plante leguminoase	7.81	1.32	0.63	-0.68	60	79.2	38.1	-41.1	1800	142.5	-73.98	-51.9%
5	Sfeclă de zahăr	9.69	19.35	16.34	-3.01	65	1257.4	1061.8	-195.7	275	345.8	-53.80	-15.6%
6	Floarea soarelui	39.13	1.45	1.16	-0.29	201	291.9	233.2	-58.8	1700	496.3	-99.88	-20.1%
7	Soia	2.74	1.26	1.10	-0.16	17	21.5	18.7	-2.8	1800	38.6	-5.04	-13.1%
8	Tutun	5.83	1.50	1.20	-0.30	22	33.0	26.4	-6.6	10000	329.8	-65.70	-19.9%
9	Cartofi	0.61	7.43	5.93	-1.49	66	490.1	391.7	-98.5	3000	1470.4	-295.38	-20.1%
10	Legume	2.78	8.92	7.84	-1.08	49	436.9	384.0	-52.9	1700	742.7	-89.92	-12.1%
11	Fructe	21.2	3.27	1.55	-1.72	140	458.3	216.8	-241.5	1800	824.9	-434.64	-52.7%
12	Struguri	18.61	3.34	3.26	-0.08	140	467.7	456.7	-10.9	1800	841.8	-19.69	-2.3%
	<i>Total plante anuale</i>	207.49				1346.0					5852.2	-1451.4	-24.8%
	<i>Total plante perene</i>	39.81				280.0					1666.7	-454.3	-27.3%
	Total recoltă	247.30				1626.0					7519.0	-1905.7	-25.3%

Tabelul 3.7.

Scenariul pesimistic-1

Evaluarea pagubelor la producția agricolă cauzate de secetei 2000 și înregistrate la întreprinderile din **Moldova**, conform studiului extraordinar, la data de 1.07.2000

	Culturi agricole	Suprafața examinată, mii ha	Recolta (tone la ha)		Pierderi de recoltă (tone/ha)	Suprafața totală, mii ha	Recolta totală, mii tone		Pierderi de recoltă (mii tone)	Prețurile de piață medii pe 2000 (lei/tonă)	Planificată pentru 2000 mil. lei	Pierderi de venit (mil lei)	Pondereea pierderilor în total %
			Planificată pentru 2000	Scontată pentru 2000			Planificată pentru 2000	Scontată pentru 2000					
A	B	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	Grâu de toamnă	87.5	2.88	2.03	-0.85	341	980.8	691.2	-289.6	1000	980.8	-289.61	-29.5%
2	Orz	14.5	2.25	1.42	-0.83	101	226.8	143.4	-83.3	870	197.3	-72.51	-36.8%
3	Porumb	36.9	2.90	1.50	-1.40	424	1231.2	636.0	-595.2	900	1108.1	-535.69	-48.3%
4	Plante leguminoase	7.81	1.32	0.63	-0.68	60	79.2	38.1	-41.1	1800	142.5	-73.98	-51.9%
5	Sfeclă	9.69	19.35	12.70	-6.65	65	1257.4	825.5	-431.9	275	345.8	-118.78	-34.4%
6	Floarea soarelui	39.13	1.45	1.00	-0.45	201	291.9	201.0	-90.9	1700	496.3	-154.61	-31.2%
7	Soia	2.74	1.26	1.10	-0.16	17	21.5	18.7	-2.8	1800	38.6	-5.04	-13.1%
8	Tutun	5.83	1.50	1.00	-0.50	22	33.0	22.0	-11.0	10000	329.8	-109.77	-33.3%
9	Cartofi	0.61	7.43	5.00	-2.43	66	490.1	330.0	-160.1	3000	1470.4	-480.39	-32.7%
10	Legume	2.78	8.92	6.70	-2.22	49	436.9	328.3	-108.6	1700	742.7	-184.55	-24.8%
11	Fructe	21.2	3.27	1.45	-1.82	140	458.3	203.0	-255.3	1800	824.9	-459.54	-55.7%
12	Struguri	18.61	3.34	2.90	-0.44	140	467.7	406.0	-61.7	1800	841.8	-110.98	-13.2%
	<i>Total plante anuale</i>	207.49				1346.00					5852.2	-2024.9	-34.6%
	<i>Total plante perene</i>	39.81				280.00					1666.7	-570.5	-34.2%
	Total recoltă	247.30				1626.00					7519.0	-2595.5	-34.5%

Tabelul 3.8.**Scenariul pesimistic-2**

Evaluarea pagubelor la producția agricolă cauzate de secetei 2000 și înregistrate la întreprinderile din **Moldova**, conform studiului extraordinar, la data de 1.07.2000

	Culturi agricole	Suprafața examinată, mii ha	Recolta (tone la ha)		Pierderi de recoltă (tone/ha)	Suprafața totală, mii ha	Recolta totală, mii tone		Pierderi de recoltă (mii tone)	Prețurile de piață medii pe 2000 (lei/tonă)	Planificată pentru 2000	Pierderi de venit (mil lei)	Pondere pierderilor în total %
			Planificată pentru 2000	Scontată pentru 2000			Planificată pentru 2000	Scontată pentru 2000			mil. lei		
A	B	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	Grâu de toamnă	87.5	2.88	2.03	-0.85	341	980.8	691.2	-289.6	1250	1226.0	-362.01	-29.5%
2	Orz	14.5	2.25	1.42	-0.83	101	226.8	143.4	-83.3	1125	255.1	-93.77	-36.8%
3	Porumb	36.9	2.90	1.50	-1.40	424	1231.2	636.0	-595.2	1125	1385.1	-669.61	-48.3%
4	Plante leguminoase	7.81	1.32	0.63	-0.68	60	79.2	38.1	-41.1	2250	178.1	-92.47	-51.9%
5	Sfeclă	9.69	19.35	12.70	-6.65	65	1257.4	825.5	-431.9	370	465.3	-159.82	-34.4%
6	Floarea soarelui	39.13	1.45	1.00	-0.45	201	291.9	201.0	-90.9	2065	602.9	-187.80	-31.2%
7	Soia	2.74	1.26	1.10	-0.16	17	21.5	18.7	-2.8	2250	48.3	-6.30	-13.1%
8	Tutun	5.83	1.50	1.00	-0.50	22	33.0	22.0	-11.0	12500	412.2	-137.22	-33.3%
9	Cartofi	0.61	7.43	5.00	-2.43	66	490.1	330.0	-160.1	3000	1470.4	-480.39	-32.7%
10	Legume	2.78	8.92	6.70	-2.22	49	436.9	328.3	-108.6	2500	1092.1	-271.39	-24.8%
11	Fructe	21.2	3.27	1.45	-1.82	140	458.3	203.0	-255.3	2300	1054.1	-587.19	-55.7%
12	Struguri	18.61	3.34	2.90	-0.44	140	467.7	406.0	-61.7	2300	1075.6	-141.81	-13.2%
	<i>Total plante anuale</i>	207.49				1346.00					7135.5	-2460.8	-34.5%
	<i>Total plante perene</i>	39.81				280.00					2129.7	-729.0	-34.2%
	Total recoltă	247.30				1626.00					9265.2	-3189.8	-34.4%

Consecințele sociale datorate producției și recoltei joase sunt evidente: prețurile pentru produsele alimentare de bază se majorează, ceea ce rezultă în consumul tot mai mic al segmentelor de bază ale populației, în special a celor cu venituri fixe, șomeri săraci, femei gravide și care alăptează, persoane instituționalizate (orfani, aziluri pentru bătrâni, persoane handicapate, pacienți de spitale). Alte segmente ale populației cheltuie o mare parte din venitul său pentru alimentație, ceea ce potențial poate rezulta în agravarea situației de nutriție, care este deja dificilă, a unui segment mare al populației, în particular în perioadele de iarnă-primăvară.

Luând în considerare faptul că, conform evaluării sărăciei (1999) în Moldova, venitul a 92 la sută din populația Moldovei a constituit mai puțin de \$1/pe zi, problema sărăciei în urma majorării prețurilor, poate deveni și mai gravă. De aceea, potențialul asistenței umanitare din partea organizațiilor internaționale (făina, grâu, paste făinoase etc.) urmează să fie distribuit celor mai sărace segmente ale populației.

Putem să presupunem că mișcarea populației apte de muncă în Europa de Vest și de Sud (Grecia, Italia, Turcia, Portugalia, Irlanda) și Rusia pentru a câștiga bani, luând în considerare faptul că remunerarea muncii în aceste țări este mai mare decât venitul mediu în Moldova, va spori. Transferând anual mijloace bănești de aproximativ 150-170 mil., “gastarbeiterii” din Moldova susțin considerabil poziția socială a familiilor sale rămase în sărăcie.

Evaluarea preliminară a situației s-a transformat în problema “seceta-2000”, care ne permite să presupunem că **Guvernul se va confrunta cu două probleme în viitorul cel mai apropiat.**

În primul rând. Este necesară crearea unui rezerve de stat pentru grâu (circa 60-80 mii tone), cu scopul asigurării rezervelor strategice corespunzătoare și menținerea unui control aparent asupra prețului la pâine, ce constituie un indicator important din punct de vedere social și al regimului alimentar în Moldova. Necătând la aceasta, evenimentele recente au demonstrat că statul are nevoie de asistență în planificarea, finanțarea și administrarea rezervelor strategice de grâu, așa precum stabilitatea prețurilor rezonabile va fi menținută la porțile gospodăriei și creșterea prețului la pâine nu va transforma acest element vital într-o “inaccesibilitate” pentru o mare parte a populației. De asemenea este important de menționat, că o mare parte a populației nu dispune de mijloacele necesare, achitând o mare parte din venitul său pentru alimentație. Programele pentru securitatea alimentației urmează să fie planificate în așa mod, încât acești oameni să poată avea acces la subsidii. Aceasta implică alte mecanisme decât controlul permanent al prețurilor la pâine, prin așa activități ca interzicerea exportului de grâu sau “înghețarea” prețurilor la pâine.

Tabelul 3.9

Volumul de producție a principalelor culturi agricole în toate categoriile de gospodării (mii tone)

	Culturi	1999	Media pentru 1994-1999	Planificat pentru 2000	
				Ministerul Agriculturii și Industriei Prelucrătoare	Întreprinderi agricole
1	Grâu de toamnă	797.8	881.9	1171.0	980.8
2	Orz	182.6	235.4	233.0	226.8
3	Porumb	1140.3	1096.1	1620.0	1231.2
4	Plante leguminoase	58	54.5	165.0	79.2
5	Sfeclă de zahăr	1008.8	1556.5	1725.0	1257.4
6	Floarea soarelui	285.6	212.1	340.0	291.9
7	Soia	13.7	5.2	24.0	21.5
8	Tutun	22.4	26.3	48.0	33.0
9	Cartofi	329.5	373.4	400.0	490.1
10	Legume	488.8	434.9	600.0	436.9
11	Fructe și pomușoare	136.3	518.4	600.0	458.3
12	Struguri	464.9	560.1	600.0	467.7

În timp ce prognozăm o recoltă de 600-650 mii tone de grâu, problema foamei nu va dispărea, și familiile mari cu venit mic, pensionarii, alte persoane cu un venit mic fix, șomerii săraci, femeile gravide și care alăptează, persoanele instituționalizate (orfani, case pentru bătrâni, persoane handicapate, pacienți la spitale) vor avea nevoie de asistență umanitară. Problema poate deveni mai gravă în cazul când o mare parte din grâul local va fi exportat din țară. De aceea, statul, pentru a completa rezervele de stat, urmează să stabilească un preț de piață rezonabil – 80-100 dolari/tonă pentru producătorii locali. Mai mult ca atât, nu este recomandată și poate să fie considerată chiar periculoasă propunerea Guvernului de la sfârșitul lunii iunie de a permite gospodăriilor agricole să achite datoriile sale față de stat în grâu. În acest caz fermierii și afacerile agricole vor rămâne *fără grâu și fără bani*.

În al doilea rând. Problema cea mai importantă este pregătirea pentru anul agricol viitor. Țara are nevoie de o rezervă de semințe calitative. Tradițional, problema combustibilului pentru tractoare este una din cele mai importante cauze de ce lucrările de toamnă (semănatul și aratul pentru menținerea zăpezii și umidității de iarnă), care urmau să fie efectuate până la 1 noiembrie, au fost efectuate cu întârziere sau deloc. În Moldova, îngrășămintele minerale nu sunt folosite în cantitățile necesare, datorită lipsei de mijloace financiare. De aceea, luând în considerare pierderile de recoltă, conform rezultatelor studiului și evaluărilor oficiale, fermierii nu vor avea resursele necesare pentru a prelucra solul și semăna grâul de toamnă. Bineînțeles că aceasta va agrava balanța alimentară totală pentru anul viitor. Mai mult ca atât, având experiența secetei din anul 1944, putem presupune defectări ale plugurilor și în consecință, costuri suplimentare.

Conform estimărilor efectuate pe teren, necesitățile prioritare ale sectorului agricol sunt grupate în tabelele 3.10 și 3.11.

Tabelul 3.10

Cheltuieli necesare pentru re-însămânțarea suprafețelor afectate de secetă pentru toate categoriile de gospodării agricole, la 1.07.2000

	Culturi agricole	Suprafa, mii ha	Cheltuieli necesare		
			Semințe, tone	Combustibil, tone	Îngrășămintele minerale, tone
1	Porumb semințe	17.7	475	750	1770
2	Porumb pentru furaj	57	1710	2394	5700
3	Plante anuale furajere	1.5	300	50	150
4	Sfeclă de zahăr	5	50	350	500
5	Hrișcă	4.7	500	188	470
6	Sfeclă furajeră	8	80	560	800
7	Floarea soarelui	0.4	3	28	40
	Total	94.3	3118	4320	9430

Tabelul 3.11**Cheltuieli necesare de efectuat la sfârșitul anului 2000 pentru toate categoriile de gospodării agricole**

	Culturi agricole	Cheltuieli pentru recoltare și pentru lucrările agricole de toamnă	Cheltuieli efectuate până la 1.07.2000	Achiziționări necesare de efectuat
1	Motorină, tone	68850	4800	64050
2	Benzină, tone	7000	850	6150
3	Ulei tehnic, tone	2300	1050	1250
4	Îngrășăminte minerale, tone	153000	1220	151780
5	Pesticide, mii lei	150000		150000
6	Semințe pentru culturile de toamnă, tone			
	grâu de toamnă	81600	7800	73800
	orz de toamnă	8000	1200	6800
7	Semințe pentru culturile de primăvară pentru lucrările de primăvară ale anului 2001			
	porumb	10900	1500	9400
	orz de primăvară	10800		10800
	floarea soarelui	2000	900	1100
	sfecă de zahăr	700	250	450
	soia	1800	320	1480
	mazăre	17500	1600	15900

Sigur că evitarea consecințelor secetei este nu numai sarcina anumitor firme și întreprinderi agricole, dar de asemenea, este și sarcina Guvernului și a statului.

An după an, fermierii au operat într-un mediu ciclic; secetă – prea multe ploi, înghețuri de primăvară – înghețuri timpurii până la perioada recoltei, precum și într-un mediu economic ciclic. Totuși pomii au fructe în fiecare an, vacile urmează să fie mulse în fiecare zi și când grâul (sau roșiile) este plantat, acest proces nu poate fi oprit ca o linie de producție a unei întreprinderi.

Mediul economic ciclic este de obicei cauzat de către factorii, care se află în afara controlului fermierilor; de exemplu deprecierea monedei naționale sporește factorul costurilor de producție, deoarece Moldova nu produce îngrășăminte și chimicali agricole. Inflația înaltă cauzată de cheltuielile suplimentare ale Guvernului și colectarea joasă a impozitelor cauzează creșterea tuturor costurilor, cu excepția prețurilor la producție, care rămân a fi joase din cauza cererii agregate scăzute cauzate de către puterea de cumpărare mică a majorității populației. Criza financiară la nivel regional rezultă în pierderea piețelor (de exemplu - criza financiară din Rusia în 1998), etc.

Suplimentar la aceste riscuri și impacturi negative, fermierii din Moldova se confruntă cu alte dificultăți de piață cauzate de acțiunile deschise ale guvernelor locale și ale celui național. Așa acțiuni ca recenta interdicție a exportului de grâu a influențat prețurile. Importul efectuat de către Guvern a unui volum mare de anumite culturi agricole poate la fel să influențeze prețurile fermierilor pentru culturile agricole, de exemplu “donăția” recent anunțată de 20000 tone de grâu american (sau făină) în mijlocul sezonului de recoltă poate avea un impact negativ asupra prețurilor la grâul de pe piața internă.

Anul curent, în urma secetei, unii fermieri, care au reușit să strângă roada – poate din motivul că au avut posibilitatea să utilizeze sistemul de irigație – au posibilitatea de a primi o sumă de bani după o perioadă cu pierderi și venituri joase, datorate situației economice dificile. De aceea, o asistență străină pentru ameliorarea impactului oricărei secete sau altei calamități naturale, care a afectat Moldova, urmează să fie organizată în așa mod, încât să minimalizeze impactul negativ pentru fermierii din Moldova, care prin diferite metode au obținut recolta și au dus-o la piață. Suplimentar, există unele segmente ale populației, care au mijloace pentru a plăti prețurile înalte pentru produsele alimentare sau au posibilitatea să se alimenteze de sinestătător, ca majoritatea locuitorilor din zonele rurale (cu excepția invalizilor, persoanelor instituționalizate sau pur și simplu persoanelor în vârstă și a celor inapte de muncă) și a clasei de mijloc care este în creștere. Aceste persoane nu urmează să primească subsidii, dar care urmează să achite un cost mai mare pentru produse alimentare în urma secetei.

Suplimentar la cele menționate, următoarele câteva sugestii pentru **acțiunile de scurtă durată** pot reduce impactul secetei:

- (i) Sporirea *asistenței umanitare* în natură pentru grupele vulnerabile, care nu sunt în stare să procure produse alimentare (pâine, paste făinoase) din motivul lipsei sau prețurilor înalte cauzate de secetă până la roada următoare, adică până la sfârșitul lunii august 2001. Aceste grupuri includ persoane instituționalizate (invalizi, orfani, în vârstă etc.), pensionari, care nu au acces la loturi de pământ sau alte mijloace de susținere, șomeri săraci ca femei și copii fără mijloace de întreținere, etc. Dacă aceasta recomandare va fi acceptată de către donatori, atunci urmează să se răspundă la următoarele întrebări: cât și ce fel de produse alimentare? Când? Procedura distribuirii? Poate mijloace bănești în numerar pentru ca ei să procure produse?
- (ii) Furnizările suplimentare de cărbuni urmează să fie distribuite acelor persoane, care sunt în stare să-și încălzească casele, școlile, spitalele și instituțiile unde sunt cazate persoanele vulnerabile. Aceasta este necesar deoarece s-a mărit costul nivelului de viață în urma prețurilor ridicate pentru produsele alimentare cauzate de către secetă. Cărbunii urmau să fie distribuiți în trecut, numai în cantități mai mari.
- (iii) *Combustibilul* pentru semănarea și prelucrarea solului în toamnă (probabil din motivul că fermierii au pierdut recolta de grâu și venitul de la aceasta recoltă). Dacă aceasta recomandare este acceptată de către donatori, urmează să fie răspunse următoarele întrebări: cum de selectat fermierii? Cât combustibil să se repartizeze? Cum trebuie să fie procurat și distribuit? Când? De către cine?
- (iv) *Semințe de grâu* pentru plantarea din toamnă (probabil din motivul că fermierii au pierdut recolta de grâu în urma secetei și nu au semințe pentru reînsămânțarea culturilor de toamnă). Dacă aceasta recomandare este acceptată de către donatori, atunci urmează să se răspundă la următoarele întrebări: cum de selectat fermierii? Care este volumul semințelor ce vor fi repartizate? Când? De către cine?
- (v) *Îngrășămintele* pentru cultivarea de toamnă a cerealelor. Dacă aceasta recomandare este acceptată de către donatori, atunci urmează să se răspundă la următoarele întrebări: cum de selectat fermierii? Ce cantitate și ce fel de îngrășămintă să fie distribuite? Cum și de unde de procurat și de distribuit? Când? De către cine?
- (vi) *Granturi mici* pentru proprietarii întreprinderilor de mașini și tractoare/echipament pentru reparația urgentă în scopul asigurării unui număr maxim de mașini pentru perioada cultivării de toamnă. Dacă aceasta recomandare este acceptată de către donatori, atunci urmează să se răspundă la următoarele întrebări: câți bani să fie

distribuiți? Cum de selectat beneficiarii? Care e procedura distribuirii mijloacelor bănești? Când? Cum de monitorizat utilizarea mijloacelor bănești pentru repararea echipamentului și pregătirii pentru cultivarea de toamnă?

- (vii) Adoptarea unui *program de asigurare* a recoltei în scopul protejării fermierilor prin semnarea unui program de asigurare. Aceasta poate fi efectuat pentru recolta grâului de toamnă și necesită cofinanțare de către fermierii-participanți la program. Un așa plan urmează să fie elaborat cu asistența experților străini și urmează să fie implementat în sectorul privat, cu posibila reasigurare de către Guvern în cazul calamităților la nivel național.

În *perspectiva de lungă durată*, sunt actuale următoare probleme – formarea unui sistem de adaptare pentru agricultură, la nivel local și regional; restabilirea sistemului de irigare, implementarea programului de post-privatizare, inclusiv formarea asociațiilor de fermieri și cooperative, crearea unei infrastructuri eficiente pentru serviciile tehnice, agro-chimice, de transport, aprovizionare cu apă; crearea centrelor de servicii/consultanță pentru fermieri, etc.

Combinarea asistenței corespunzătoare de scurtă durată în combaterea sărăciei și a acțiunilor de lungă durată, va asigura rezolvarea tensiunii sociale și în viitor, va asigura dezvoltarea durabilă a sectorului agricol și securității alimentare în țară.

4. BUSINESS-UL MIC ȘI MIJLOCIU: MEDIUL ȘI PROBLEMELE

În perioada noiembrie 1999 - ianuarie 2000 în Republica Moldova a fost efectuat sondajul numit “Antreprenoriatul mic și mijlociu din Moldova” care a fost condus de Proiectul USAID NewBizNet. În Moldova studiul a fost monitorizat de experții de la Development Alternatives, Inc (DAI), SUA, cu consultația Institutului Internațional de Sociologie din Kiev (IISK). Sondajul de teren a fost efectuat de ONG-ul ADSISTO, iar raportul analitic – de către Centrul de Investigații Strategice și Reforme (CISR).

Antreprenoriatul privat este un segment nou și cel mai dinamic al economiei în tranziție din Republica Moldova. Conform statisticii oficiale, către sfârșitul anului 1999 sectorul privat constituia circa 60% din PIB și angaja 66 la sută din forța de muncă. Reforma relațiilor de proprietate și privatizarea în masă efectuate în Moldova în anii ‘90 au dus la formarea unui număr mare de întreprinderi noi, care pot ajuta statul la soluționarea problemelor ce țin de angajarea în muncă, producerea bunurilor și serviciilor și creșterea veniturilor populației.

În același timp relațiile dintre stat și sectorul de afaceri sunt departe de a fi „sub un cer senin”. Conform estimărilor BERD (1999, Transition Report), calitatea guvernării și mediul antreprenorial din Moldova sunt printre cele mai proaste în rândul țărilor în tranziție.

4.1. Caracteristica întreprinderilor, numărul întreprinderilor și angajarea în muncă

Sectorul privat din Moldova este o rețea de întreprinderi cu diverse forme organizatorico-juridice și de diferite mărimi. “Nucleul” sectorului de afaceri (20,4% din totalul întreprinderilor) este format din fostele întreprinderi de stat privatizate sau reorganizate. Cu toate acestea, marea majoritate a întreprinderilor (72,7%) sunt nou-create, în special în agricultură, construcții, transport, comerțul cu ridicata și cu amănuntul, alimentație publică.

În baza rezultatelor obținute, studiul a stabilit că în Moldova activează circa 193,000 întreprinderi. O mare parte din ele (166000 sau 85,0%) sunt întreprinderi ne-înregistrate oficial. Din extrapolarea ambelor eşantioane (gospodării casnice și întreprinderi înregistrate) a rezultat că numărul întreprinderilor organizate, care activează “în cadrul legal” atinge cifra de 30000. În rezultatul studiului s-a stabilit că aproape 705000 din cetățenii Moldovei sunt angajați la întreprinderi, și doar 228000 din ei lucrează la întreprinderilor ne-înregistrate. Cifra anterioară reprezintă mai mult de 39% din populația aptă de muncă a Moldovei.

Conform studiului, circa 40 la sută din totalul întreprinderilor din Moldova activează în comerțul cu ridicata și cu amănuntul. În construcții sunt încadrate circa 16 %, din micro-întreprinderi. Este evident, că aceste activități presupun cheltuieli inițiale scăzute, și probabil nu necesită o instruire specială. Diverse servicii sunt oferite de alte 16 la sută din întreprinderile din Moldova, pe când întreprinderile industriale reprezintă doar 1,2% din numărul total. Alte 9,1% desfășoară activitate în alte domenii.

Trei pătrimi din întreprinderile din Moldova au fost constituite după 1993, când au fost adoptate primele legi ce permiteau crearea întreprinderilor private. În perioada 1995-1999

numărul întreprinderilor a crescut cu 68,5%, reprezentând o creștere anuală de 13,7%.¹

Această perioadă se caracterizează prin efectuarea privatizării; astfel, întreprinderile de stat au fost transferate în “mâini” private, *adică* sectorul privat s-a dezvoltat din contul sectorului de stat.

În 1999 și în prima lună a anului 2000, în rezultatul diminuării activității de afaceri (criza financiară regională, etc.), numărul întreprinderilor nou create s-a micșorat puțin și constituie 9,5%.

4.2. Angajarea în muncă

După cum s-a menționat anterior, cele două studii, luate împreună, demonstrează că cel puțin 705000 de cetățenii din Moldovei sunt angajați în sectorul întreprinderilor mici și mijlocii. Din ei, 70 la sută sunt angajați la întreprinderile mici și 30% - la cele mijlocii. Actualmente, majoritatea locurilor de muncă sunt oferite de către întreprinderile care activează în comerțul cu ridicata și cu amănuntul (în deosebi întreprinderile mici). Acest gen de activitate este accesibil pentru mai mult de o treime din totalul forței de muncă angajate.

Întreprinderile mici prevalează atât în localitățile rurale cât și în cele urbane, deși o parte mare a angajaților din localități rurale sunt încadrați în întreprinderile mici. Majoritatea întreprinderilor din Moldova angajează lucrători permanenți - 72,7%. Însă, angajarea temporară este mai răspândită la întreprinderile mijlocii. 46,3% din toate întreprinderile ce activează în țară angajează rude.

Conform rezultatelor studiului, cele 193000 întreprinderi din Moldova angajează 324000 femei. Din acestea circa 50% sunt angajate la întreprinderile, unde mai mult de 20 de angajați sunt femei.

Disponibilitatea multor angajați-rude la întreprinderi este evident, una dintre cauzele stabilității și datoriei mici la salarii la o parte considerabilă din acestea. Aproape la toate (97%) întreprinderile din Moldova numărul angajaților nu s-a schimbat în ultimele 6 luni. Pe lângă aceasta, marea majoritate a întreprinderilor plătesc salariile în numerar (nu în natură) și o fac la timp.

Majoritatea întreprinderilor care au declarat că au concediat lucrători în ultimele 6 luni, au menționat că procesul de concediere durează o zi sau mai puțin. Cu toate acestea, aproape 10% din întreprinderi au menționat că procesul a durat între 10 și 60 de zile. Este evident, că în timp ce majoritatea întreprinderilor nu se confruntă cu mare birocrație, pentru unele întreprinderi problema birocrației există.

4.3. Proprietatea

Dacă la începutul anilor nouăzeci ponderea proprietății de stat în Republica Moldova era de peste 80%, atunci în ultima decadă tabloul s-a schimbat esențial. Datele studiului relevă că în prezent situația privind statutul juridic al întreprinderilor este următoarea: întreprinzători individuali – 85,1%; întreprinderi private – 10,2%, societăți colective/pe acțiuni, unde majoritatea acțiunilor sunt deținute de persoane fizice – 2,6%; societăți colective/pe acțiuni, unde majoritatea acțiunilor aparține statului – 0,7% și alte tipuri – 1,2%.

¹ Aici nu se iau în considerație întreprinderile, care au fost închise în această perioadă. De aceea datele prezentate trebuie să fie tratate ca un indiciu general.

În Moldova prevalează întreprinderile bazate pe proprietate colectivă, din care 74% au doi sau mai mulți proprietari. Întreprinderile cu un singur proprietar sunt mai răspândite în localitățile rurale și cu mult mai puțin în orașele.

Reieșind din rezultatele studiului, putem menționa că doar la 30% din întreprinderi femeile dețin mai mult de 51% din acțiuni, ceea ce este mult mai puțin decât ponderea femeilor în structura demografică a populației țării. Întreprinderile dominate de femei sunt mai răspândite în comerțul cu ridicata și cu amănuntul, hoteluri și restaurante. Numărul acestor întreprinderi este deosebit de scăzut în construcții și industrie. Nu sunt dominate de femei întreprinderile ce activează în domeniul transporturilor și comunicațiilor.

Mai mult de o pătrime din întreprinderile din Moldova susțin că în trecut și-au schimbat forma organizatorico-juridică. Două treimi din întreprinderi mijlocii și-au schimbat forma organizatorico-juridică, fără îndoială acest lucru reflectă desfășurarea procesului de privatizare. Desigur, din întreprinderile ce și-au schimbat forma organizatorico-juridică circa 80% sunt fostele întreprinderi de stat.

În general, majoritatea întreprinderilor din Moldova (72%) sunt nou create. Altele 17% au fost create în rezultatul privatizării. Este evident că întreprinderile mici și cele amplasate la sate sunt nou create, pe când întreprinderile mijlocii au apărut în rezultatul privatizării.

4.4. Antreprenorul și statul

Mediul de afaceri în Moldova este nefavorabil. Din punct de vedere al cadrului legislativ și ale metodelor regulatorii (înregistrarea, obținerea licențelor, impozitele și controalele) putem menționa și climatul nefavorabil pentru investiții, accesul limitat la creditele bancare și dezvoltarea slabă a infrastructurii de afaceri. O îngrijorare deosebită constituie existența permanentă a riscului antreprenorial și lipsa protejării vieții și proprietății antreprenorului.

Marea majoritate a întreprinderilor din Moldova fac parte din “economia tenebră”, adică nu sunt înregistrate. Întreprinderile ne-înregistrate fac parte din categoria celor mici (majoritatea din ele având între 0 și 5 lucrători), ceea ce reflectă parțial posibilitatea relativă a acestor întreprinderi de a rămâne nedescoperite.

Evident, procedurile de înregistrare, licențiere și cele administrative necesită a fi optimizate, deoarece procedurile existente sunt destul de birocratice. Cea mai împovăraătoare dintre aceste proceduri este obținerea licenței. Există 13 ministere, Banca Națională, 3 departamente și alte 10 instituții de stat care eliberează licențe pentru 106 tipuri de activitate. Majoritatea controalelor (73,4%) sunt efectuate de către 4 organe – sanitar-epidemiologic, inspectoratul fiscal, poliția economică și garda financiară. În mediu, fiecare întreprindere din Moldova a fost vizitată de circa trei ori în ultimele șase luni. Frecvența controalelor crește pe măsura mărimii întreprinderii: fiecare întreprindere mijlocie a fost vizitată în mediu de circa 10 ori. Eficacitatea controlului, însă, lasă mult de dorit: încălcări au fost înregistrate doar în 15 la sută din cazuri.

Populația, care la începutul anilor '90 avea o atitudine suspicioasă față de oamenii de afaceri și considerau întreprinderile private ca ceva semi-legal, pe parcursul a 10 ani au înțeles importanța pozitivă a antreprenoriatului, dezvoltării inițiativei private și auto-angajării, acestea fiind o metodă importantă de supraviețuire în condițiile de criză. Pe fundalul acesta, din nefericire, statul, care a fost inițiatorul reformelor, nu și-a putut pe deplin îndeplini rolul său de “apărător” al sectorului privat.

4.5. Cumpărătorii și furnizorii

Majoritatea întreprinderilor din Moldova nu recurg la tranzacții barter pentru procurarea mijloacelor de producție și nu acceptă această formă de plată. Întreprinderile mijlocii recurg la

atare aranjamente mult mai des; o tendință similară a fost observată și în Ucraina. Doar câțiva proprietari susțin că întreprinderile lor pot obține materialele de producție în credit; majoritatea trebuie să plătească în avans.

Un număr nesemnificativ de întreprinderi moldovenești exportă o parte din producția lor: evident, actualmente aceste întreprinderi sunt orientate spre piața internă. Din puținele întreprinderi care exportă, majoritatea își exportă mărfurile în Rusia sau țările CSI.

4.6. Rezultatele economice și așteptările proprietarilor

După cum relevă rezultatele studiului, întreprinderile din Moldova în ultimele șase luni au înregistrat mai degrabă o scădere a volumului vânzărilor și a profitabilității (Peste jumătate din întreprinderi), decât o creștere (doar 12%). O tendință similară se observă și în aspectul profitabilității. Nu e surprinzător faptul, că proprietarii din Moldova sunt în genere pesimiști în ceea ce privește schimbările în volumul vânzărilor și mediul antreprenorial în următoarele șase luni. Mai puțin de 15% au prezis o îmbunătățire a unuia din aceștia factori.

4.7. Investițiile în întreprinderi

Perspectivile dezvoltării sectorului de afaceri sunt strâns legate de investiții. Din nefericire, majoritatea întreprinderilor lucrează pentru “a supraviețui”, și doar 11,2% din acestea au efectuat investiții capitale anul precedent. Majoritatea din ele sunt întreprinderi mijlocii, care activează în industrie, hoteluri și restaurante, care cu o probabilitate mai mare fac investiții de capital. Întreprinderile din comerțul cu ridicata și cu amănuntul efectuează cele mai puține investiții de acest gen.

4.8. Problemele cu care se confruntă întreprinderile și accesul la credite

Antreprenorii din Moldova consideră drept problemă majoră puterea joasă de cumpărare a populației, cererea mică pe piață internă și prețurile joase. Întreprinderile mai mari se referă mai frecvent la impozitare și reglementare.

Accesul la credite continuă să rămână una din problemele dificile. În ultimele șase luni 85,6% din întreprinderi nici nu au încercat să obțină credite. Luând în considerație numărul întreprinderilor ne-înregistrate, acest fapt nu este deloc surprinzător: fluxul de capital predomină în economia tenebră, ceea ce admite eschivarea de la plata impozitelor, servicii bancare costisitoare, etc. Sistemul bancar slab din Republica Moldova și lipsa unor bănci specializate ce s-ar preocupa de întreprinderi (în special de cele mici) limitează posibilitățile de inovare pentru întreprinderile mici.

4.9. Concluzii

Cadrul legal imperfect ce se menține în Moldova, restricțiile multiple asupra activității de antreprenariat, incapacitatea statului de a proteja proprietatea și personalitatea antreprenorilor agravează mult activitatea zilnică a antreprenoriatului. Reieșind din interesele de perspectivă ale țării, ale populației ei, este rațional de a determina distinct scopurile pentru sectorul întreprinderilor mici și mijlocii în cadrul măsurilor de dezvoltare națională, de a asigura ca politica constructivă privind antreprenoriatul să fie una din componentele cheie ale strategiei de dezvoltare social-economică de lungă durată. Numai în aceste condiții sectorul întreprinderilor mici și mijlocii va avea mai puțin nevoie de protecția statului și va deveni o parte competitivă a economiei naționale.

5. CLIMATUL INVESTIȚIONAL

5.1. Introducere

Mișcarea investițiilor este monitorizată cu atenție în fiecare țară. Investițiile determină capacitatea de producere din viitor a economiei și potențialul ei de creștere. Orice politică economică de scurtă și lungă durată se axează asupra creșterii ratei investițiilor, sau menținerii ratei la un nivel înalt, deoarece aceasta este unica recipisă demonstrată a unei creșteri favorabile.

Performanța economiei Moldovei a fost foarte proastă începând cu declararea independenței: PIB real scădea în fiecare an, cu excepția unei creșteri foarte modeste în anul 1997. În mod tipic, un program economic elaborat pentru îmbunătățirea situației și pentru re-orientarea Moldovei pe calea creșterii trebuie să includă câteva politici orientate spre stimularea investițiilor. Cu toate acestea, enigma se ascunde în următoarele: conform datelor existente, în ciuda performanței economice sinistre din Moldova, cota investițiilor din PIB a fost rezonabil de înaltă și stabilă.

Trebuie să determinăm care este problema investițiilor existente, ori a statisticii investițiilor. Înțelegerea problemei comensurabilității activităților de investiții curente este necesară la elaborarea politicii economice pentru Moldova: are țara nevoie să stimuleze investițiile ori politica ar trebuie orientată spre atingerea acestor scopuri?

5.2. Investițiile în stocuri în Moldova în perspectiva globală

Prima caracteristică distinsă a investițiilor din Moldova este nivelul foarte înalt al investițiilor în stocuri din PIB. De obicei, în economiile de piață investițiile în stocuri depășesc doar ocazional limitele de +1% și -1% din PIB. În economiile de tranziție investițiile în stocuri tind a fi pozitive și mai mari. Aceasta este probabil legat de comportamentul rigid al întreprinderilor (din cauza ineficienței manageriale, adaptării întârziate la condițiile de piață și restructurării lente), schimbările structurale din economie și modificările relative ale prețurilor. În perioada 1995 - 1996 Moldova era printre țările cu cel mai înalt și stabil nivel de investiții în stocuri printre țările în tranziție. După ce investițiile în stocuri au scăzut de la nivelurile ridicol de înalte în prima jumătate a anilor nouăzeci (44%-9%), cota acestor investiții a rămas de circa 4% din PIB.

Tabelul 5.1. Investiții totale (I), Investiții în capital fix (I fix.).

Investiții în stocuri (I st.) (% din PIB)

Perioada	I	I fix.	I st.
1995	24.9%	16.0%	8.9%
1996	24.2%	19.7%	4.5%
1997	23.7%	19.9%	3.8%
1998	25.9%	22.1%	3.8%
1999	22,1%	18,8%	3,3%

5.3. Investițiile fixe în Moldova în perspectiva globală

Investițiile în capital fix sunt de asemenea relativ înalte în Moldova. Conform statisticii financiare internaționale, în 1997 cota medie ne-ponderată globală a Formării Brute de Capital Fix (FBCF) din PIB a fost de circa 22%. Moldova nu a atins acest nivel, dar în comparație cu multe alte economii în tranziție, țara o duce destul de bine. În țările ca Armenia, Bulgaria și

Kirgizstan, cota investițiilor fluctua în jurul a 15% începând cu mijlocul anilor 90 și ocazional cădea sub acest nivel.

Tabelul 5.2. Formarea Brută de Capital Fix (FBCF) / PIB, Economii în Tranziție, în 1997

Țara	FBCF/PIB
Bulgaria	0,113
Republica Kârgâză	0,140
Armenia	0,163
Ucraina	0,184
Rusia	0,188
Moldova	0,198
Polonia	0,212
România	0,221
Slovenia	0,235
Belarus	0,250
Republica Chehă	0,307
China	0,338
Republica	0,386

Sursa: Statistica financiară internațională. FMI

Investițiile tind să fie mai mari în țările în tranziție ca Rusia, Ucraina și în special Belarus, unde restructurarea întreprinderilor a fost amânată. Ca rezultat, întreprinderile sunt gestionate într-un stil vechi, sovietic și operează fără limite dure bugetare într-o "economie virtuală". Aceste condiții specifice rezultă din tratamentul preferențiat ale agenților de impozitare, schemele variate de compensare și operații, precum și din posibilitatea efectuării plăților angajaților în natură. Investițiile înalte în acest grup de țări deseori rezultă din decizii care fie că sunt neeficiente, fie că se bazează pe stimulente departe de cele de piață. Ca rezultat, aceste investiții măresc cu puțin productivitatea.

Guriev și Ickes (1999) descriu cum în rezultatul schemelor de barter întreprinderile rămân cu un exces de materiale de construcție, care sunt cele mai populare bunuri ale operațiilor de barter. Pentru a le utiliza, întreprinderile realizează proiecte de construcție inutile. Fiind furate ori folosite la plățile în natură, aceste materiale sunt în final utilizate în proiectele de construcție a gospodăriilor private.

Proiecte dubioase de investiții, subcontractate de firmele conduse de manageri ori rudele acestora, reprezintă o metodă convenabilă de transmitere a resurselor întreprinderii în buzunarele private ale managerilor, pe când controlul corporativ efectiv, utilizat în economiile de piață dezvoltate, previne acest comportament. În multe țări în tranziție mecanismele controlului corporativ nu funcționează și a fost creată o marcă a capitalismului corupt, numit "capitalismul nomenclatural" (vezi spre exemplu Gaidar (1999)). Anomaliile caracteristice acestui fel de capitalism pot stimula investițiile, cel puțin pe hârtie.

Toate cele menționate mai sus pot fi aplicate și în cazul Moldovei. Aceasta explică din ce cauză nivelul înalt și stabil al investițiilor în Moldova a avut un impact nesemnificativ asupra performanței economice.

5.4. Investițiile străine directe

Nivelul investițiilor străine directe, care sunt cele mai probabile să mărească eficient productivitatea, este prea înfîm în comparație cu necesitățile și nu indică nici o tendință de creștere. Acest indice este mai mare fiind comparat cu PIB, din cauză că PIB este foarte jos în Moldova. Investițiile străine directe pe cap de locuitor în Moldova sunt printre cele mai joase printre economiile în tranziție, fiind similare celor din Ucraina și Belarus.

Tabelul 5.3. Investiții totale în capitalul fix (I fix.) (% din PIB), Investiții străine directe (ISD) (% din PIB), Investiții străine directe pe cap de locuitor (\$/persoană)

Perioada	I fix.	ISD	Saltul
1995	16.0%	5.1%	20
1996	19.7%	1.4%	6
1997	19.9%	3.7%	20
1998	22.1%	4.8%	24
1999	18,8%	2,8%	9

Sursa: MET, FMI (1998, 1999) propriile calcule

Tabelul 5.4. Investițiile Străine Directe pe cap de locuitor în 1997 (\$/persoană)

Țara	ISD pe cap de locuitor
ARMENIA	14
AZERBAIJAN	146
BELARUS	20
ALBANIA	13
KAZAKHSTAN	79
REPUBLICA KIRGHIZĂ	18
BULGARIA	61
MOLDOVA*	20
RUSIA	42
CHINA	36
UCRAINA	12
REPUBLICA CHEHĂ	125
REPUBLICA SLOVACĂ	31
ESTONIA	182
LETONIA	211
UNGARIA	205
LITHUANIA	96
CROATIA	86
SLOVENIA	161
MACEDONIA, RFugoslavia	7
POLONIA	127
ROMÂNIA	54

Sursa: Statistica Financiară Internațională, FMI

5.5. Investițiile Guvernului

Finanțele publice în Moldova sunt într-o situație dramatică și datoriile se acumulează în toate categoriile sensibile din punct de vedere politic, cum ar fi plata pensiilor și salariilor. În această situație mărirea investițiilor guvernului cu aproape 2% din PIB înainte de criză (care de obicei sunt primele la reduceri) a fost o adevărată realizare. Cu toate acestea, natura acestor

investiții este specifică, așa cum majoritatea investițiilor capitale erau efectuate conform unor scheme de achitare reciprocă a impozitelor ariate.

Comparând datele operațiilor de achitare reciprocă conform cheltuielilor (FMI) 1999 și investițiile capitale totale ale guvernului (MET) observăm că achitarea reciprocă a finanțat 85% din investițiile guvernului în 1997 și 93% în 1998 (dar nu este clar dacă clasificarea și acoperirea investițiilor efectuate de MET coincid cu cele ale FMI, dar este cert că magnitudinea investițiilor finanțate prin achitățile reciproce în comparație cu investițiile totale ale guvernului este mare). Nu există informație pentru ceilalți ani. În aceste scheme atât prețul proiectului de investiții cât și dimensiunile acestuia sunt condiționate de negocieri foarte intransparente. Astfel, valoarea reală și eficiența investițiilor guvernului sunt incerte.

Tabelul 5.5. Investiții în capital fix (I fix.). Investiții ne-guvernamentale în capital fix (Ing fix.) și Investiții guvernamentale în capital fix (Ig fix.) (% din PIB)

Period	I fix.	Ing fix.	Ig fix.
1995	16, %	13, %	2, %
1996	19, %	17, %	1, %
1997	19, %	17, %	2, %
1998	22, %	19, %	2, %
1999	18, %	17, %	0, %

Sursa: MET, propriile calcule

5.6. Prețul relativ al investițiilor

În afară de mecanismele discutate mai sus, nivelul aparent înalt al investițiilor poate fi explicat și prin dinamica diferită a prețurilor la bunurile capitale și nivelul general al prețurilor. Cu toate că în perioada 1995-1998 cota investițiilor în PIB a crescut, investițiile capitale la prețurile constante a scăzut mai repede decât PIB la prețuri constante. Astfel, cota crescândă a investițiilor a fost cauzată doar de creșterea prețurilor relative a bunurilor investițiilor.

Informația disponibilă a dinamicii indicelui de prețuri pentru bunurile capitale și deflatorul PIB nu este consistentă cu datele în prețuri constante (posibil din cauza că prețurile constante exclud prețurile la echipamentul importat) și sugerează o creștere a prețurilor relative a investițiilor în perioada examinată.

Tabelul 5.6. Investițiile capitale în prețuri constante (% în comparație cu anul trecut), PIB în prețuri constante (% în comparație cu anul trecut). Indicele de prețuri în construcții capitale (fără echipamentul importat) (mediu pe an, în % în comparație cu anul trecut), deflatorul PIB (% în comparație cu anul trecut)

Perioada	Capital investme	PIB	Prețul	PIB deflator
1995	84	98.6	141	139
1996	92	94.1	126	128
1997	92	101.6	133	113
1998	110	93.5	109	109

Sursa: Republica Moldova în cifre, Departamentul de Statistică, Chișinău 1999; deflatorul – calculele proprii

5.7. Statistica investițiilor în Moldova

Fenomenul nivelului relativ înalt și stabil al investițiilor pe fundalul dezvoltării economice proaste a Moldovei poate crea suspiciuni cu privire la calitatea statisticii conturilor naționale. În afară de datele conturilor naționale, mai există și alte două seturi de date alternative cu privire la investiții, elaborate de Departamentul de Statistică, Secția pentru Statistica Investițiilor. Primul set (publicat în ianuarie) include doar întreprinderile mari și agențiile guvernamentale. Al doilea set (publicat în aprilie) include toate întreprinderile ce raportează Departamentului de Statistică, inclusiv întreprinderile ce raportează o singură dată pe an. Conturile naționale includ, în afară de aceasta, estimări ale investițiilor gospodăriilor și a altor investiții neraportate, inclusiv cele din economia tenebră. Conform Departamentului de Statistică, în special investițiile gospodăriilor în construcții conțin mari ajustări la proiectele neraportate sau sub-raportate.

Tabelul 7. Datele investițiilor: setul de date din luna ianuarie (milioane lei), rata setului de date din ianuarie față de SCN FBCF (%), setul de date din martie (milioane lei), rata setului de date din martie față de SCN FBCF (%), datele SCN FBCF (milioane lei)

Perioada	Ianuarie	I/ FBCF	Martie	M/ FBCF	SCN GFCF
1995	572	55%	845	82%	1034
1996	650	42%	987	64%	1540
1997	799	45%	1202	68%	1774
1998	900	45%	1444	72%	2012
1999	1026	45%	-	-	2296

Sursa: Departamentul de statistică: (I) - Rapoartele cu privire la investiții; (M) - Republica Moldova în cifre, Chișinău 1999; Conturile Naționale GFCF - după MET.

Legătura dintre toate aceste date cu privire la investiții este rezonabil de stabilă. Cu toate că nivelul lor este diferit, din cauza diferențelor de acoperire, ele trimit același mesaj despre dinamica activității de investiții.

5.8. Stabilitatea nivelului de investiții

Cu toate acestea, dinamica investițiilor reprezintă o altă dilemă. Investițiile în Moldova au fost remarcabil de stabile în ciuda crizei din 1998. De obicei, gospodăriile micșorează consumul și nivelul investițiilor este cu mult mai volatil, absorbând majoritatea șocurilor asupra veniturilor. În Moldova consumul a fost afectat considerabil de șoc: în 1999, când cota internă de absorbție în PIB s-a micșorat din cauza deprecierei, cota consumului ne-guvernamental din PIB s-a micșorat cu 8.8%, pe când investițiile ne-guvernamentale - cu 9.4%, așa că răspunsul la șoc a fost aproape același. Aceasta contravine teoriei economice, care ar prezice o ajustare mai puternică a investițiilor.

Concluzii

După o decadă de criză și descreștere a PIB real, un nivel al investițiilor de, spre exemplu 10% din PIB, nu ar fi deloc surprinzător. De fapt, s-ar potrivi foarte bine, împreună cu înapoierea tehnologică și ineficiența economiei. Și totuși investițiile în capital fix în Moldova au crescut continuu de la 16% în 1995 până la 22% din PIB în 1998 și s-au micșorat modest după criză.

Calitatea statisticii în Moldova poate fi dubioasă. Nu numai investițiile par înalte, dar ele nu au reacționat puternic la criza din 1998, ceea ce e straniu dacă ne-am baza pe teoria economică. Cu toate acestea, seturile alternative de date cu privire la investiții, cu o acoperire diferită și produse de diferite departamente, indică dinamici similare. Astfel, la prima examinare nu depistăm nici o inconsistență a datelor cu privire la investiții.

Performanța macroeconomică și înapoierea tehnologică a economiei Moldovei sugerează că investițiile, chiar dacă și înalte, sunt probabil ineficiente. Această interpretare este sprijinită de cota persistentă și înaltă a investițiilor în stocuri, care este o altă dovadă a unui management ineficient. Din cauza interzicerii achitărilor reciproce, operațiilor de barter și achitării în natură a salariilor, putem conchide că întreprinderile din Moldova operează într-un mediu de quasi-piață, cu stimulente denaturate, care inevitabil deteriorează eficiența investițiilor.

Pe lângă problemele eficienței investițiilor, datele la prețurile comparabile sugerează că nivelul real al investițiilor s-a micșorat rapid în perioada recentă (în afară de anul 1998). Cota înaltă și crescândă a investițiilor în PIB reflectă doar creșterea investițiilor la prețuri relative.

Nimic nu ar putea și nu ar trebui să fie întreprins pentru ajustarea prețurilor relative, dar anomaliile în volumul și eficiența investițiilor trebuie soluționate. Problemele investițiilor au următoarele surse: controlul corporativ slab (care permite un management ineficient și posibil un comportament criminal al managerilor), toleranța schemelor de achitări reciproce și barter de către Guvern care în relațiile sale cu întreprinderile stau la baza apariției operațiilor de barter în economie. Prin efectele de rețea, aceasta se răspândește și creează o nouă sferă, unde stimulenții economici sunt denaturați. Pe lângă aceasta, investițiile achitate prin barter ori operații de achitări reciproce au inflație, cel mai mult probabil, valorile rapoartelor). Moldova trebuie să atragă investiții străine directe, care sunt încă infime în termeni per capita.

Moldova are o economie mică și deschisă și lucrul urgent pe care trebuie să-l facă Guvernul este crearea mediului favorabil pentru investițiile din business-ul local, și de asemenea realizarea unei politici consecvente și transparente în atragerea investițiilor străine directe. Cu părere de rău, trebuie de remarcat faptul, că problema dată nu a fost rezolvată pe parcursul anilor – 90, aceasta constituind unul din motivele continuării depresiei în economia națională.

6. STANDARDUL DE TRAI

6.1. EVOLUȚIA CALITĂȚII VIEȚII A POPULAȚIEI

În rezultatul diverselor procese de ordin economic, social, demografic, tehnologic, politic etc. orice societate poate fi afectată de o serie de fenomene negative ce conduc inevitabil la distrugerea modelelor existente ale bunăstării populației, la schimbarea comportamentelor umane ale indivizilor precum și a raporturilor socio-umane dintre ei. Astfel, tranziția economică din Republica Moldova, fiind privită ca o cotitură radicală în ceea ce privește ordinea socială, precum și comportamentele sociale, culturale și economice ale indivizilor legate de această cotitură, a adus prejudicii mari calității vieții întregii societăți.

Dezechilibrele economice, ce persistă timp de 10 ani în economia Moldovei, însoțite de un declin economic de mare amploare, au provocat un proces de pauperizare în masă a populației, de degradare a sistemelor de ocrotire a sănătății și de învățământ, de discreditare a sistemului de protecție socială și alte fenomene negative precum criminalitatea, corupția, apatia socială etc. Are loc o distrugere continuă a capitalului uman existent din republică, ceea ce conduce, inevitabil, la micșorarea șanselor de succes ale actualei tranziții și asigurării unei dezvoltări durabile a societății în perspectivă.

Căderea continuă a produsului intern brut real, pe parcursul ultimilor 10 ani cu 66,3% a condus la o erodare și mai drastică a veniturilor populației. Nici noua guvernare întărită în funcție la finele anului 1999 nu a adus rezultate îmbucurătoare. Multașteptata cotitură spre redresare și relansare a economiei republicii încă nu a sosit și nici nu se așteaptă în perspectiva apropiată. Pe parcursul primei jumătăți a anului 2000 economia s-a aflat în continuu în declin, înregistrând încă o cădere a PIB real cu 1.7% din nivelul perioadei respective a anului precedent.

Cel mai grav fenomen cu care se confruntă societatea Republicii Moldova în perioada actuală este scăderea bruscă a nivelului de trai al populației, datorată reducerii esențiale a puterii de cumpărare a veniturilor. Astfel, conform datelor oficiale, precum și a unor estimări ale PNUD, pe parcursul celor 8 ani de tranziție economică, din momentul liberalizării prețurilor, veniturile reale per capita s-au redus de mai mult de 4 ori, fiind în continuă descreștere. Conform studiului Bugetelor gospodăriilor casnice, în trimestrul trei al anului 1999 veniturile nominale ale populației au atins cifra de 7260,8 mil. lei, cu 19.4% mai mult decât în perioada respectivă a anului precedent, în timp ce veniturile reale din perioada de referință s-au redus cu 12.0%. Reducerea veniturilor reale ale populației republicii înregistrează scăderi și în prima jumătate a anului 2000. Cu toate că venitul mediu disponibil lunar pe o persoană în primul trimestru a anului 2000 a înregistrat o creștere de 40% (De la 114 lei în 1999 până la 160 lei), valoarea acestuia a fost cu 2% sub nivelul inflației din această perioadă.

Reducerea rolului Salariilor în Venituri

Una din trăsăturile esențiale, caracteristice formării veniturilor din perioada actuală în Republica Moldova este diminuarea accentuată a ponderii salariului în totalul veniturilor. Scăderea rolului salariului în formarea veniturilor, în favoarea altor forme de venit, este un proces firesc în condițiile tranziției la economia de piață. Însă atunci când această scădere ia proporții necontrolate, poate avea loc un transfer al funcției de reproducție a forței de muncă de la salariu la alte forme de venit, care nu sunt legate nemijlocit de procesul de muncă, subminând astfel mecanismul economic și dezvoltarea capitalului uman. În aceste condiții, o mare parte de salariați, (ocupați în cea mai mare parte în sectorul public) ce-și formează veniturile sale exclusiv din salarii, sunt defavorizate față de alte categorii de populație ce-și

asigură grosul veniturilor sale din alte surse. Această situație conduce la degradarea motivației muncii salariate și, în consecință, la un exod al forței de muncă din sfera productivă în alte domenii de activitate. Astfel, dacă în țările economic dezvoltate ponderea salariului în totalul veniturilor se menține la un nivel de circa 50-70% prin diferite politici guvernamentale, asigurându-se astfel motivarea muncii și, prin urmare, creșterea productivității muncii și echitatea socială, în Republica Moldova ponderea salariului în totalul veniturilor în primul trimestru al anului 2000 a constituit 35,4%, ridicându-se nesemnificativ față de aceeași perioadă a anului precedent.

Discreditarea rolului salariului în economia națională a Republicii Moldova poate fi considerată drept o consecință directă a politicii veniturilor, în special celei salariului duse în republică pe parcursul ultimilor ani, precum și a profanării obligațiunilor statului față de salariații bugetari. Înghețarea salariului minim la nivelul de 18 lei (necorelat cu evoluția minimului de subzistență), în scopul combaterii proceselor inflaționiste și consolidării monedei naționale, utilizarea unei rețele tarifare unice de salarizare aplicate în sfera bugetară, neindexate timp de mai mulți ani, restanțele la salarii crescând din an în an, sunt dovezi convingătoare de incapacitate, iar deseori, și de nedorință a statului de a ameliora situația salariaților. Toate acestea au condus, pe de o parte la erodarea veniturilor reale ale persoanelor care depind în mod direct de această formă de venit, iar pe de altă parte, la scăderea credibilității populației față de stat ca garant al bunăstării populației, precum și la stimularea unor fenomene care subminează într-o perspectivă durabilă autoritatea statului, așa ca înflorirea economiei subterane, a evaziunii fiscale, a corupției, criminalității etc. O mare parte a populației active, în scopul de a-și redresa situația lor materială, emigrează din țară pe o perioadă mai lungă sau mai scurtă, sau chiar definitiv. Încercarea recentă a guvernului de a ameliora situația prin ridicarea nivelului salariului pentru prima categorie de calificare la nivelul de 115 lei nu poate îmbunătăți real situația salariaților în condițiile în care coșul minim de consum este estimat deja la 965 lei.

În consecință, Republica Moldova se caracterizează prin cel mai mic nivel al salariilor, comparativ cu alte țări aflate în tranziție. Astfel, dacă salariul mediu lunar în Moldova în 1996 a fost de 187 lei sau 40 dolari SUA, în Uzbekistan el constituia, respectiv - 53, Bielarus - 89, Ucraina - 84, Kazahstan - 103, Federația Rusă - 156, România - 131 dolari. Aceleași tendințe se păstrează și în prezent.

În primul semestru al anului 2000 salariul mediu lunar s-a cifrat la 351 lei, cu 35% mai mult decât în aceeași perioadă a anului precedent. Însă această remunerare acoperă doar 40% din coșul minim de consum estimat la 965 lei, ceea ce confirmă faptul că salariul în Republica Moldova încă nu-și poate îndeplini funcția de reproducere a forței de muncă pentru unele categorii de lucrători. În aceste condiții este imposibil de mizat pe o creștere a productivității muncii care, de cele mai multe ori se bazează și pe motivarea muncii, și, în perspectivă, să contribuie la relansarea economică.

Cele mai mari creșteri ale salariului nominal au fost înregistrate în instituțiile din construcții, electroenergetică, alimentarea cu gaze și apă, industria de prelucrare. Cele mai mari salarii se mențin în sfera financiar-bancară, în electroenergetică, în alimentarea cu gaze și apă. În aceeași perioadă în instituțiile bugetare salariul mediu a fost de 254 lei ceea ce acoperă doar 30 % din coșul minim de consum. În rezultat, crește diferențierea nivelului de salarizare în ramurile economiei. Astfel, raportul dintre salariul mediu din sfera socială și a celui din activitatea financiar-bancară a crescut de la 1:3.4 în 1994 la 1:10.3 în primul semestru al anului 2000.

Un factor care afectează grav formarea veniturilor bănești ale populației și, prin urmare, calitatea vieții a indivizilor constituie întârzierile de plată ale salariilor și ale transferurilor sociale, care ajung uneori la destinatar cu întârziere în funcție de localitate de la 1 lună până la 8-9 luni. Astfel, datoriile la salarii la 1 iunie 2000 au atins cifra de 503 mil. lei, cu 49 mil. lei mai puțin decât la 1 ianuarie 2000. Cea mai complicată situație se observă în agricultură, și în

sfera bugetară, unde restanțele la salarii se cifrează la 220.4 mil. lei. Înțelegând importanța problemei în cauză, precum și consecințele acesteia, Guvernul depune eforturi extrem de mari în depășirea problemei date. Deși datoriile la salarii s-au redus neesențial (cu 49 mil. lei în primul semestru al anului 2000), problema continuă a fi stringentă și necesită soluții radicale, deseori neordinare, iar încercările de a ameliora situația prin măsuri compensatorii, precum înlocuirea datoriilor la salarii și la pensii față de beneficiari cu mărfuri de primă necesitate sau acordarea unor ajutoare suplimentare compensatorii au dat dovadă de a fi lipsite de eficiență.

În condițiile create extinderea economiei subterane care însoțește tranziția economică este, pe de o parte o cale de supraviețuire pentru unele categorii de populație pauperizată, care recurg la diferite activități "la negru" sau la elemente de economie naturală (autoocupare și autoconsum), iar pe de altă parte - o sursă de îmbogățire rapidă a altor categorii ale populației, fapt care conduce la o diferențiere socială inechitabilă. Un asemenea mod de polarizare a societății reprezintă un factor de instabilitate social-politică permanentă, de compromitere a dezvoltării umane durabile a societății.

Evoluția veniturilor populației din Republica Moldova din perioada de tranziție, a condus la o diferențiere socială excesivă a populației. În primul trimestru 2000 veniturile celor mai bogate 20% din populație erau de 10 ori mai mari decât veniturile celor mai sărace 20% ale populației. Coeficientul Gini, care exprimă gradul de diferențiere socială are o tendință stabilă de creștere. În anul 1999 el a constituit 0,44, calculat după veniturile totale ale populației. Diferențierea socială din mediul rural este mai mare decât în mediul urban. Acest fapt se explică prin diminuarea mai accelerată a rolului salariului în formarea veniturilor populației din mediul rural decât în mediul urban, manifestată prin restanțele la salarii mai mari, plata salariilor în natură și prezența mai pronunțată a elementelor economiei naturale.

Incidența sărăciei asupra calității vieții

Scăderea drastică a veniturilor reale ale populației duce inevitabil la sărăcie. Pauperizarea populației este cel mai grav flagel social care însoțește tranziția la economia de piață. "Vechilor" săraci - familiile cu mulți copii și incomplete, invalizii, persoanele vârstnice - li s-au mai adăugat și "noii" săraci. Aceștia sunt, de regulă, șomerii, persoanele ocupate în agricultură, persoanele ocupate în sfera bugetară, unde salariile sunt extrem de mici, încât nu le pot asigura un trai decent. Specificul sărăciei în Moldova se manifestă prin următoarele:

- gradul de sărăcie a populației este cu mult mai mare decât în alte țări aflate în tranziție;
- în categoria săracilor au nimerit nu numai grupurile social-vulnerabile, ci și o mare parte din cei ocupați economia națională;
- populația care a nimerit în categoria săracilor păstrează deocamdată standardele înalte de instruire și de ocrotire a sănătății, precum și de asigurare cu bunuri de lungă folosință, ceea ce în mod esențial atenuează efectele sociale negative ce pot cauza veniturile mici.

Sărăcia poate fi considerată o boală a societății, deoarece ea afectează nu numai grupurile sociale atacate de flagelul sărăciei, dar și pe cei care nu pot fi considerați săraci. Dacă până nu demult sărăcia era considerată doar un fenomen temporar legat de costurile sociale ale tranziției din Republica Moldova, în prezent se poate spune că sărăcia se transformă într-un fenomen cronic, care necesită alte măsuri de combatere a ei. Transformarea sărăciei dintr-un fenomen temporar într-un fenomen social cronic este firesc oricărei economii aflate în tranziție la economia de piață. Însăși economia de piață, bazată pe diferențierea socială presupune existența sărăciei. Astfel, în țările economic dezvoltate sărăcia, fiind calculată conform standardelor

calității vieții existente în țara respectivă, se menține la nivelul de 10-20%. Totodată, statul asigură populației afectate de riscul sărăciei o protecție socială adecvată, astfel încât să ajute persoanele în cauză să depășească situația în care ei au nimerit. Problema combaterii sărăciei constă nu atât în eradicarea ei definitivă, cât în gestionarea ei, adică menținerea sărăciei la un nivel destul de jos, încât posibilitățile financiare ale statului destinate pentru protecție socială să le poată asigura real nevoiașilor un nivel de trai relativ decent. În Republica Moldova, însă, nivelul sărăciei se estimează la nivelul de 80% din populație, iar statul prin sistemul existent de protecție socială nu este în stare să asigure o protecție socială persoanelor afectate de riscul sărăciei.

Ca dramă umană, sărăcia compromite mersul reformelor și democratizarea societății (nostalgiile față de vechiul regim manifestă o ascensiune îngrijorătoare), este o sursă de dezorganizare a societății, degradare morală și comportamentală, de aceea nu mai poate fi ignorată dacă se dorește evitarea unui conflict social de amploare și constituirea statului bunăstării pentru toți cetățenii. Situația creată cere o redefinire radicală a coordonatelor politicii economice și sociale în scopul combaterii sărăciei și creșterii veniturilor tuturor grupurilor sociale.

Fundamentarea unei *strategii de combatere a sărăciei* este în mare măsură o problemă de cunoaștere. Este vorba, în principal, de evaluarea dimensiunilor, profilului și cauzelor sărăciei, a sistemelor de protecție socială existente și posibilităților de perfecționare a acestora și reformelor preconizate în acest domeniu, a caracteristicilor și particularităților comportamentului diferitelor categorii de populație (de consum, demografic, civil, social etc.), a valorilor, obiceiurilor și mentalităților care generează acest comportament, a stării economice și a capacității acesteia de a crea și disponibiliza resursele necesare îmbunătățirii condițiilor de viață ale populației.

Elaborarea strategiei de combatere a sărăciei are și o importantă componentă politică, în sensul că ea implică decizia politică de alegere a instrumentelor potrivite, soluționarea cărora ține de armonizarea intereselor care se întâlnesc și se confruntă în diferite puncte ale strategiei. O astfel de problemă o reprezintă definirea oficială a pragului sărăciei, respectiv, a minimumului de subzistență, pe care Guvernul își propune să-l asigure pentru toți cetățenii. Este nevoie de o voință politică în conștientizarea faptului că sărăcia în Republica Moldova, într-adevăr, a luat proporții impunătoare ce poate afecta securitatea statului, iar combaterea acesteia trebuie să fie unul din obiectivele primordiale ale activității statului. Cu toate că sărăcia este una din cele mai arzătoare probleme din republică, instrumentele legislative de bază pentru combaterea ei încă nu au fost adoptate. Este vorba de pachetul de legi-cheie privind minimul de subzistență și garanțiile sociale, legi care pot contribui esențial la elaborarea unui cadru instituțional viabil în combaterea sărăciei, precum și eficientizarea resurselor necesare pentru acest scop.

O problemă destul de delicată este evaluarea dimensiunilor sărăciei. În funcție de metoda utilizată în evaluare, nivelul sărăciei poate lua valori mai mari sau mai mici, ceea ce implică costuri mai mari sau mai mici în combaterea ei. Alegerea unei metode corecte de evaluare, în funcție de posibilitățile bugetare, dar și de specificul sărăciei, condiționează în mare măsură succesul strategiei. Astfel, conform normelor internaționale, estimând sărăcia după ponderea populației cu un venit mediu zilnic pe persoană sub un dolar american, nivelul sărăciei din republică se estimează la 92%. În studiul său de evaluare a sărăciei, Banca Mondială calculează nivelul sărăciei prin ponderea persoanelor ce au un consum sub 40% din consumul mediu, ceea ce a constituit 19 % din populație.

Estimarea dimensiunilor sărăciei în Republica Moldova utilizată în "Programul național de combatere a sărăciei", aprobat în iunie 2000, a fost făcută în baza investigării bugetelor gospodăriilor casnice, întreprinse de Departamentul de Stat pentru Statistică (prin concursul tehnic al Băncii Mondiale). Pentru evaluarea acestui fenomen social, în calitate de indicator cantitativ atât pentru întreaga populație, cât și pentru fiecare grup social în parte s-a folosit

“minimul de subzistență”, în valoare de 233,1 lei. Analiza bugetelor gospodăriilor casnice a arătat că sărăcia în Republica Moldova crește într-un ritm accelerat: în 1999 79.3% din populația supusă cercetării se află sub minimul de subzistență (luând în considerație scala de echivalență). Din acestea, 65,5% locuiesc în mediul rural, fapt explicat atât prin ponderea mare a populației rurale în totalul populației republicii, cât și prin afectarea de riscul sărăciei a populației rurale într-o măsură mai mare decât populația urbană. Resursele bugetare extrem de limitate nu permit Statului să acorde asistență socială tuturor persoanelor aflate sub acest minim de subzistență. Statul își ia angajamentul de protecție socială a celor mai săraci, adică persoanelor aflate sub “pragul de sărăcie”, evaluat la 30% din minimul de subzistență, în valoare de 70 lei. Conform datelor cercetării 21% din cei interogați se află sub pragul sărăciei. Prin urmare, fiecare al cincilea cetățean al republicii se află într-o situație de sărăcie absolută. Acest tip de sărăcie poate fi considerat de scurtă durată (incapacitatea temporară a persoanelor de a-și asigura existența ei înșiși). Fără o asistență adecvată și la momentul oportun din partea statului, ea se poate transforma într-o sărăcie cronică, adică apariția unor condiții de autoreproducere a sărăciei.

În evaluarea fenomenului sărăciei trebuie luat în considerație caracterul ei complex, care se manifestă atât printr-un aspect economic, cât și printr-un aspect social, comportamental, cultural etc. Dacă aspectul economic al sărăciei este reflectat nemijlocit de evoluția economiei țării, de nivelul veniturilor al populației, de gradul de diferențiere, de structura consumului, nivelul ocupării forței de muncă etc., aspectul social se axează în special asupra fenomenelor sociale ce însoțesc sărăcia și anume: criminalitatea, narcomania, demoralizarea populației, analfabetismul, morbiditatea, corupția etc. În ceea ce privește aspectul psihologic, sărăcia, în special cea cronică, generează anumite comportamente denaturante, determinate de valori socio-umane apărute în rezultatul unei vieți mizerabile. Săracii, autoorganizându-se, își educă o cultură a lor specifică, un stil de viață deosebit de cel al persoanelor neafectate de riscul sărăciei. Nimerind în capcana sărăciei indivizii rareori depun eforturi pentru a ieși din ea. Doar serviciile calificate de asistență socială (psihologice, juridice, de consultare etc.) pot ajuta persoanele de a depăși criza sărăciei.

Toate aceste aspecte ale sărăciei se întrepătrund condiționându-se unul pe altul.

Reieșind din caracterul complex al fenomenului sărăciei, în practica de combatere a ei s-a conturat un set de politici, mai mult sau mai puțin diferite de la o țară la alta, de la o perioadă la alta. Alegerea lor este determinată de situația economică, de amploarea și profilul sărăciei, de filozofia care domină politica economică a statului. În funcție de obiectivele urmărite, politicile de combatere a sărăciei pot fi:

- politici ce țin de repartitia veniturilor, (redistributive) și constau, în esență, în utilizarea transferurilor (bănești sau în natură) pentru susținerea familiilor aflate sub incidența sărăciei. Aceste politici nu vindecă sărăcia, ci numai tratează simptomele ei, astfel încât pot favoriza cronicizarea ei;
- politici orientate spre susținerea participării categoriilor sărace ale populației la activității economice, și, pe această cale, asigurarea unor venituri prin muncă. Sunt politici care se adresează cauzelor sărăciei, mai precis, unor cauze de ordin economic, care afectează populația aptă de muncă (șomajul, productivitatea muncii scăzută, dificultățile accesului pe piață al micilor producători etc.);
- politici ce țin de domeniul investiției în capitalul uman, al formării și întreținerii capacității oamenilor de a participa eficient la activitatea economică și la viața socială. Sunt politici care se adresează în special cauzelor sărăciei, dar, într-o anumită măsură, și efectelor ei. Nivelul scăzut de educație, starea proastă a sănătății și nutriției sunt frecvent asociate cu sărăcia, reprezentând, deopotrivă, cauze și efecte ale acesteia la

nivel individual, dar și național. Ridicarea nivelului de instruire și pregătire profesională și asigurarea unei mai bune stări de sănătate măresc șansele indivizilor de a obține venituri mai mari, de a ieși din starea de sărăcie. Politicile de combatere a sărăciei prin investirea în capitalul uman cuprind, în primul rând, politicile de dezvoltare a serviciilor sociale, în special a celor de educație și ocrotire a sănătății, politicile de asigurare a accesului întregii populații, inclusiv al categoriilor sărace la serviciile respective, politicile de stimulare a celor săraci în direcția utilizării serviciilor sociale. În același context, pot fi plasate și politicile de garantare a securității alimentare, or malnutriția apare ca una din formele de manifestare a sărăciei, programe de asigurare cu locuință, dezvoltarea serviciilor de planificare familială.

În scopul de a evita capcanele sărăciei, condiționate de parazitarea îndelungată a sistemului de protecție socială de către cei afectați de riscul sărăciei, politicile redistributive se folosesc, destul de rar. De regulă, ele se axează asupra păturilor social-vulnerabile.

Pentru protejarea grupurilor social-vulnerabile împotriva riscului sărăciei în Republica Moldova, statul întreprinde o gamă largă de măsuri legate de protecția socială, majoritatea din care sunt moștenite din economia socialistă, care propunea membrilor societății o asistență socială destul de generoasă. În prezent protecția socială ocupă unul din locurile centrale în politica socială a statului. Sistemul de protecție socială prestează următoarele servicii garantate de Stat:

- plata pensiilor;
- prestații de indemnizații și compensații păturilor social-vulnerabile;
- prestații de înlesniri pentru anumite categorii sociale: la procurarea medicamentelor, călătoriile în transportul public, serviciile comunale;
- întreținere în case-internat a unor categorii de bătrâni, invalizi și copii orfani;
- prestarea asistenței sociale la domiciliu bătrânilor neputincioși;
- alocații de ajutoare materiale persoanelor nevoiașe.

Pensiile ocupă locul central în sistemul de protecție socială. De o pensie beneficiază fiecare a cincia persoană din cetățenii Republicii Moldova. Condițiile de bază pentru a avea dreptul la o pensie sunt: atingerea vârstei de pensionare, stagiul corespunzător de muncă, invaliditatea sau pierderea întreținătorului. Mărimea pensiei depinde de venitul salarial mediu anterior al persoanei, de stagiul de muncă, de numărul de persoane întreținute etc. Persoanele ce au pensii relativ mici beneficiază de o gamă largă de compensații și înlesniri. Mărimea medie a pensiei la sfârșitul semestrului 2000 a constituit 84 lei.

De indemnizații și compensații pentru copii și pentru familiile nevoiașe beneficiază circa 90 mii persoane. Mărimea indemnizației se stabilește în funcție de numărul copiilor în familie, de vârsta lor și se calculează utilizând drept normativ salariul minim pe republică (18 lei).

În afară de aceste transferuri sociale, din Fondul de Asigurări sociale ale Federației Generale a Sindicatelor sunt acordate indemnizații pentru pierderea temporară a capacității de muncă, pentru femeile gravide, pentru nașterea copilului, pentru înmormântări.

În administrarea Ministerului Muncii și Protecției sociale și Familiei se află 10 case-internat, în care sunt întreținute 2400 de bătrâni, invalizi sau copii orfani. Toate aceste persoane sunt asigurate pe deplin de stat (cazarea, masa, asistența medicală etc.).

De asistență socială la domiciliu beneficiază circa 17,6 mii cetățeni, bătrâni, invalizi sub formă de servicii medicale, procurarea mărfurilor de uz zilnic (alimente ș.a.), achitarea serviciilor comunale și alte necesități curente.

Acest model de protecție socială, moștenit de la vechiul regim, avea și atunci o raționalitate politică, dar nu și una economică. În consecință, el s-a dovedit a fi risipitor și socialmente inechitabil, cu atât mai mult în condițiile de tranziție. Criza acestui model în perioada tranziției constă în următoarele:

- în condițiile de reducere puternică a nivelului de trai al populației, crește vertiginos numărul beneficiarilor sistemului de protecție socială, odată cu reducerea substanțială a posibilităților financiare necesare pentru a face necesităților acestui sistem de protecție socială. Prin consecință, garanțiile de protecție socială se transformă în declarații goale, subminând astfel autoritatea statului ca garant al bunăstării populației. Drept exemplu elocvent, servesc restanțele statului față de plata pensiilor și transferurilor sociale, fenomen prezent în republică de mai mulți ani. Suma datorată la plata pensiilor la 1 iunie 2000 a constituit 222.3 mil. lei.
- cumulara funcțiilor de asigurări sociale și protecție socială într-un sistem unic, mecanismul depersonalizat de asigurări sociale duc inevitabil la inechitate socială;
- sistemul de protecție socială funcționează incoerent: numărul beneficiarilor crește, alocațiile financiare din partea populației active și a agenților economici scad;
- ajutorul social se acordă egalitar, ignorându-se principiul nominativ (de adresă), din care cauză puținele resurse financiare se utilizează ineficient. Astfel, gospodăriile casnice care se află sub pragul sărăciei beneficiază doar de 5,1% din totalul transferurilor sociale destinate pentru ajutor social, în timp ce 37,5% din resurse contribuie la îmbunătățirea nivelului de trai al gospodăriilor casnice mai asigurate, venitul cărora per capita depășește minimul de subzistență. O pondere destul de mare în transferuri alocate pentru anumite merite și nu în scopul protecției sociale a grupurilor social-vulnerabile. În consecință, actualul sistem de protecție socială, contribuie într-un anumit fel la aprofundarea diferențierii sociale a populației, lăsând realmente fără ajutor pe cei mai nevoiași, și dând dovadă de o ineficiență pronunțată în realizarea obiectivelor sale.

Toate acestea arată că actualul model de protecție socială nu este adecvat condițiilor tranziției la economia de piață. Acesta s-a dovedit a fi absolut nepregătit vis-a-vis de fenomenul sărăciei. Mai mult ca atât, păstrarea lui în continuare, poate conduce la faliment. În consecință, o reformă de profunzime în domeniul vizat este un obiectiv de maximă urgență. Este nevoie de un efort managerial imens din partea statului, precum și din partea altor instituții nestatale în reformarea sistemului de protecție socială, astfel încât ultimul să corespundă filozofiei noii societăți în formare, principiilor de funcționare a noului sistem economic.

Prima mișcare serioasă în domeniul reformării sistemului de protecție socială poate fi considerată reformarea sistemului de asigurare cu pensii, adoptată de către parlamentul Republica Moldova în decembrie 1998. Legea privind reforma sistemului de pensionare prevede trecerea de la vechiul sistem de pensionare, bazat pe principiul solidarității generațiilor, care pe lângă ineficiența sa în condițiile actuale, purta un caracter demotivant prin taxele exagerat de mari, la un nou sistem, bazat pe principiul contribuției personale a fiecărei persoane în viitoarea sa pensie. Noile condiții de pensionare presupun într-o măsură oarecare libertatea fiecărui individ de a-și alege de sinestătător mărimea pensiei, având posibilitatea de a participa prin contribuțiile sale atât în fondurile de pensionare de stat prin intermediul asigurării obligatorii cât și în fondurile de pensionare private prin intermediul asigurării benevole, mărindu-și astfel substanțial pensia. Mărimea pensiei va depinde atât de nivelul contribuțiilor individului, cât și de perioada de alocare a taxelor în fondurile de pensionare, astfel asigurându-

i noului sistem de pensionare o echitate socială adecvată și contribuind la creșterea factorului motivator. Noul sistem de pensionare va corespunde principiilor de funcționare a economiei de piață prin eficiența sa și prin echitatea sa.

Funcționarea noului sistem de pensionare poate contribui în mod real la îmbunătățirea situației populației vârstnice. Însă ca pentru acest sistem să funcționeze, este nevoie de o anumită perioadă de timp, astfel încât fondurile de pensionare să acumuleze o anumită cantitate de resurse pentru onorarea pensiilor beneficiarilor. Prin urmare, persoanele vârstnice de astăzi nu pot beneficia de serviciile noului sistem de pensionare, deoarece pe conturile lor personale nu s-a acumulat nici un ban. Reieșind din acestea, noua lege despre pensionare prevede o perioadă de tranziție în care să funcționeze ambele sisteme de pensionare, atât pentru actualii pensionari, cât și pentru viitorii pensionari cu o creștere treptată a ponderii noului sistem de pensionare.

Una din componentele de bază a noului sistem de pensionare este majorarea vârstei de pensionare, respectiv, pentru bărbați până la 65 de ani și femei - 60 de ani. Această măsură a devenit necesară în scopul atenuării efectelor îmbătrânirii populației și pentru micșorarea presiunii demografice asupra populației active, și, prin urmare, pentru micșorarea taxelor de asigurare obligatorie în fondurile de pensionare. Majorarea vârstei de pensionare va avea loc treptat pe parcursul a 10 ani, câte 6 luni în fiecare an.

Promovarea reformei de asigurare cu pensii a populației a continuat și în anul 2000, astfel în primul semestru al anului 2000 a fost elaborat Regulamentul cu privire la modul de calculare și confirmare a stagiului de cotizare pentru stabilirea pensiei în scopul creării bazei legislative a reformei privind pensiile. De asemenea în aceeași perioadă a fost restructurat Fondul Social în Casa Națională de Asigurări Sociale.

Implementarea noului sistem de pensionare nu rezolvă problemele bunăstării actualilor pensionari. În scopul îmbunătățirii condițiilor populației vârstnice de astăzi, guvernul prin concursul PNUD a elaborat un program complex "Asigurarea bătrâneții" - parte componentă din "Programul național de combatere a sărăciei" - care pe lângă implementarea noului sistem de pensionare, prevede o serie de măsuri care să contribuie la atenuarea sărăciei printre vârstnici și la asigurarea unei bătrâneți demne. Printre cele mai importante măsuri ale programului pot fi numite:

- lichidarea tuturor restanțelor față de pensionari și asigurarea unui mecanism care să nu permită în viitor întârzieri de plată a pensiilor;
- perfecționarea principiului de adresă (nominativ) în prestarea serviciilor de asistență socială, și de ajutor social, astfel încât resursele limitate să fie îndreptate celor mai vulnerabile părți ale populației vârstnice.
- studierea complexă a problemelor cu care se confruntă populația vârstnică, în scopul găsirii unor soluții mai eficiente de realizare a lor, precum și a largirii sortimentului de servicii de asistență socială prestate populației vârstnice;
- mobilizarea tuturor forțelor politice și economice din societate care prin intermediul organizațiilor obștești pot contribui real la îmbunătățirea securității social-economice a populației vârstnice.

Anumite succese au fost realizate de către Guvern și în ceea ce privește reforma sistemului de protecție socială. Astfel, au fost pregătite pentru examinare legi ca: "Legea asistenței sociale", "Legea asistenței sociale a persoanelor vârstnice", "Legea voluntariatului", "Legea privind cantinele de ajutor social", legi care dacă funcționau deja, situația în domeniul protecției sociale nu era atât de critică.

Imperfecțiunile funcționării pieței muncii

Fenomenul sărăciei deseori este considerat un fenomen al pieței muncii, deoarece anume funcționalitatea imperfectă a pieței muncii asigură un nivel jos al veniturilor populației. Situația pieței muncii din Republica Moldova reflectă totalmente succesele și eșecurile actualei tranziții. Fiind o piață în formare, piața muncii din Republica Moldova include în sine atât elemente și mecanisme moștenite de la economia socialistă, cât și elemente noi, specifice unei economii de piață modernă. Situația dată a provocat o serie de dezechilibre ce se manifestă, pe de o parte, prin creșterea șomajului, și degradarea sistemului de protecție socială pe piața muncii, iar pe de altă parte, prin utilizarea inefficientă a forței de muncă, însoțită de descreșterea productivității muncii, de reducerea salariilor reale ale lucrătorilor etc. Astfel, în condițiile de declin economic, majoritatea întreprinderilor mari de stat, în scopul de a evita eventualele conflicte sociale, nu au recurs la reduceri în masă a personalului. S-au preferat forme de subocupare (concedii administrative, regim redus de lucru) sau forme latente de șomaj, însoțite de datorii la salarii.

Prezența elementelor de economie socialistă și de piață se observă și în statistica oficială, care în condițiile actuale deseori nu corespunde cerințelor timpului. Astfel, estimările ratei de ocupare a forței de muncă și a ratei șomajului denotă faptul că o mare parte a populației active este ocolită de evidența statistică. Rata oficială a șomajului la nivelul ei actual de 2%, nici pe departe nu este în stare să aprecieze situația reală de pe piața muncii din republică. Cu toate acestea, tendințele evoluției proceselor de pe piața muncii sunt bine conturate.

Conform statisticii oficiale, în anul 1998 populația economic activă constituia 1659 mii persoane, iar populația ocupată, respectiv 1625 mii persoane. Diferența dintre aceste două categorii - șomajul oficial înregistrat - era respectiv de 34 mii persoane, ceea ce constituie 2% din populația economic activă.

Tabelul 6.1.1.

Populația economic activă și ocupată în economia națională

Anii	1995	1996	1997	1997
Populația economic activă Mii pers.	1673.0	1686	1671	1659
Populația ocupată mii. pers.	1673	1660	1646	1625

Sursa: DAAS

Totodată, anumite studii de alternativă, precum Ancheta forței de muncă realizată de către DAAS, prezintă rezultate mai reale privind situația de pe piața muncii. Astfel, conform aprecierilor cercetării date, în anul 1999 populația ocupată constituia 59.8% din populația în vârstă aptă de muncă, în timp ce rata șomajului a fost de 11.5%. În primul trimestru al anului 2000 numărul șomerilor a scăzut până la 170 mii persoane, ceea ce constituia 10,5% din populația economic activă.

Formarea pieței muncii din republică este un proces anevoios și de lungă durată, iar una din cele mai dificile probleme în acest context este adaptarea forței de muncă noilor condiții de piață, or o piață modernă a muncii necesită de la participanți un comportament specific unui mediu concurențial, bazat, în primul rând, pe o responsabilitate individuală, comportament care conduce inevitabil la creșterea productivității muncii și a calității ei.

Moștenirile economiei socialiste din domeniul relațiilor de muncă și-au lăsat amprenta asupra situației actuale de pe piața muncii din republică.

O trăsătură caracteristică pieței muncii din Republica Moldova din etapa actuală este nivelul *extrem de jos al șomajului înregistrat*. Nivelul de 2% al ratei oficiale a șomajului în condițiile unui declin economic de 66.3% timp de 10 ani de tranziție impune ipoteza fie a unei deficiențe serioase a sistemului de evidență statistică, fie a activității insuficiente a Oficiilor de muncă, fie a specificului economiei republicii. O analiză mai aprofundată arată că toate cele trei fațete ale fenomenului dat sunt prezente și se interpătrund. Într-adevăr, statistica are anumite dificultăți în ceea ce privește înregistrarea șomajului. Rata de 2% indică numai pe acei șomeri ce s-au adresat la oficiile de muncă. În condițiile de criză economică când statul nu poate ajuta real forța de muncă disponibilizată în ceea ce privește asigurarea unui loc de muncă, puțini dintre cei disponibilizați se adresează la instituțiile de stat. De regulă această forță de muncă disponibilizată își găsește ocupare fie în sectorul subteran care în Republica Moldova a căpătat proporții impunătoare, fie practică autoocuparea în agricultură sau în artizanat.

Nivelul mic al șomajului înregistrat este completat cu un nivel destul de mare al șomajului latent, stimulat prin politica de ocupare promovată de stat. Fiind o continuare logică a politicii de utilizare a forței de muncă din economia socialistă, bazată pe ocupare deplină, actuala politică de ocupare își centrează atenția asupra măsurilor active, ca crearea unor noi locuri de muncă, etc. În contextul acestei politici, întreprinderile care se confruntă cu anumite dificultăți în activitatea lor - iar în condițiile de deplin economic într-o astfel de situație se află majoritatea întreprinderilor mari - sunt puse în astfel de condiții privind suportarea cheltuielilor pentru măsurile de protecție socială, legate de disponibilizarea personalului, încât ele preferă aplicarea concediilor administrative nelimitate fără plată disponibilizării forței de muncă.

O altă trăsătură specifică a pieței muncii din republică sunt *salariile extrem de mici*. Menținerea nivelului jos al salariilor este o moștenire a economiei socialiste continuată, practic, de majoritatea guvernelor tranziționale. În economia socialistă salariul mic era compensat printr-o politică drastică a prețurilor, iar fiecare lucrător, pe lângă acest modest venit, beneficia în mod gratuit de o gamă largă de servicii sociale: asistență medicală, grădinițe de copii, foi de odihnă, spațiu locativ etc. Nivelul jos al salariilor, precum și o egalizare relativă prin diferite măsuri de plafonare, a lor a provocat o demotivare a muncii lucrătorilor manifestându-se prin slăbirea disciplinei muncii, nedorinței lucrătorilor de a-și ridica calificarea, care, la rândul său, a condus la o scădere a productivității muncii în toate ramurile economiei. Pe de altă parte, nivelul jos al salariilor este determinat și de structura economiei republicii, în care aproape 50% din resursele umane sunt ocupate în domenii în care productivitatea muncii este cea mai joasă (agricultură, etc.) iar o altă parte, destul de impunătoare a forței de muncă (28%), este ocupată în sectorul bugetar, unde salariile lor depind de posibilitățile limitate ale bugetului. Aceștia sunt, de regulă lucrătorii sectorului de învățământ, ai ocrotirii sănătății, culturii etc. - persoane cu un înalt nivel de calificare care merită o soartă mai bună. Amânarea unor măsuri urgente de ameliorare a situației create poate avea consecințe imprevizibile, afectând în mod serios capitalul uman existent, și subminând dezvoltarea umană durabilă în perspectivă.

Situația de pe piața muncii din republică este agravată și de *mobilitatea redusă a forței de muncă*. O alocare eficientă a resurselor de muncă presupune un grad destul de înalt al mobilității, ceea ce în republică este împiedicată de: caracterul sedentar al forței de muncă, în special în sectorul rural; dezvoltarea imperfectă a pieței imobiliare; practicarea sistemului vizelor de reședință moștenit din socialism fără de care lucrătorul nu este angajat. Lipsa unor instituții de stat, competente în această problemă precum și lipsa unei experiențe privind stimularea mobilității forței de muncă în condițiile unor concedieri în masă creează o situație de incertitudine pentru lucrătorii disponibilizați, iar uneori și pentru cei nedisponibilizați, care impune la utilizarea unor soluții, în cele mai multe cazuri nepotrivite, de ieșire din această situație, ce contravin actualei politici de ocupare a forței de muncă. Astfel, dacă o mică parte din lucrătorii disponibilizați se înregistrează la oficiile de muncă, completând rândurile șomerilor, și beneficiind de anumite garanții sociale acordate de stat, o parte impunătoare din ei fie practică autoocuparea, fie sunt absorbiți de sectorul subteran la economiei republicii, ieșind

astfel de sub controlul statului. O a treia parte din ei, de asemenea destul de mare, părăsesc casa și familia și pleacă în străinătate cu scopul de a găsi un loc de muncă care îi va asigura un venit decent pentru întreținerea familiei sale, suportând toate riscurile legate de această plecare.

O amploare tot mai mare capătă *migrația internațională nereglementată* a forței de muncă. Conform unor estimări cifra celor ce au plecat din țară în căutarea unui loc de muncă variază între 120 mii și 600 mii persoane.

Migrația internațională a forței de muncă necalificată poate fi considerată un proces benefic pentru piața muncii din republică în condițiile unui exces de ofertă de muncă, deoarece, pe lângă asigurarea ocupării și a unui venit decent pentru lucrători, ea contribuie și la educarea forței de muncă, adaptând-o la condițiile economiei de piață. De aceea politica actuală de ocupare a forței de muncă trebuie să se implice cât mai activ în acest proces, reglementându-l și minimizându-i riscurile posibile.

În același timp, migrația internațională a forței de muncă de o calificare înaltă, cunoscută sub denumirea de “brain drain”, evocă clar o pierdere a capitalului intelectual.

O altă trăsătură caracteristică a pieței muncii din Republica Moldova din perioada actuală poate fi considerată și *ocuparea latentă*. O mare parte a populației active din republică, pentru a-și asigura un nivel de trai decent este nevoită să fie ocupată în mai multe locuri de muncă, dintre care unul este oficial, iar celelalte, de regulă, se află în sectorul subteran. Ocuparea latentă în etapa actuală capătă proporții tot mai mari, fiind stimulată, nu în ultimul rând, de salariile mici și întârzierile salariilor în sfera bugetară, de concediile forțate fără plată la întreprinderile cu capital majoritar de stat, de presiunea fiscală exagerată în sectorul privat. În etapa actuală sectorul subteran joacă un rol compensatoriu pentru populația ocupată, în asigurarea unui nivel de trai decent. Pe de altă parte, economia subterană în creștere subminează în mod serios economia națională, micșorând șansele unei eventuale relansări. Din cauza proporțiilor mari ale economiei subterane, nu poate fi identificată evoluția pieței muncii în întregime, în scopul elaborării unei politici de ocupare a forței de muncă corecte.

Evident, în aceste condiții de criză implicarea statului pe piața muncii din republică este de necontestat. Fiind o piață extrem de fragilă, chiar și în condițiile unei stabilizări macroeconomice, piața muncii necesită o asistență permanentă din partea autorităților de stat. Problema, însă care apare în situația dată, constă în determinarea gradului, precum și a mecanismelor de intervenție ale a statului pe o piață a muncii în formare. Tranziția la economia de piață impune în fața statului formularea unei noi concepții de ocupare a forței de muncă, concepție care ar corespunde pe deplin noilor condiții economice.

Pe parcursul ultimilor ani de tranziție intervenția statului pe piața muncii a înregistrat mai multe transformări, în ceea ce privește elaborarea unui nou cadru instituțional-legislativ, promovarea politicilor de ocupare a forței de muncă, precum și a politicii de salarizare. Astfel, au fost adoptate completări noi ale legii privind utilizarea forței de muncă, mai ales ceea ce privește protecția socială a șomerilor, o nouă lege a salarizării este pe cale să fie adoptată de către actualul parlament, Codul Muncii s-a perfecționat substanțial, fiind adaptat tot mai mult la condițiile de piață, se perfecționează permanent activitatea instituțiilor de pe piața muncii. A suferit schimbări și politica de ocupare a forței de muncă, fiind îmbunătățită și raționalizată. Dacă în primii ani de tranziție ea era orientată în principal spre măsuri active, costisitoare, urmărind scopul asigurării unei ocupări depline a forței de muncă, în prezent politica de ocupare a forței de muncă pune accentul pe măsuri pasive, care în condițiile declinului economic sunt mai eficiente. Prin urmare, *modificarea permanentă a modului și mecanismelor de intervenție a statului pe piața muncii* poate fi considerată, de asemenea, o trăsătură specifică a pieței muncii din Republica Moldova din etapa actuală.

Politicile de pe piața muncii, ce stimulează creșterea veniturilor salariale și diminuarea șomajului real, pot fi considerate cele mai eficiente și cele mai importante politici de combatere a sărăciei, deoarece prin acestea se stimulează consumul, completându-se totodată resursele necesare statului pentru politicile redistributive, aplicate grupurilor social-vulnerabile în combaterea sărăciei.

O cale eficientă în realizarea obiectivelor politicii de ocupare și a creșterii veniturilor în perioada actuală poate fi considerată promovarea micului business. Micul business este acel sector, în care își găsesc sursele de supraviețuire și depășire a riscului sărăciei o mare parte a populației active. Actualmente, în sectorul micului business sunt ocupate circa 700 mii persoane. Deși dimensiunile lui devin din ce în ce mai semnificative, acest gen de activitate se confruntă cu o serie de impedimente economice, financiare și administrative: povara fiscală, accesul limitat la piața externă, birocrația și corupția funcționarilor publici, lipsa de experiență managerială. Politica necoerentă promovată de stat privind acest sector al economiei stimulează trecerea lui în economia tenebră.

Statul trebuie să vadă în dezvoltarea micului business o cale reală de combatere a sărăciei și nu o sursă esențială de completare a bugetului. De aceea, businessul mic trebuie susținut prin diferite înlesniri fiscale și administrative, deoarece într-o perspectivă apropiată el poate fi sursa de bază de investiții atât de necesară relansării economiei naționale a Republicii Moldova.

Efectele sărăciei asupra capitalului uman

Fenomenul sărăciei din Republica Moldova conduce la degradarea capitalului uman existent. Reducerea nivelului consumului, în special a celui alimentar a condus la răspândirea malnutriției în societate. În special de malnutriție suferă copiii din familiile sărace. Conform datelor oficiale, s-a produs o diminuare la toate componentele consumului, însă ea este mai accentuată la produsele alimentare de bază: carnea -57%, laptele -49%, peștele -84%. Regresul consumului alimentar s-a apropiat amenințător de nivelul critic, punând în pericol dezvoltarea normală a individului ca ființă umană. Conform unor estimări ale CIRS media de consum pe cap de locuitor în Republica Moldova a constituit 1980 calorii, în timp ce pragul stabilit de FAO este de 2500 calorii. În același timp, 10% din populație consumă mai puțin de 1500 calorii, ceea ce reprezintă limita de subnutriție maximă. De remarcat faptul că malnutriția, astăzi, afectează nu numai oamenii cu venituri mici, ci și pe oamenii cu venituri medii angajați în sfera bugetară.

Efectele malnutriției se reflectă și asupra stării sănătății a populației republicii. Crește morbiditatea la astfel de boli sociale ca tuberculoza, hepatita, SIDA etc. Se înrăutățesc indicatorii demografici. Astfel, speranța de viață la naștere - indicatorul sintetic ce caracterizează situația sănătății sociale s-a redus din anul 1991 cu 7%, iar rata totală de fertilitate, indicele ce caracterizează reproducerea populației a coborât de la 2.3, până la 1.6.

Reducerea cheltuielilor publice este un factor în plus care explică declinul din situația sănătății. Astfel, unele studii specializate au arătat că nivelul real al mijloacelor publice în sistemul ocrotirii sănătății în 1996 constituiau 50% din nivelul anului 1990. În același timp, cheltuielile personale pentru îngrijirea medicală au crescut considerabil. Ca rezultat, multe persoane din pătura săracă au pierdut accesul la serviciile medicale. În aceste condiții, tergiversarea reformei din sistemul de ocrotire a sănătății poate conduce la înrăutățirea și mai gravă a sănătății populației, care la rândul ei, reduce capacitatea populației de a presta servicii de muncă stabile și bine plătite.

O situație nu mai bună se observă și în învățământ. Pentru Republica Moldova, țară lipsită de resurse naturale importante, învățământul poate aduce un aport substanțial la sporirea calității vieții și la prosperarea întregii societăți. Dezvoltarea învățământului și ridicarea nivelului de pregătire profesională a întregului popor, cu alte cuvinte, acumularea capitalului uman, poate fi tot atât de importantă ca și acumularea altor forme mai tradiționale de capital. Așadar învățământul este una dintre resursele critice ale prosperării sociale în societatea modernă.

Criza economică continuă să influențeze negativ asupra sistemului învățământului. Dintre principalele blocaje caracteristice pentru etapa actuală pot fi enumerate următoarele:

- s-a redus accesul la învățământul preșcolar;
- nu se acordă ajutor suficient copiilor din familiile dezavantajate;
- nu sunt asigurate șansele egale pentru debutul școlar;
- este în continuă creștere numărul copiilor neșcolarizați;
- sunt insuficiente alocațiile pentru menținerea și dezvoltarea bazei tehnico-materiale și didactice a învățământului;
- remunerarea muncii personalului didactic sub nivelul mediu de salarizare duce la pierderea potențialului uman din învățământ;
- micșorarea duratei învățământului obligatoriu de la 11 la 9 clase duce la scăderea nivelului intelectual al populației;
- se menține decalajul dintre sat și oraș în ce privește posibilitatea de a obține studii medii generale;
- sistemul de instruire și pregătire profesională nu satisface cerințele pieței muncii atât la nivel local cât și la nivel republican;
- nu se practică pronosticarea pe termen lung a necesității forței de muncă calificate;
- nu sunt finisate standardele educaționale pentru toate nivelurile și treptele de instruire, lipsesc mecanismele eficiente de evaluare a rezultatelor școlare.

Totodată, ținând cont de starea de tranziție caracteristică pentru Republica Moldova la etapa actuală, statul este obligat să păstreze potențialul educațional disponibil, creând, promovând și sprijinind, totodată, condițiile în care acest potențial poate fi dezvoltat în continuare și remodelat în conformitate cu noile cerințe înaintate de către viața economică și socială.

6.2. UN DIAGNOSTIC AL MECANISMULUI DE PROTECȚIE SOCIALĂ

6.2.1. *Întroducere*

Înrăutățirea în continuare a situației economice în Moldova în decursul perioadei de tranziție a afectat situația din sectorul social, care se confruntă cu probleme specifice generate de schimbarea radicală a rolului de redistribuire a statului și a regulilor de alocare a resurselor. Consecutiv, inegalitățile sociale au sporit, în timp ce nivelul de trai al unei părți impunătoare a populației s-a înrăutățit dramatic. Problemele de ordin economic sunt în aceeași măsură determinate de factori externi (dependență economică considerabilă de Rusia) cât și de reformele structurale insuficiente și ineficiente din toate domeniile economice. În conformitate cu Ronnas și Orlova (1998) trei factori principali au dus la deteriorarea actuală a nivelului de trai în cazul Republicii Moldova: eroziunea bunurilor disponibile datorită inflației, deprecierea salariilor reale, a posibilităților de angajare în câmpul muncii și a resurselor alternative de venit; eventualul colaps al sistemului de securitate publică socială.

Dacă ne concentrăm atenția doar asupra părții active a politicilor sociale și a pieței muncii, atunci obiectivul de bază al oricărei reforme trebuie să se refere la factorul secund. Conform calculelor PNUD, în 1998 salariul mediu lunar în termeni reali reprezenta doar 25,4% în comparație cu nivelul anului 1991. Această situație este generată în principiu de faptul că procesul de ajustare a muncii pe perioada tranziției a fost făcută pe baza ajustării prețurilor (salariului) și foarte puțin prin intermediul cantității (angajarea în câmpul muncii), după cum arată Jarocinska și Zaman (2000). Aceasta se datorează evidentei incapacități a economiei oficiale de a genera activități remuneratoare, în timp ce rigiditatea pieței muncii vis-a-vis de amplasarea în câmpul muncii a rămas a fi excesiv de înaltă. O caracteristică destul de stranie, dat fiind faptul că puterea sindicatelor în Moldova este una mult mai slabă în comparație cu țările Europei Centrale și de Est. În realitate, procesul de constrângere a pieței muncii în Moldova este determinat de mersul lent al restructurării organizațiilor de stat, forța de muncă ieftină și de legăturile dintre salariați și patroni în termeni de anumite servicii sociale încă prestate la nivel de întreprindere.

În ceea ce privește situația din sectorul social, deși nu suntem totalmente de acord cu cele spuse mai sus că această sferă este la un pas de colaps, eficacitatea sa în soluționarea problemelor sociale este într-adevăr foarte scăzută. Aceasta se datorează lipsei de resurse, ineficienței cu care se girează cele existente și a spectrului excesiv de larg a serviciilor prestate, multe din ele ne având nici o legătură cu nivelul de venit al beneficiarilor, dar acordate pe principii de categorie. Îndatoririle crescând față de buget – inclusiv și contribuțiile sociale – reduc și în continuare fondurile disponibile pentru sectorul social. Cu părere de rău, procesul de privatizare pare să contribuie cu nimic esențial la redresarea situației, deoarece nerespectarea obligațiilor de plată față de buget este o caracteristică obișnuită și a companiilor privatizate.

Reieșind din aceste circumstanțe, autoritățile moldovenești se confruntă cu o dilemă ce reiese din faptul că este foarte dificil pentru stat să presteze servicii sociale primare (ocrotirea sănătății, protecția socială și sistemul educațional) dată fiind lipsa de resurse, în timp ce pauperizarea unei largi părți ale populației face ca aceste servicii să fie mult mai necesare ca oricând. Eventual, Moldova trebuie să-și reformeze de urgență întregul sistem și să adopte politici (strategii) adecvate pentru a stimula dezvoltarea economică. În această ordine de idei, obiectivele strategice ale tuturor guvernelor (vezi de exemplu, MER 1998) față de sectorul social sunt îndreptate spre mișcarea de la un sistem unitar curent la unul diversificat, menirea căruia să fie prestarea serviciilor necesare populației.

6.2.2. Succintă analiză a situației la capitolul sărăcie

Orice diagnostic al sărăciei trebuie să înceapă cu adresarea a patru întrebări cheie:

- a) Cine sunt săracii? Pentru a răspunde la această întrebare este necesar de găsit un mecanism adecvat pentru a identifica partea vulnerabilă a populației
- b) De ce săracii sunt săraci? În mod clar, factorii descriși în partea introductivă explică majoritatea determinantilor sărăciei
- c) Care este dinamica sărăciei? Cu alte cuvinte, câte persoane devin sărace în fiecare perioadă și câți din această categorie reușesc să părăsească mrejele sărăciei. Dinamica fenomenului este foarte importantă, în primul rând pentru studierea componentului permanent al sărăciei, sau altfel spus, acei indivizi pentru care acest statut are un caracter cronic
- d) Cum săi scoatem pe săraci din sărăcie? Acesta este desigur obiectivul politicii sociale și, corespunzător, scopul reformelor ce trebuie să fie adoptate de către autoritățile Moldovei

Conform analizei Bugetului gospodăriilor casnice (deși calitatea informației prezentate de către BÎF pare a fi neadecvată, concluziile studiului par a fi rezonabile. Fleming and Micklewright (1999) consideră că datele BÎF sunt o sursă de studiu a distribuirii veniturilor mai puțin binevenită), PNUD (1998) concludă că în Moldova următoarele categorii sociale sunt cele mai vulnerabile din punct de vedere al sărăciei: familiile cu mulți copii, familiile incomplete, familiile cu părinți șomeri, pensionarii sociali și respectiv persoanele antrenate în sectorul agrar. Similar altor țări aflate în perioada de tranziție, unde transformările economice încă sunt timide – cum ar fi România spre exemplu (Pop și Tesliuc, 1999) sau Bulgaria (Kotzeva, 1999) – geografic sărăcia afectează cel mai grav sectoarele rurale. Atunci când ne referim la spectrul social, fenomenul afectează persoanele în etate, respectiv, familiile numeroase. O altă determinantă a sărăciei este nivelul jos al educației (instruirii): mai puține persoane cu studii riscă de a intra în categoria celor săraci.

Cu excepția familiilor cu părinți șomeri, toate celelalte categorii se confruntă – în proporții mari cu sărăcia permanentă. Acesta înseamnă că componentul tranzient este nesemnificativ în Moldova, majoritatea persoanelor sărace neavând posibilitatea de ași îmbunătăți statutul. Cu toate acestea, concluziile BÎF sunt incomplete, dat fiind faptul că ele au fost colectate înainte de criza din 1998 care a completat categoria săracilor cu alți indivizi. Comparând coșul minim de consum (aproape 1000 lei/lună conform calculelor recente) cu salariile medii în economie, reiese că o parte impunătoare a angajaților în câmpul muncii trebuie să fie considerați săraci, chiar dacă ei nu aparțin nici uneia din categoriile menționate. În plus, restanțele la pensii și salarii reprezintă un element catalitic pentru sporirea sărăciei în Moldova.

În aceste împrejurări, cea de-a patra întrebare abordată aici devine retorică. Cele mai urgente măsuri ce urmează a fi adoptate în cadrul politicii sociale trebuie să fie concentrate asupra stopării acestui fenomen. Simultan, un pachet de reforme trebuie să fie elaborat pentru reducerea amplitudinii sărăciei. În ambele cazuri, doar redresarea economiei și îmbunătățirea capitalului uman pot aduce rezultate pozitive.

Atunci când se analizează eficiența unei politici sociale, trebuie să supunem considerație, în primul rând, eficacitatea statului prosper reieșită din capacitatea de a redistribui resursele sale. Din acest punct de vedere, nici o politică socială nu poate fi încununată de succes atâta timp cât mecanismele adecvate de alocații nu sunt disponibile. Colectarea impozitelor, aceasta impune o disciplină financiară, combaterea corupției și reducerea cotei parte a economiei tenebre. Vizând distribuirea efectivă, prin mecanisme corespunzătoare de alocări înțelegem prețuri administrative rezonabile, o infrastructură instituțională eficientă și respectiv, un set mai adecvat de criterii de eligibilitate pentru distribuirea resurselor.

În domeniul protecției sociale, sunt trei indicatori ai politicii sociale și / sau componenții săi (programele sociale): însumarea (analiza), concentrarea (targetingul) și respectiv eficiența. Ei măsoară impactul politicii, în general prin cota parte a săracilor ajutorați prin intermediul unui program și cota beneficiilor sociali față de cererea medie a recipienților. În timp ce indicatorii de însumare (acoperire) depind în mare măsură de disponibilitatea resurselor, concentrarea (targetingul) reprezintă cel mai sensibil aspect când se face evaluarea programelor sociale. Sunt multe investigații în literatura economică referitoare la eficiența concentrării recipienților pentru suportul social: spre exemplu Atkinson (1995) și Beslez and Kanbur (1993) în țările dezvoltate, Grosh (1994) în țările în curs de dezvoltare, Kotzeva (1999) în cazul economiilor în tranziție.

Sunt practic trei căi de concentrare a beneficiarilor pentru programele sociale: după venitul disponibil al recipientului, după categorie și respectiv, conform studiului. În cazul asistenței sociale, cea mai eficientă metodă de alocare este cea bazată pe nivelul venitului recipienților, care relevă atât persoanele care au nevoie de ajutor cât și cuantumul transferului necesar în fiecare caz. Atunci când veniturile disponibile nu pot fi apreciate corect și sărăcia afectează într-o mare măsură anumite categorii ale populației, transferurile pot fi alocate în baza caracteristicilor de grup – vezi exemplul lui Barr (1999). Finalmente, când venitul real nu poate fi estimat corect și nu este o corelație strânsă între sărăcie și anumite categorii speciale specifice, studiul este unica posibilitate de a identifica persoanele în starea cea mai precară. În cazul Moldovei, lipsa de informații referitor la veniturile indivizilor face ca prima metodă să fie ineficientă. Alegerea între concentrarea după categorie și studiul depinde de probabilitatea alocărilor în masă asociate cu fiecare metodă. Estimări foarte generale conclud că în Moldova coeficientul corelației dintre sărăcie și categoriile suspectate de a fi sărace variază între 0.5 și 0.6. Aceasta presupune că probabilitatea alocării transferurilor sociale pentru persoanele care efectiv nu au nevoie de asistență socială (erori de includere) pot să atingă cifra de 50%. În plus, întotdeauna există o anumită probabilitate că spectrul persoanelor care au nevoie de ajutor este mai mare decât numărul total inclus în categoriile către care transferurile sunt alocate (erori de excludere). Pentru cei ce nu se încadrează în nici una din categoriile nominalizate alocării nu se fac. Reiese că dacă concentrarea este făcută cu ajutorul studiului, metoda trebuie să fie desemnată în așa fel ca probabilitatea alocărilor în masă să fie mai scăzută ca în cazul principiilor bazate pe categorie.

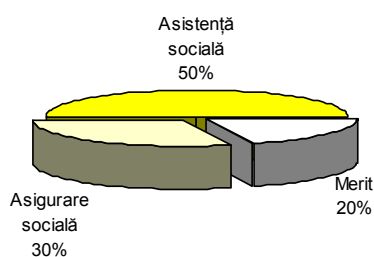
Prima particularitate a sferei sociale în Moldova este ambiguitatea scopului, destinației și felului în care se face transferul serviciilor sociale către populație. Literatura existentă definește trei mari domenii ale protecției sociale: asistența socială, la general acordată pe baza unor riscuri specifice și alocării persoanelor care se confruntă cu insuficiență de resurse; asigurarea socială, care cuprinde în principal schemele de pensii și pierderea capacității de muncă, bazată pe contribuții precedente; beneficii universale acordate independent de nivelul de venit al recipientului (alocări pentru copii, spre exemplu). Dacă această clasificare este folosită pentru analizarea sistemului de protecție socială a Moldovei, se poate observa că majoritatea transferurilor sociale au un caracter ambiguu. Câteva exemple sunt relevante în acest context:

- i) Anumite transferuri se bazează pe merit deși ele trebuie să corespundă obiectivelor asistenței sociale. Aici este cazul de exemplu a indemnizațiilor alocate pentru compensarea prețului la combustibilul pentru încălzire sau pentru consumul gazului lichefiat pentru veteranii de război sau participanții la avaria de la Cernobîl. Aceste transferuri sunt independente de nivelul veniturilor recipienților; ele sunt stabilite în dependență de suprafața locativă a casei și anumite alte norme neclare de consum.
- ii) Unele transferuri sunt independente de venitul recipientului, dar ele trebuie să țină de mecanismul asistenței sociale. Compensații pentru consumul energiei electrice, spre exemplu, sunt date persoanelor cu o limită locuibilă predeterminată, pe când ele trebuie să fie acordate doar celor care au nevoie de suportul statului la acest capitol de consum.

- iii) Unele transferuri aparțin domeniului asistenței sociale (finanțate din bugetul de stat), deși ele sunt mai aproape de domeniul asigurărilor sociale – cazul invalizilor ortopedici spre exemplu.
- iv) Anumite transferuri țin ori de mecanismul asigurărilor sociale (în cazul în care recipientul este asigurat) sau asistenței sociale (non-contribuabililor). Este cazul alocărilor pentru nașteri plătite din Fondul pentru susținerea familiilor numeroase.

Folosind clasificarea sus-menționată, structura curentă a serviciilor acordate prin asistență socială (AS), asigurare socială (AsigS), și respectiv pe bază de merit (M) este reprezentată în figura 6.2.1

Figura 6.2.1. Structura serviciilor sociale în conformitate cu numărul de transferuri efectuate

Din totalul de 25 servicii acordate conform schemei asistenței sociale, 8 nu se referă la nivelul veniturilor disponibile ale recipientilor. În comparație cu consumul specificat mai sus în raport cu serviciile prestate de către fiecare din cele trei scheme, structura fondurilor totale alocate în 1999 de către bugetul de stat și Fondul social este prezentată în figura 6.2.2.

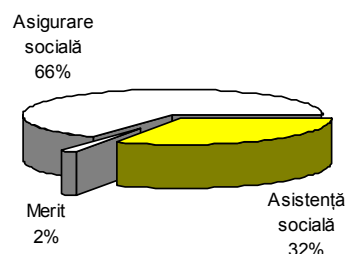
În termeni de numărul total al recipientilor, beneficiarii pe bază de merit reprezintă doar 0.12 % din numărul total al indivizilor care se bucură de serviciile sociale, pe când cea mai mare proporție 70% - transferurilor de tip asistență socială. Aceasta a făcut posibilă ca transferul mediu lunar pe cap de beneficiar să ajungă la cifra de 20,10 lei în 1999, fiecare din cele trei categorii fiind diferită în ceea ce privește suma transferată efectiv:

Asigurarea socială	44,38	lei/lună/persoană
Asistență socială	9,16	lei/lună/persoană
Merit	275,90	lei/lună/persoană

Reieșind din calculele expuse mai sus, putem scoate în evidență o a doua particularitate importantă a sistemului de protecție socială: meritul mai mult decât necesitatea stă la baza serviciilor sociale prestate de stat către populație: o alocație pe bază de merit, care de fapt este un privilegiu, este de 6 ori mai mare decât o pensie prestată prin intermediul asigurărilor sociale și de 28 de ori mai consistentă decât suportul social acordat persoanelor sărace. O asemenea practică arată că rolul statului este considerabil denaturat: în loc să înlăture inegalitățile, statul contribuie la adâncirea lor.

Mai mult decât atât, în afară de importanța mare atribuită privilegiilor în pofida atenuării sărăciei, statul promovează priorități ad-hoc ce țin de prestarea efectivă a serviciilor pe bază de merit: în 1998 spre exemplu doar 30% din fondurile necesare pentru pensiile acordate persoanelor handicapate au fost efectiv alocate, în timp ce alocările pe bază de merit au fost acordate integral.

Figura 6.2.2. Structura fondurilor sociale în baza fondurilor alocate în 1999

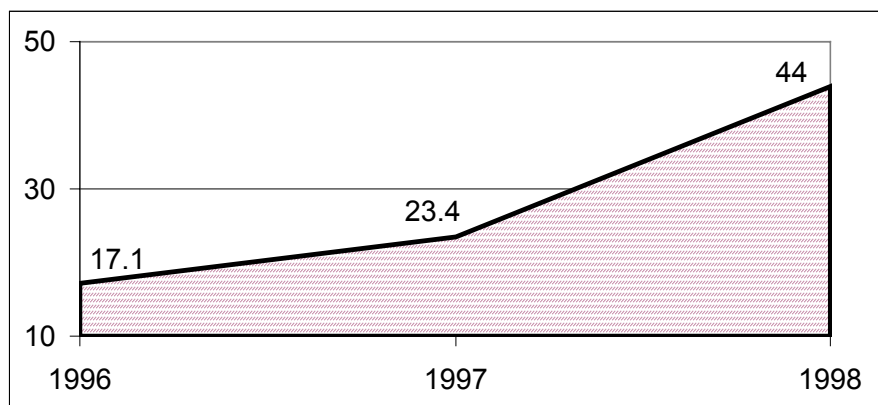

Meritul, ca bază pentru plăți sociale, nu este numai inechitabil ci și contravine principiilor sociale fundamentale ale economiei: alocările pe bază de merit nu aparțin sferei sociale și ele trebuie să fie excluse din acest sector.

O altă particularitate a sistemului moldovenesc de protecție socială, care își demonstrează ineficiența ține de disciplina financiară din întreaga economie. O mare parte din serviciile de asigurare socială sunt prestate în baza contribuțiilor sociale plătite de către agenții economici pentru muncitorii lor. În afară de nivelul foarte scăzut al onorării obligațiunilor de plată față de stat, care se soldează cu resurse excesiv de reduse în Fondul social, Moldova se confruntă cu o preponderență crescătoare a transferurilor în bunuri de la firme către bugetul social. Bunurile recepționate de la companiile comerciale sunt ulterior transferate ca pensii pensionarilor, care astfel sunt nevoiți să consume bunuri nu cu adevărat necesare. Pe de altă parte, acceptând plata în natură în locul banilor lichizi, statul permite o constrângere de buget neesențială la nivel de firme productive, ce nu se bucură de facilități pentru îmbunătățirea activităților lor de marketing sau a calității bunurilor.

Sectorul protecției sociale al Moldovei este de asemenea caracterizat de o schemă complicată a finanțării serviciilor sociale. Plata este făcută prin bugetul de stat, bugetele locale și respectiv Fondul social. Bugetul de stat prevede 27 tipuri de servicii, din care 15 sunt acordate direct, 10 sunt transferate Fondului social iar 2 – bugetelor locale. Fondul social, în afară de transferurile din bugetul de stat, mai prestează 4 servicii adiționale, pe când bugetele locale completează serviciile de stat cu 7 transferuri directe. Fondul social este compus din patru sub-fonduri cu destinații și tipuri de servicii specifice, care astfel complică această structură și mai mult; cel puțin două din ele neavând un rol semnificativ în domeniul politicii sociale.

Figura 6.2.3. Ponderea contribuțiilor în natură la Fondul Social (%)

Sursă: Ministerul Finanțelor

În fine, dar nu și ultimul, altă particularitate ce ține de structura instituțională a protecției sociale. Actualmente, trei ministere sunt implicate în procesul de elaborare a politicii sociale: Ministerul Muncii și Protecției Sociale, Ministerul Finanțelor și Ministerul Economiei și Reformelor. Aceasta generează suprapuneri de responsabilități și ineficiență în managementul cheltuielilor sociale. Structura legislativă, care constituie rezultatul contribuțiilor ce provin din trei instituții, este neclară, contradictorie și excesiv diversificată.

7. ANUL POLITIC 2000

Republica Moldova a intrat în anul politic 2000 fiind într-o stare de conflict profund în interiorul elitei politice. Șeful statului, dl Petru Lucinschi, pe parcursul anului 1999 insistent a promovat ideea de transformare a Republicii Moldova într-o republică prezidențială. La inițiativa Președintelui, concomitent cu alegerile în organele autoadministrării publice locale din 23 mai, a fost petrecut și referendumul consultativ în cadrul căruia cetățenii Moldovei urmau să se pronunțe pro sau contra acestei idei. Rezultatele acestui referendum consultativ au permis interpretarea lor de pe poziții diametral opuse. Președintele Moldovei a instituit o Comisie, care la sfârșitul lui august 1999 a dat publicității un proiect de modificare a Constituției. Acest proiect, după publicarea lui în presă, a provocat o reacție preponderent negativă, îndeosebi printre partidele politice. Drept consecință, au devenit tot mai încordate relațiile dintre Parlament și Președinție. Confruntările ce au urmat au demonstrat fragilitatea rândurilor partidelor parlamentare și, respectiv, lipsa în Parlament a unei majorități stabile, consolidate prin aderența sinceră la un program comun de guvernare.

Imediat după alegerile din 23 martie 1998, în urma tratativelor foarte complicate, a fost anunțată constituirea unei majorități, bazate pe motive de doctrină. Responsabilitatea politică pentru guvernare și-a asumat Alianța pentru Democrație și Reforme (ADR), compusă din mai multe partide și cu 61 de mandate. Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (PCM) cu 40 de mandate a rămas în opoziție. În calitate de principii de bază al ADR au fost declarate “anticomunismul” și “reformismul” consecvent. Însă, realitatea a demonstrat, că argumentele de doctrină pentru o bună parte din deputați totuși s-au dovedit a fi secundare. La sfârșitul anului 1999 a devenit evident, că Guvernul în frunte cu Prim-ministrul Ion Sturza, care doar în luna februarie aceluiași an a fost votat cu o majoritate fragilă de 52 mandate din 101, a pierdut suportul politic în Parlament. Cu toate că persoana lui Ion Sturza era net superioară în raport cu predecesorul său, deputații Partidului Popular Creștin Democrat (PPCD) deja în februarie 1999 au refuzat să voteze Guvernul propus de el. Spre sfârșitul anului 1999 a devenit clar, că ADR a continuat să se ruineze, - un șir de deputați, aleși la 23 martie 1998 pe listele diferitor partide ce făceau parte din ADR, s-au declarat “independenți”. Drept consecință, în noiembrie 1999 Guvernul Sturza a fost demis cu 58 de voturi.

A urmat o perioadă de criză politică, când nici o candidatură la funcția de Prim-ministru nu era în stare să acumuleze voturile necesare. Constituția Republicii Moldova, în cazul când Parlamentul timp de 45 de zile nu este în stare să aleagă un Guvern, prevede dizolvarea lui de către șeful statului și anunțarea alegerilor anticipate. În situația când deputații rămași în ADR s-au declarat drept opoziție și refuzau să voteze componența și programul Guvernului ce urma să vină în schimbul Guvernului Ion Sturza, alegerile anticipate puteau fi evitate doar în cazul, când se crea o nouă majoritate parlamentară, compusă din 40 deputați-comuniști, 9 – din partea PPCD și încă 9 “Independenți”. Prin urmare, aceasta însemna o alianță politică dintre comuniști și reprezentanții PPCD, - formațiune, care pe parcursul întregii sale existențe se declara pe poziții dure anti-comuniste. În perspectiva dizolvării Parlamentului acest lucru, care totdeauna părea absolut neverosimil, totuși, s-a întâmplat și Republica Moldova a intrat în anul 2000 cu Guvernul în frunte cu Dumitru Braghiș, votat de o majoritate “de conjunctură”. Este semnificativ faptul, că nici o formațiune politică, din cele ce au votat Guvernul Braghiș, ulterior nu și-a asumat responsabilitatea politică. Se cere de remarcă, că destituirea Guvernului Ion Sturza a fost precedată de refuzul Parlamentului de a vota programul de privatizare a unui șir de obiecte din ramurile de vinificație și tutun. Drept consecință, la criza politică s-a adăugat și pierderea asistenței financiare din exterior.

Pe fundalul confruntărilor politice de la sfârșitul anului 1999 mai puțină atenție a atras faptul, că la Curtea Constituțională au fost depuse două proiecte de modificare a Constituției. Unul dintre ele presupunea lărgirea împuternicirilor pentru Guvern, celălalt, - alegerea Președintelui țării de către Parlament și nu prin alegeri generale. Ambele aceste proiecte au obținut avizul pozitiv al Curții Constituționale și puteau fi supuse votului în Parlament după expirarea termenului de 6 luni (la mijlocul lunii mai 2000). Totodată, pe fundalul “polarizării” continue a Parlamentul nimeni nu lua în serios capacitatea parlamentarilor de a vota aceste modificări în Constituție cu o majoritate de 2/3 de voturi. În paralel, atenția opiniei publice deja era axată asupra perspectivei alegerilor prezidențiale din 2000, primul tur al cărora urma să aibă loc la 3 decembrie.

Primăvara politică – 2000 a fost marcată de lansarea ideii de înaintare a *candidatului unic* din partea partidelor de “centru-dreapta” cu scopul de a-l înlătura din primul tur din cursa electorală pe actualul șef de stat dl Petru Lucinschi. În calitate de axiomă politică se considera, că în turul doi un loc îi este garantat candidatului din partea comuniștilor, dlui Vladimir Voronin. Ideea înaintării candidatului unic presupunea, că în jurul lui se consolidează toate partidele politice de orientare democratică și acest candidat îl depășește pe Petru Lucinschi în primul tur, iar în turul doi toți se consolidează în scopul ne admiterii alegerii unui președinte comunist. Era evident, că cuvântul decisiv în această intrigă politică urma să-l spună ADR. Însă, cu toate că timpul trecea, liderii partidelor ce făceau parte din ADR se eschivau de la răspunsul clar la întrebarea, cine, totuși, va fi acel contra-candidat al lui Petru Lucinschi?

Totodată, era evident, că Petru Lucinschi a mobilizat toate resursele pentru ași asigura realegerea sa în funcția de președinte a Moldovei. Deja în 1999 a fost declarată constituirea Mișcării obștești “Republica”, care și-a propus drept scop trecerea Moldovei la un sistem prezidențial de guvernare. Organele de conducere al acestei organizații erau completate din persoanele ce făceau parte din anturajul șefului statului. În situația când partidele parlamentare s-au opus ideii de transformare a Moldovei într-o republică prezidențială, în interiorul lor au apărut stări de conflict. Drept exemplu poate servi Mișcarea Pentru o Moldovă Democratică și Prosperă (MPMDP). În campania electorală din 1998 această formațiune a avut un singur slogan electoral: “Noi suntem echipa lui Lucinschi!”. Însă, atunci când Petru Lucinschi a lansat ideea de trecere la republică prezidențială, conducerea MPMDP în frunte cu Dumitru Diacov s-a opus acestei idei. În condițiile confruntărilor politice tot mai dure o parte din adepții MPMDP au fost atrași de partea lui Lucinschi. Aceasta putea de pronosticat din simplul motiv, că MPMDP s-a constituit în baza echipei electorale ale lui Petru Lucinschi din 1996. Cu toate că vre-o opt deputați din componența fracțiunii parlamentare al MPMDP au plecat din ea, mișcarea în ansamblu a rezistat și s-a consolidat. Repetatele afirmații despre scindări masive în interiorul MPMDP nu s-au confirmat. La 15 aprilie 2000 a avut loc Congresul MPMDP în cadrul căruia s-a declarat transformarea MPMDP în Partid Democrat (PD) pe platforma social-democratică. În aceeași zi, în alt local, a avut loc congresul de constituire a noului partid politic, - Uniunii Centriste din Moldova. Era evident, că acest partid a fost creat în calitate de alternativă politică al PD și în cadrul strategiei electorale a candidatului Petru Lucinschi. Echipa lui Petru Lucinschi pregătea temeinic și partea informațională a viitoarei campanii electorale. Din 1999 se edita în două limbi și cu un tiraj comun de circa 30 mii ziarul pro-prezidențial “De Facto”. Sub controlul lui Lucihinschi a trecut canalul TV “ORT în Moldova”. În primăvara anului 2000 adepții lui Petru Lucinschi deja desfășurau un lucru intens prin majoritatea localităților Moldovei. Prin urmare, *către mijlocul anului 2000 s-a creat o situație, când actualul șef de stat, dispunând de toate resursele necesare, deja a pornit campania electorală pentru realegerea sa, iar toate celelalte forțe politice, de la comuniști și până la PPCD, nu aveau nici o perspectivă de a se alege cu un “profit politic” din aceasta campanie politică.*

Conducerea PPCD, după ce au votat împreună cu deputații comuniști demiterea Guvernului Sturza și instituirea Guvernului Braghiș, a început să fie acuzată din interior de cârdășie cu comuniștii și cu Lucinschi. În asemenea situație liderii PPCD nu puteau să-și permită de al susține deschis pe Petru Lucinschi. Totodată, șansele de a se alia cu cineva în perspectiva alegerilor prezidențiale pentru ei au devenit foarte sumbre. Liderii Partidului Comuniștilor, probabil, tot își dădeau seama, că candidatul lor are foarte puține șanse de a fi ales în calitate de șef de stat. Dacă să presupunem, că PPCD și Partidul Comuniștilor reprezintă extremele spectrului politic din Republica Moldova, apoi nici “centrul”, prezentat de ADR, nu manifesta acel grad de consolidare, fără de care participarea Alianței în campania prezidențială era sortită eșecului. La mijlocul verii anului 2000 s-a creat o situație, când majoritatea partidelor, atât celor parlamentare, cât și extra-parlamentare, îl acuzau pe șeful statului de toate relele posibile și imposibile, dar nu erau în stare să se consolideze pentru a-l opri în calea lui spre al doilea mandat prezidențial. În același timp era foarte clar, că, în cazul realegerii sale, Petru Lucinschi neapărat va reuși să modifice Constituția țării în direcția lărgirii propriilor împuterniciri și va scăpa de sub orice control al forțelor politice din actualul Parlament.

Deznodământul cu totul neașteptat al acestui conflict a avut loc la începutul lunii iulie, - pe ordinea de zi a Parlamentului a fost inclusă și chestiunea modificării Constituției. La 5 iulie cu o majoritate covârșitoare (91 – “pro” din cei 101) deputații au votat în două lecturi modificările Constituției, care prevedeau alegerea șefului statului de către Parlament. În situația când șeful statului n-a promulgat aceste modificări, la 21 iulie Parlamentul cu ușurință a depășit veto-ul Președintelui. În încercarea de a salva situația, la 13 iulie Petru Lucinschi a depus în parlament propriul proiect de modificare a Constituției, care deja avea aprobarea Curții Constituționale, și, concomitent a cerut Parlamentului, ca să fie organizat la 13 noiembrie 2000 un referendum constituțional, în cadrul căruia cetățenii să aleagă dintre Constituția aprobată de Parlament, și cea propusă de Petru Lucinschi. O asemenea abordare a problemei este incorectă din punct de vedere juridic. Oricum, soarta acestei inițiative este neclară și confruntările în jurul ei deocamdată sunt amânate pentru toamnă. Prin votarea aproape unanimă a modificării Constituției Parlamentul a preluat inițiativa și, totodată, și-a asumat responsabilitatea politică. Situația de loc nu este simplă, dacă să ne amintim, că în același Parlament au avut loc ultimii ani mai multe fracționări și conflicte, urmate cu destituiri din funcții etc. Actuala componență a Parlamentului și-a demonstrat capacitatea de a se consolida împotriva lui Lucinschi, dar mult mai greu reușea acest lucru, atunci când era necesară o “consolidare constructivă”, chiar dacă este vorba de distribuirea portofoliilor în Guvern.

Se cere de constatat, că și după modificări din Constituție n-au dispărut cauzele instabilității politice și a slăbiciunii Guvernelor. În noua redacție a Constituției nu a fost introdusă noțiunea de “vot de neîncredere constructiv”, candidatura Prim-ministrului iarăși este propusă de șeful statului, ceea ce în continuare oferă spațiu pentru promovarea politicii “divide et impera”. În condițiile parlamentarismului declarat, normal ar fi fost, ca formarea Guvernului să-i fie atribuită președintelui partidului majoritar. În cazul de eșec, - președintelui următorului după număr de locuri în parlament partid etc.

Totodată, deja primele încercări de a asigura activitatea Guvernului în condițiile noi au confirmat prioritatea luptei de interese asupra declarațiilor reformatoare în Parlament, - Guvernului nu i s-a oferit dreptul de a emite ordonanțe în scopul privatizării diferitor obiecte din economia națională. Cu alte cuvinte, s-a repetat situația care a constituit drept pretext pentru destituirea Guvernului Sturza. Toamna politică promite de a fi fierbinte, - situația social – economică s-a agravat și mai mult în urma secetei, majoritatea populației nu crede în capacitatea actualei elite politice de a asigura ieșirea Moldovei din impasul în care se află țara. Problema

separatismului transnistrian devine tot mai gravă. Pe acest fundal extrem de tensionat Parlamentul urmează să aleagă până la 15 ianuarie 2001, data când expiră împuternicirile actualului șef de stat, un nou președinte al Republicii Moldova. Totodată, rămâne neclară soarta Guvernului Braghiș. În decembrie 1999, la momentul alegerii sale, acest guvern era perceput de opinia publică drept un Guvern totalmente fidel dlui Petru Lucinschi. Unul din scopurile principale al acestui executiv era considerată asigurarea desfășurării cu succes a campaniei electorale al candidatului Petru Lucinschi. În situația politică, apărută după modificarea Constituției, soarta actualului Guvern rămâne incertă. În lipsa unei clarități privind alegerea noului șef de stat, deputații evită să atingă această problemă. Aceasta confirmă presupunerea, că Constituția a fost modificată în lipsa unei înțelegeri prealabile privind completarea ulterioară a funcțiilor-cheie în ramurile puterii în situația nouă.

În același timp este prematur de a ignora totalmente pe actualul șef de stat. Este evident, că, atâta timp cât el mai este în exercițiu de funcție, slăbiciunea actualului Parlament va fi folosită la maximum în încercările de a obține revanșa politică. Astăzi Petru Lucinschi, spre deosebire de adversarii săi politici, este cel mai bine pregătit pentru o eventuală campanie electorală. De aceea se poate presupune, că entourageul lui va încerca la maximum să profite de slăbiciunea actualului Parlament în scopul provocării crizei parlamentare și, implicit, a alegerilor parlamentare anticipate. În asemenea condiții Petru Lucinschi are șanse maxime de a reveni în forță, deja în calitate de lider a unui bloc "centrist", prezentat de un număr considerabil de mandate în componența nouă a Parlamentului. Totodată, slăbiciunea Parlamentului va fi folosită de echipa lui Petru Lucinschi și în calitate de argument în favoarea referendumului solicitat. Însă aici șansele sunt mult mai mici. Dacă ne imaginăm că referendumul constituțional va fi anunțat, rezultatele lui pot deveni valabile numai în cazul când la referendum vor participa nu mai puțin de 60% din numărul total de alegători, iar "pro" se vor pronunța mai mult de 50% *din cei incluși pe listă* (și nu din cei ce participă!). Chiar dacă facem abstracție de starea de oboseală și indiferență în rândurile populației, nu este clar cum va fi determinat numărul total de alegători în situația când circa 17% din populația Moldovei locuiește în zona controlată de regimul separatist de la Tiraspol?

Din evenimentele politice ale anului 2000 se cere de menționat inițiativa Partidului Forțelor Democratice (PFD), în urma căreia 23 de partide politice din Moldova au aderat în luna iulie 2000 la "Strategia Republicii Moldova Privind Asocierea la Uniunea Europeană". Acest pas a constituit un precedent de consolidare, ce e drept, - la nivel declarativ, a partidelor politice din Moldova în jurul unei idei majore. Semnificativ este faptul, că Partidul Comuniștilor a refuzat să facă acest pas. Deocamdată, însă, rămâne deschisă întrebarea, în ce măsură partidele semnatare vor fi în stare să promoveze această idee. Tot în 2000 a fost întreprinsă tentativa de către Partidul Reformei de a ajunge la un consens privind poziția partidelor politice din Moldova referitor la conflictul transnistrian. Însă, cu toate că nesoluționarea conflictului transnistrian constituie un pericol real pentru statul moldovenesc, provoacă pierderi imense pentru economia națională și încălcări flagrante ale drepturilor fundamentale ale omului, principalele partide parlamentare au ignorat această inițiativă.

Se poate, totuși, de constatat un lucru evident, - în pofida tuturor schimbărilor spectaculoase de ultima oră, procesele politice într-o măsură determinantă continuă să depindă de calitatea elitei politice și de nivelul culturii civice a societății în ansamblu. La ambele aceste capitole Republica Moldova are restanțe cronice și considerabile. Prin urmare, Republica Moldova este condamnată să meargă pe calea anevoioasă de însușire de către cetățeni ei a valorilor democrației politice, a statului de drept și a societății civile. Iar despre totalurile politice ale anului 2000 se va putea vorbi după expirarea termenului de împuterniciri ale actualului șef de stat la 15 ianuarie 2001.

ANEXE

Tabelul 1. Republica Moldova : indicatorii macroeconomici⁽¹⁾

Populația (1999) : 3.6 mln.		Rata de creștere a numărului populației (1994- 99) : - 0.3%p.a.				
PIB (1999): 1.1 mlrd. dolari SUA		PIB pe cap de locuitor la cursul de schimb al pieței (1999) : 318 dolari				
PIB pe cap de locuitor la paritatea puterii de cumpărare (1998) : 1.995 dolari (= 6.8% din nivelul SUA)						
	1995	1996	1997	1998	1999	2000 ⁽⁵⁾
Economia națională și finanțele						
Rata de creștere a PIB real (%)	-3.0	-8.0	1.3	-6.5	-4.4	-5.0
Rata șomajului (% din forța de muncă)	1.5	1.4	1.7	1.9	2.1	2.4
Indicele prețurilor de consum (media anuală, modificarea în %)	29.9	24.0	12.0	8.0	39.0	31.0
Economiile interne brute / PIB (%)	17.1	5.7	2.7	-0.4	12.2	11.4
Deficitul bugetului de stat / PIB (%)	-7.7	-10.7	-4.0	-8.1	-1.0	-3.0
Datoria totală a guvernului/PIB (%)	53.4	59.5	64.9	106.6	103.9	105.9
Masa monetară (modificarea în %, la finele anului)	65.3	14.8	34.5	-8.3	42.9	24.0
Rata de schimb MDL pentru 1 USD (media anuală)	4.49	4.59	4.63	5.38	10.52	13.33
Rata reală de schimb ⁽²⁾ (1995=100)	100.0	103.5	108.8	104.6	91.6	88.1
% modificării (+ = apreciere)	5.9	3.5	5.2	-3.9	-12.4	-3.8
Balanța de plăți						
Veniturile contului curent, CXR ⁽³⁾ (USD mlrd.)	967	1,104	1,271	1,020	828	903
Veniturile contului curent (modificarea în %, anual)	38.4	14.1	15.1	-19.7	-18.9	9.1
Plățile contului curent, CXP ⁽³⁾ (USD mlrd.)	1,052	1,296	1,553	1,348	850	990
Plățile contului curent (modificarea în %, anual)	34.7	23.2	19.9	-13.2	-36.9	16.4
Soldul contului curent (USD mlrd.)	-85	-192	-282	-328	-23	-87
Soldul contului curent /PIB (%)	-5.9	-11.3	-14.7	-19.2	-2.0	-7.6
Active și pasive externe						
Datoria externă totală (USD mlrd.)	674.4	862.1	1,093.8	1,080.2	1,099.7	1,043.6
Datoria externă totală/PIB (%)	46.7	50.7	56.8	63.4	94.8	90.6
Datoria externă totală/CXR (%)	69.7	78.1	86.0	105.9	132.9	115.6
Datoria externă netă (USD mlrd.)	379.0	506.0	694.9	900.9	847.6	801.8
Datoria externă netă/PIB (%)	26.3	29.8	36.1	52.9	73.1	69.6
Datoria externă netă/CXR (%)	39.2	45.8	54.7	88.3	102.4	88.8
Datoria pe termen scurt/datoria externă totală (%)	0.7	8.2	5.0	2.4	6.3	0.8
Serviciul datoriei/CXR (%)	7.6	5.3	9.3	17.3	26.3	17.8
Achitarea dobânzii/CXR (%)	3.2	3.1	3.8	4.6	5.5	7.0
Coeficientul lichidității ⁽⁴⁾ (%)	274.7	463.8	188.9	172.5	73.7	109.7
Rezervele oficiale, inclusiv aur (USDbn)	257.4	313.1	365.9	143.5	196.5	169.3
Rezervele oficiale acoperite de în luni de CXP	2.9	2.9	2.8	1.3	2.8	2.1
Rezervele oficiale /masa monetară (%)	93.0	102.2	88.7	67.7	90.4	81.6

(1) Excl. Transnistria

(2) Bazat pe indicele prețurilor de consum

(3) Exporturi/importuri de mărfuri și servicii, veniturile și transferurile curente

(4) Rezervele valutare oficiale plus activele externe ale băncilor/Serviciul datoriei plus pasivele externe lichide

(5) Pronosticul Fitch

Sursă : Guvernul Moldovei, BNM, Fitch – IBCA

**Tabelul 2. Principalii indicatori ai situației social-economice,
în ianuarie-iunie 2000**

Indicatori	1999	2000
	ianuarie - iunie	ianuarie - iunie
Indicatorii macroeconomici de bază		
Produsul Intern Brut (trimestrul I), mil. lei	2533.4	2991.5
În % față de perioada respectivă a anului precedent (în prețuri comparabile)	92.2	98.3
Volumul comerțului exterior, mil. USD	445.2	563.1
Inclusiv: export	196.1	218.7
Import	249.1	344.4
sold	-53.0	-125.7
Rata inflației către:		
luna decembrie a anului precedent, %	22.5	12.2
luna precedentă a anului curent, %	-	-
Cursul oficial de schimb mediu al monedei naționale, lei/USD	9.72	12.52
Bani în circulație, mil. lei:		
la sfârșitul perioadei	910.3	1159.2
modificarea lunară	-	-
Masa monetară M3, mil. lei:		
la sfârșitul perioadei	2200	2788.8
modificarea lunară	-	-
Finanțele publice. Sectorul bancar		
Bugetul consolidat, mil. lei		
venituri	1180	1644.8
cheltuieli	1369.8	1711.1
deficit (-), excedent (+)	-189.8	-66.3
Bugetul de stat, mil. lei		
venituri	928.6	1282.1
cheltuieli	1132.9	1358.1
deficit (-), excedent (+)	-204.3	-76
Bugetele locale, mil. lei		
venituri	353.5	541.1
inclusiv transferuri de la bugetul de stat	102.1	178.4
cheltuieli	345.9	525.5
deficit (-), excedent (+)	7.6	15.6
Volumul HVS comercializate, mil. lei	823.1	1282.4
Inclusiv investitorilor străini	0	0
HVS în circulație, mil. lei	579	644.8
Rata dobânzii la HVS, %	31.2	24.17
Cheltuieli pentru răscumpărarea HVS, mil. lei	806.8	1232.8
Datoria externă contractată de Guvern:		
la sfârșitul perioadei, mil. USD	613.2	752.2
modificări lunare, mil. USD	-	-
Achitarea creditelor externe (Guvern), mil. USD	4.2	6.3
Împrumuturi externe noi contractate, mil. USD:		
la sfârșitul perioadei	45.6	90
modificări lunare	-	-
Serviciul datoriei externe (dobânda), mil. USD	12.2	13.4
Datoria internă, mil. lei		
la sfârșitul perioadei	1744	1867.4
modificarea lunară	-	-
Creditul intern (net)		
la sfârșitul perioadei	1667.1	1511.2
modificarea lunară	-	-
inclusiv cererea față de Guvern		
la sfârșitul perioadei	1527.8	1407.4
modificarea lunară	-	-
Volumul creditelor acordate de către băncile comerciale		
la sfârșitul perioadei	1777.6	1795.8
modificarea lunară	-	-
Rata medie a dobânzii la creditele acordate în monedă națională, %	35.29	34.67
Depunerile la băncile comerciale la sfârșitul perioadei, mil. lei	1289.7	1628.8

Indicatori	1999	2000
	ianuarie - iunie	ianuarie - iunie
depozite în lei	550.4	846
depozite în valută străină	739.3	782.8
Modificarea lunară a depunerilor la băncile comerciale	-	-
depozite în lei	-	-
depozite în valută străină	-	-
Rata medie anuală la depozite, %	27.79	25.23
Sectorul real al economiei		
Producția industrială în prețuri curente, mil. lei	3217	3615.6
În % față de perioada respectivă a anului precedent (în prețuri medii ale anului precedent), %	74.8	103.6
Producția agricolă în prețuri curente, mil. lei	1014	1260
În % față de perioada respectivă a anului precedent (în prețuri comparabile ale anului 1995), %	98	90
Rezerve la sfârșitul perioadei, mii tone:		
cărbune	81.7	52
păcură	44.6	17.8
Modificarea lunară a rezervelor, mii tone:		
cărbune	-	-
păcură	-	-
Investiții în capital fix (fără mijloacele populației), mil. lei	328	401.3
inclusiv străine	159.4	96.3
Mărfuri transportate cu unitățile specializate de transport – total, mii tone	2240.0	2032.4
Din care		
feroviar (expediate în total pe republică)	1189.9	1407
auto (numai întreprinderile auto)	1045.7	621
Volumul vânzărilor de mărfuri cu amănuntul, prin toate tipurile de unități, mil. lei	2175	2365.7
În % față de perioada respectivă a anului precedent (în prețuri comparabile), %	70	102.4
Volumul vânzărilor de mărfuri cu amănuntul, prin unitățile oficial înregistrate, mil. lei	797.8	1379
În % față de perioada respectivă a anului precedent (în prețuri comparabile), %	75.2	105.1
Serviciile prestate populației, prin toate tipurile de unități, mil. lei	757.4	1100.4
În % față de perioada respectivă a anului precedent (în prețuri comparabile), %	77.1	97.9
Serviciile prestate populației, prin unitățile oficial înregistrate, mil. lei	639.7	1009.5
În % față de perioada respectivă a anului precedent (în prețuri comparabile), %	79.8	106.3
Stocuri de mărfuri în comerțul cu amănuntul, mil. lei:		
la sfârșitul perioadei	241	360.2
modificarea lunară	-	-
Privatizarea, restructurarea, piața capitalului		
S-a vândut patrimoniu de stat, mil. lei	79	379.6
Suma mijloacelor bănești achitate, mil. lei	46.8	323.6
Numărul de licitații contra mijloace bănești a patrimoniului unic, unități	70	87
Numărul obiectelor realizate la licitații contra mijloace bănești a patrimoniului unic, unic	54	31
Numărul de concursuri investiționale, unități	13	10
Numărul de concursuri comerciale, unități	3	3
Numărul obiectelor realizate la concursuri investiționale și comerciale, unități	9	28
Numărul de runde la Bursa de Valori a Moldovei, unități	7	14
Numărul obiectelor realizate la Bursa de Valori a Moldovei, unități	26	89
Numărul titularilor ai titlurilor de autentificare a dreptului de proprietate asupra terenurilor de pământ înmânate, mii persoane	110.7	116.9
Terenuri de pământ aferente vândute:		
numărul, unități	450	332
suprafața, ha	67.9	369.5
prețul de vânzare, mii lei	7638.4	13261.1
inclusiv suma achitată, mii lei	3328.2	4668.4
Numărul total al hârtiilor de valoare tranzacționate, mil. unit.:		
pe piața bursieră	29.1	47.4
pe piața extrabursieră	73.3	66.8

Indicatori	1999	2000
	ianuarie - iunie	ianuarie - iunie
Volumul total al tranzacțiilor, mil. lei:		
pe piața bursieră	196.8	158.6
pe piața extrabursieră	132.3	420.8
Numărul de întreprinderi pe care e deschisă procedura de faliment, unități	78	180
Sfera socială		
Salariul mediu lunar al unui salariat în economia națională (la 1 iunie), lei	260.8	351
Bugetul minim de consum pe locuitor (1 iunie), lei	-	-
Suma restanțelor la 1 iunie pentru (mil. lei):		
retribuirea muncii	607.8	503
inclusiv: în sfera bugetară	266.3	220.4
achitarea pensiilor	384.9	216.1
Modificarea restanțelor pe parcursul lunii mai pentru (mil. lei)		
retribuirea muncii	-	-
inclusiv: în sfera bugetară	-	-
achitarea pensiilor	-	-
Numărul șomerilor, persoane:		
înregistrați la data gestionară	38641	33173
plasați în câmpul muncii	8370	9936
beneficiari de ajutor de șomaj	15618	18772
Numărul căsătoriilor înregistrate, unități	9228	8551
Născuți vii, persoane	19358	17930
Decedați, persoane	21877	22667
Decedați sub un an, persoane	402	359
Numărul crimelor înregistrate, numerar	18915	19824
Decedați în urma acestor crime, persoane	241	263
Nivelul de descoperire a crimelor, %	69.2	70.1

Sursa: Ministerul Economiei și Reformelor